

*Min ideologi er at mennesker skal følge regler,
men også se på andre mennesker med hjertet.
Reglene er viktige, men vi er tross alt mennesker.*

Nadir.

Oppgaven dediseres til min kjære far *Gustav Herman Gulowsen*,
som lærte meg hva som er viktig i livet. Du hadde vært stolt nå.

Forord

Først og fremst ønsker jeg å takke mine to hovedinformanter Ahmed og Nadir (fiktive navn) for at de har delt så mye av seg selv. Jeg ønsker dem alt vel i livet fremover, og håper at deres bidrag til studien min har vært en positiv opplevelse.

Deretter vil jeg takke min hovedveileder Berit Berg. Berit har med sin faglige kunnskap og gode veiledningsevner gjort det hele mulig. Jeg ønsker å takke henne for engasjement til gjennomføring av masteroppgavens tema.

Jeg ønsker også å takke familie, venner og medstudenter. I en tøff periode i livet har familien vært støtten som har gjort det mulig å stå oppreist og fortsette med skole og jobb. Tusen takk Mutter, Ida, Lars Gustav, Vetle og Hanne. Den største takken gis til min far, som oppgaven dediseres til. Mitt inderligste ønske er at du kunne ha vært tilstede nå, men dine gode ord og verdier har jeg alltid med meg.

Takk til venner og medstudenter som har bidratt med råd, støtte og masse moro gjennom hele studietiden. En spesiell takk til «sosantgjengen» som har gjort studentlivet til et høydepunkt!

Sammendrag

Formålet med denne studien er å få frem det menneskelige perspektivet i avviste asylsøkeres liv. Studien gjør dette ved å avdekke deres erfarte livssituasjon. Oppgaven vil belyse ulike problemstillinger: *a) Hvordan opplever asylsøkere med endelig avslag hverdagen sin? b) Hvordan påvirker situasjonen deres psykiske helse? c) Hvilke erfaringer har de med sine sosiale omgivelser?*

Jeg har foretatt en narrativ studie der metoden har blitt brukt som virkemiddel til å få frem subjektive erfaringer og opplevelser av egen livssituasjon. Med en slik studie har jeg utført semistrukturerte intervjuer med to informanter som har fått endelig avslag på asylsøknaden. De ulike temaene som er sentrale i studien er betydningen av opprettholdelse av verdighet, sammenheng i tilværelsen, psykisk helse og sosiale relasjoner i omgivelsene. Ut ifra oppgavens tematikk er de teoretiske perspektivene «sense of coherence», resiliens, anerkjennelse og kulturforståelse sentrale i analysens drøfting. I oppgaven reflekteres det også omkring betydningen av kunnskap om avviste asylsøkeres situasjon på individ og samfunnsnivå.

Med en narrativ studie på dette feltet er det livshistorien til mine to informanter som er oppgavens grunnlag. Gjennom en analyse av materialet har jeg kommet frem til at livssituasjonen til avviste asylsøkere er preget av store påkjenninger og mye usikkerhet. Dette gjelder alt fra psykiske lidelser, avmaktsfølelse, tap av verdighet og lite opplevelse av sammenheng i nåtid og fremtid. Deres kontakt med det norske systemet og sine sosiale omgivelser, viser seg også å være utfordrende på flere områder. Jeg vil trekke frem at denne studien baserer seg på erfaringer fra to personer. Det blir derfor ikke riktig å generalisere mine funn til at det er slik situasjonen er for alle asylsøkere med endelig avslag. Studien kan likevel vise sammenligninger til mennesker som erfarer liknende situasjoner.

Abstract

The purpose of this study is to illuminate the life experience of asylum seekers who have received final rejection on their asylum. The study is based in the declined asylum seekers own experiences. The different issues of this study are: *a) How do declined asylum seekers experience their daily life? b) In which way does the situation affect their mental health? c) How do they experience their social environment?*

The issue is prepared through a narrative study. The narrative method has strength in the subjectivity of the informants experiences. I have conducted semi-structured interviews with two informants who have received final declines on their asylum. Themes explored in this study are recognition, mental health, social network and cooperation with the asylum system. The theoretical perspectives «sense of coherence», resilience, recognition and cultural understanding are central in the analysis. Reflections on the importance of knowledge on this area are also an integral part of this study.

The two informants lifestories are the findings of this study. My analysis shows that asylum seekers with final rejection on their asylum have a lot of stress and insecurity in their lives. Among this are mental disorders, powerlessness, low recognition of themselves and low sense of coherence. Their attachment to the Norwegian government is also challenging in certain situations. This been said, I want to emphasize that this study is based on findings from two informants, and it can't be generalized to apply to all asylum seekers with final rejection on their asylum.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	11
2. Bakteppe	15
2.1 Asylprosessen	15
2.2 Asylsøkere med endelig avslag	16
2.3 Rettigheter, lover, konvensjoner og samarbeid omkring flyktninger og asylsøkere	17
2.4 Sentrale strukturelle rammer	19
Helserettigheter for asylsøkere med endelig avslag	19
Tilgang til skole, utdanning og arbeidsliv	20
2.5 Organisasjoner og hjelpeapparat som jobber for asylsøkere med endelig avslag	21
3. Teoretisk og tematisk rammeverk	23
3.1 Forskning om asylsøkeres levekår og psykiske helse i oppholdstiden.....	23
3.2 Forskning om livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag	25
3.3 Teoretiske perspektiver	27
«Sense of coherence»	28
Anerkjennelse.....	30
Resiliens	31
Kulturforståelse	32
3.5 Oppsummering	32
4. Metode.....	35
4.1 Metodebeskrivelse og metodeprosess	35
Metodebeskrivelse og design	35
Metodeprosess	36
4.2 Metoderefleksjon og etiske utfordringer	39
Forforståelse i forskningsprosessen.....	39
Sårbarheten til informantene	41
Rekruttering av informantene.....	43
Intervjuet	44
Språk	45
Kontekst og relasjon i møte med informantene.....	45
Gyldighet og pålitelighet av studien.....	47
5. Analyse	49
5.2 Presentasjon av Ahmed og Nadir	49

Ahmed	49
Nadir.....	51
5.3 Analyse av livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag	55
Avslaget og avmakten til asylsøkeren	55
Mangel på kontroll: verdighet og utdanning	58
Psykisk helse etter endelig avslag	59
Isolasjon og ensomhet	60
Selvmord og selvmordsforsøk	62
Betydning av systemets fravær og tilstedeværelse	65
Støtten fra omgivelsene	67
Boforhold i asylmottak.....	68
Småbarnsfar i asylmottak med nøktern standard.....	68
Beliggenhet.....	69
Stort mangfold på mottak	70
Gruppedannelser og kulturforskjeller	71
Betydning av nære relasjoner og sosialt nettverk.....	73
Sosiale relasjoner i møte med myndigheter og instanser.....	74
Identitetsfrarøvelse og stigma	77
Kultursensitivitet og kommunikasjon i møte med systemet.....	79
Barnevernet og kulturforståelse.....	80
Håp, fremtid og motivasjon.....	83
6. Avslutning	87
6.1 Oppsummering av studiens analyse	87
6.2 Studien knyttet opp mot forskning på feltet	88
6.3 Avsluttende refleksjoner i et individ og samfunnsperspektiv.....	89
Litteraturliste.....	93
Vedlegg 1: Intervjuguide	99
Vedlegg 2: Inquiry to the informants	102
Vedlegg 3: Kvittering fra NSD.....	105

1. Innledning

Dagens flyktnings situasjon har gjort at mange har fått kjennskap til en ny virkelighet ved at flyktninger møter dem i hverdagen og ikke lenger bare i nyhetsbildet. Flyktningskrisen som rammet verden i 2015 førte til at 63,5 millioner mennesker var registrert som flyktninger ved inngangen til 2016 (FN – sambandet, 2016). Det har blitt lagt merke til i den norske befolkningen. Nå gjaldt det å vise støtte og medmenneskelighet med flyktingene. På et tidspunkt stod mennesker i kø for å bidra med frivillighet og giverglede (Blom, 2015). Store tilstrømninger av flyktninger og asylsøkere ankom Norge i denne perioden.

Utlendingsdirektoratet innrømmet vanskeligheter med å holde tritt med utviklingen, spesielt i perioden når mange afghanske asylsøkere krysset grensen fra Russland til Finnmark.

Regjeringspartiene snakket om kraftige innstramminger, og en frykt begynte å bre seg i deler av befolkningen om at også norske myndigheter hadde mistet kontrollen. Avisene Nordlys og Dagbladet publiserte i forbindelse med den store asyltilstrømningen meningsmålinger blant befolkningen, med spørsmål om de synes det burde bli vanskeligere å få opphold i Norge. Målingene viste at mange mente det burde bli vanskeligere (ibid).

Med tanke på økningen av asylsøknader, har kriteriene for å få beskyttelse blitt skjerpet (Blom, 2015). Solbergregjeringen representerer en konsekvent asylpolitikk med tanke på grunnlag for oppholdstillatelse (Regjeringen, 2016). Har ikke asylsøkerne krav på beskyttelse skal de få avslag på asylsøknadene sine, deretter uttransporteres (ibid). Innvandrings og integreringsminister Sylvi Listhaug fikk i november 2016 oppmerksomhet omkring sine uttalelser om returnering av asylsøkere. Et av utsagnene hennes var at økt tvangsutsendelser i Norge er en kursendring hun mener er bra blir lagt merke til. Dette gjorde hun ved å sitere en avisartikkel som skrev om en gutt på syv år som ble returnert til Afghanistan (NRK, 2016). Utsagnet til Listhaug skapte blandede reaksjoner. Noen av dem var at det menneskelige fokuset i denne situasjonen ble oversett, og at slike uttalelser ikke alltid egner seg som propaganda for en konsekvent og effektiv asylpolitikk (Borch, 2016).

I praksis viser det seg at til tross for avslag på asylsøknaden, er mange saker og situasjoner komplekse. Det kan føre til at asylsøkere hverken kan sendes tilbake til opprinnelseslandet eller få opphold i Norge (Utlendingsdirektoratet, 2015a). Asylsøkere i en slik situasjon ender opp i en slags mellomfase hvor de lever livene sine «på vent». Uten tilgang til grunnleggende

rettigheter eller velferdsordninger, blir de i mange sammenhenger oversett. Her bidrar politikere og myndigheter til at asylsøkere holdes i en limbo. Grunner til dette kan være at det er vanskelig å håndtere en situasjon med mennesker som i prinsippet ikke skal være i landet, men heller ikke kan sendes ut (Michelsen, 2015). Dette gjør at asylsøkere med endelig avslag blir usynlige.

Selv om det har blitt økt medieoppmerksomhet om avviste asylsøkere, eksisterer det fremdeles lite kunnskap om livene de lever. Kunnskap og innsikt i deres livssituasjon er betydningsfull både på individ og samfunnsnivå. Dette fordi det handler om mennesker i en sårbar situasjon, og samfunnet har et ansvar for å oppfylle grunnleggende menneskerettigheter. Med innsikt i livene deres kan det medmenneskelige fokuset få større plass på ulike områder, og det kan tilrettelegges bedre for at avviste asylsøkere blir ivaretatte. Ved å gi avviste asylsøkere en plass i samfunnet kan det forhindres at de blir usynlige.

Med dette som utgangspunkt ønsker jeg at denne studien skal rette fokus på asylsøkernes egne livshistorier. Oppgavens tematikk er å avdekke den erfarte livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag. Den skal belyse deres opplevelser av situasjoner, omgivelser og egen selvfølelse i et liv som avvist. Asylsøkeres psykiske helse i oppholdstiden er et sentralt tema i studien. Det samme er betydningen av å oppleve sammenheng, verdighet og støtte i tilværelsen. Jeg vil se nærmere på blant annet følgende problemstillinger: *a) Hvordan opplever asylsøkere med endelig avslag hverdagen sin? b) Hvordan påvirker situasjonen deres psykiske helse? c) Hvilke erfaringer har de med sine sosiale omgivelser?*

I lys av en slik tematikk trer ulike teoretiske perspektiver frem som relevante. Anerkjennelse, resiliens, kulturforståelse og «sense of coherence» er oppgavens teoretiske rammeverk. Formålet med studien er at den skal få frem det menneskelige perspektivet i en livssituasjon som for mange kan være vanskelig å relatere seg til.

Oppgaven er en narrativ studie. Informasjonen til denne studien har jeg hentet fra egne dybdeintervjuer med to asylsøkere som har fått endelig avslag på asylsøknaden. Historiene deres er oppgavens hovedgrunnlag, og i analysen blir de avdekket og drøftet opp mot relevant forskning og teori. For å få et helhetlig bilde av omgivelsene til avviste asylsøkere, starter oppgaven med et bakteppe med fakta om deres situasjon. Deretter blir det redegjort for det teoretiske og tematiske perspektivet, for så å belyse studiens metodiske tilnærming. Analysen starter med to caser til å presentere informantenes livshistorier, før det blir foretatt en tematisk

drøfting. Avslutningsvis oppsummeres studien samtidig som jeg reflekterer over betydningen av innblikk og kunnskap på dette feltet på individ og samfunnsnivå.

2. Bakteppe

Kunnskap om situasjonen til asylsøkere med endelig avslag kan være noe uoversiktlig. Mange asylsøkere med endelig avslag lever i skjul uten å være registrert i ulike systemer, og kan ofte mangle gyldige identitetspapirer (Vollebæk, 2014). For å få et helhetlig bilde av situasjonen deres blir det nødvendig å starte oppgaven med litt fakta omkring dette. En asylsøker med endelig avslag har vært gjennom flere stadier i asylprosessen, samtidig som han fortsatt er en del av den. Bakteppet starter med en gjennomgang av den generelle asylprosessen i Norge for å få en oversikt over hvor asylsøkeren befinner seg i prosessen.

2.1 Asylprosessen

Asylprosessen til en asylsøker starter idet han ankommer vertslandet ved en grensepassering. Asylsøkeren blir da registrert av politiet i forbindelse ved sin ankomst. Her blir det gjort en vurdering om asylsøkeren er her av grunnløse årsaker (ikke behov for beskyttelse) eller om han har rett til å få et asylintervju (Berg, 2010). Er asylsøkeren i landet av grunnløse årsaker skal han sendes ut av landet. Er hans vurdering ansett som reell (behov for beskyttelse), blir han sendt videre til et transittmottak hvor han skal utføre asylintervjuet sitt av Utlendingsdirektoratet (UDI). Etter asylintervjuet starter det som for mange oppleves som en lang ventetid. De venter nå på godkjenning eller avslag på asylsøknaden fra UDI (ibid).

Er vedtaket positivt, får asylsøkerne etter hvert tildelt bostedskommune og får starte integreringsprosessen. Asylsøkere som har registrert sin ankomst i et annet land enn Norge, vil etter Dublinavtalen¹ bli uttransportert tilbake til dette landet så fort som mulig (Utlendingsdirektoratet, 2015b). Norge skal i prinsippet ikke behandle en asylsøknad med dublinstatus, men kun returnere asylsøkeren til det landet som har ansvaret for søkeren. Det som derimot har skjedd er at store flyktningestrømmer ankommer enkeltland som har vanskeligheter med å håndtere dette alene. Asylsøkerne kan da ende opp med å leve under ekstremt vanskelige forhold og ønsker seg nordover i Europa. UDI kan i den sammenheng

¹ Dublinavtalen bestemmer hvilket land som har ansvar for å behandle asylsøknaden. Hovedregelen er at søknaden skal behandles i det første medlemslandet han ankommer (Utlendingsdirektoratet, 2015b).

vurdere om det er etisk forsvarlig å returnere asylsøkere til det opprinnelige dublinlandet (ibid).

Asylsøkere som får avslag på søknaden fra UDI kan anke saken til utlendingsnemnda (UNE) (Berg, 2010). Dette er en prosess som kan ta tid, men her skal den endelige beslutningen tas. Får asylsøkeren endelig avslaget kan han ikke sende inn ny klage med mindre nye bevis dukker opp i saken. Det som da kan skje er at asylsøkeren kan velge å ta saken videre til en domstol, men må dekke utgiftene selv (ibid). For mange er dette altfor kostbart, og de får ikke mye valg med å kunne fortsette. Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS) kan gi gratis juridisk bistand for enkelte saker for asylsøkere med avslag dersom de tror det kan være mulig at saken endres og de kan få positivt vedtak (Norsk organisasjon for asylsøkere [NOAS], uåb). Hvis saken behandles av NOAS, blir asylsøkeren beskyttet mot uttransportering til saken er ferdigbehandlet. Dersom NOAS ikke kan bistå med hjelp, får asylsøkeren etter endelig avslag en utreisefrist han må forholde seg til. Han kan velge å reise hjem på egenhånd og egen regning, få bistand til frivillig retur av International Organization of Migration (IOM)² eller bli hentet av politiet og transportert ut med tvang (International Organization for Migration [IOM], uå). Noen asylsøkere i denne situasjonen velger heller å leve et liv i skjul for å unngå en utsendelse.

2.2 Asylsøkere med endelig avslag

Med utgangspunkt i asylprosessen kan man se at livssituasjonen til avviste asylsøkere endrer seg, etter det første avslaget på søknaden fra UDI. Etter avslaget begynner en komplisert prosess, og for mange kan det ende opp med å bli et langt «liv på vent». Asylsøkere i denne delen av asylprosessen blir ofte omtalt med ulike begreper. Det er alt fra avviste asylsøkere, asylsøkere med endelig avslag, ureturnerbare eller papirløse. Ordet «papirløse» er et begrep som brukes om en gruppe mennesker som befinner seg i et land uten lovlig opphold – udokumenterte migranter (Steen, 2013). Det betyr at alt fra arbeidsmigranter, internasjonale studenter eller asylsøkere uten oppholdstillatelse er papirløse (Vollebæk, 2014). Rune Berglund Steen understreker at uttrykket papirløse ikke handler om deres identitetspapirer, men at de ikke har norske oppholdspapirer. Begrepet handler om manglende oppholdstillatelse og ikke om deres identitet (Steen, 2013). Asylsøkere med endelig avslag på

² International Organization of Migration (IOM) arbeider med returprogram for asylsøkere som har fått avslag på asylsøknadene sine (International Organization of Migration, uå).

asylsøknaden eller avviste asylsøkere faller inn under denne gruppen fordi de har manglende oppholdstillatelse etter endelig avslag på deres asylsøknad. Asylsøkere som blir kalt for ureturnerbare er de som det ikke er forsvarlig å returnere til hjemlandet på grunn av vanskelige forhold eller mangel på bekreftelse av deres identitet (Vollebæk, 2009). Jeg kommer til å benytte meg mest av begrepene asylsøkere med endelig avslag og avviste asylsøkere. Dette fordi studien min omhandler asylsøkere som forteller om livene sine etter endelig avslag på asylsøknaden.

Etter et oppdrag fra UDI, har Statistisk sentralbyrå (SSB) forsøkt å skaffe seg en oversikt over hvor mange asylsøkere med endelig avslag som lever i Norge. Etter en kvantitativ undersøkelse i 2006 kom de frem til at det var 12 325 dokumenterte asylsøkere som hadde fått endelig avslag i Norge (Steen, 2013). Men forskere ved SSB var usikre på antallet ettersom en undersøkelse av gruppen var vanskelig å få til. Ifølge Steen er det naturlig å anta at tallet på asylsøkere med endelig avslag i Norge har steget. Grunner til dette kan være strengere asylpolitikk og flere avslag på asylsøknader. Etter ny regjering i 2013 har det blitt ført en politikk med mål om å begrense tilstrømmingen av asylsøkere og sende grunnløse asylsøkere ut av landet så raskt som mulig (Regjeringen, 2016). UDI slår fast at 6412 papirløse ble utvist i 2015 (Utlendingsdirektoratet, 2015a). Når det gjelder en oversikt over antall ulovlige innvandrere i Norge i dag er tallene fortsatt veldig usikre. UDI anslår at det kan ligge på over 18 000 personer, men at det er vanskelig å få oversikten siden det ikke er mulig å telle (Strand, 2015). Steen skriver i boka *Svartebok over norsk asylpolitikk* at Norge har fått en varig papirløs underklasse i samfunnet. Denne gruppen har levd lenge i landet uten grunnleggende rettigheter, ofte skilt fra familie og uten framtidsutsikter (Steen, 2006).

2.3 Rettigheter, lover, konvensjoner og samarbeid omkring flyktninger og asylsøkere

Uten å gå for dypt inn på den politiske plattformen i asylpolitikken vil jeg redegjør kort for hvilke rettigheter asylsøkere med endelig avslag har, og hvilke lover de kan forholde seg til for beskyttelse. Når det gjelder internasjonale konvensjoner dekker De Forente Nasjoner alle menneskers grunnleggende behov for rettigheter og beskyttelse. I FNs verdenserklæring om menneskerettigheter fra 10. desember 1948, er målet å sikre universelle rettigheter for alle mennesker gjennom et internasjonalt system (FN-sambandet, 1948). Menneskerettigheter er de grunnleggende rettighetene for alle mennesker uavhengig av nasjonalitet, kjønn eller alder.

FNs flyktningkonvensjon fra 1951 skal sikre at alle som er på flukt fra uholdbare forhold i hjemlandet får opphold i et annet land til det er trygt å reise tilbake igjen (FN-sambandet, 1951). I menneskerettighetserklæringen fra 1948 garanteres flyktninger retten til å søke opphold i andre land enn hjemlandet. Flyktningkonvensjonens krav til en slik søknad er at mennesker må krysse en internasjonalt anerkjent grense for å betraktes som en flyktning (ibid). FNs høykommissær for flyktninger (UNCHR) har som oppgave å overvåke at flyktningkonvensjonen blir fulgt, og kan komme med anbefalinger til medlemsstatene (FN-samand, uå). De ulike internasjonale konvensjonene dekker flyktnings grunnleggende rettigheter for beskyttelse. Dersom en asylsøker ikke oppnår flyktningstatus har han ikke rett til beskyttelse etter konvensjonene.

På nasjonalt plan er det Utlendingsloven som regulerer innvandringspolitikken og som legger de nasjonale føringene på politikken ovenfor flyktninger. Utlendingsloven bestemmer utlendingers adgang til riket og deres opphold (utlendingsloven, uå). Formålet er å kontrollere inn -og utreise, og gir dermed føringer for hvem som har rett til beskyttelse og opphold i landet. For å få opphold i Norge peker utlendingsloven på fem ulike oppholdstillatelser: tillatelse eller til opphold i forbindelse med utdanning og arbeid, familieegjenforening, opphold på grunn av menneskelige hensyn eller asyl. Som asylsøkere har man tre mulige utfall på asylsøknaden: oppnå status som flyktninger, få innvilget oppholdstillatelse på grunn av menneskelige hensyn eller sterk tilknytning til landet, eller avslag (ibid). Det er saksbehandlere i UDI som må forholde seg til en slik lovgivning i behandling av asylsaker, og bestemmer dermed asylsøkerens fremtid i Norge. Flyktninger og asylsøkere i Norge må i tillegg forholde seg til forvaltningsloven i behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven, uå). Forvaltningsloven er et styringsorgan for stat og kommune for behandlingsmåter i offentlig forvaltning. Loven inneholder generelle regler som regulerer saksbehandlingen og partenes rettigheter under den. Eksempler på slike regler er veiledningsplikt til saksbehandler, saksbehandlingstid og klager på bestemmelser tatt av det offentlige (ibid). For asylsøkeren sin del blir forvaltningsloven viktig å ivareta slik at de får den oppfølgingen de har krav på. Asylsøkere med endelig avslag har blant annet rett til å anke sitt vedtak på asylsøknaden. De har også mulighet å ta saken videre til domstolen for å endre utfallet på den, men dette forutsetter at de dekker kostnadene selv.

Når det gjelder Norges posisjon i forhold til internasjonalt samarbeid om flyktning -og asylopolitikk påvirker dette også flyktninger og asylsøkere i Norge. Norge er en del av noe

som heter Frontex-samarbeidet. Frontex-samarbeidet går ut på å samordne EU-landenes kontroll og overvåkning av felles grenser mot ikke-EU land (Politiet, 2015). Ved slike grenseovervåkninger skal man kontrollere hvem som får adgang til Norge og andre i Schengen-området. Norge er med i dette samarbeidet som en del av Schengen-avtalen de gikk inn i i 2001. Dette påvirker asylsøkernes grensepasseringer til samtlige Schengen-land (ibid). Norge er også medlemmer av Dublinsamarbeidet og har dermed en del rettigheter og plikter overfor EU som bygger på en tilnærmet lik asylpraksis for medlemslandene. Avtalen er mellom EU-land, Norge, Lichtenstein, Sveits og Island (Utlendingsdirektoratet, 2015b). I hovedsak går avtalen ut på at det første landet asylsøkeren ankommer og registreres i, skal behandle søknaden. Søker personen asyl i flere land etter dette, skal han sendes tilbake til det første landet for å få søknaden ferdigbehandlet der (ibid). Avtalen gjør at asylsøkeren ikke kan få sin søknad behandlet i flere land, men blir fastlåst i sitt registreringsland eller sendt hjem igjen. Dublinavtalen sitt formål er å få en samlet asylpolitikk i tillegg til å unngå asylhopping mellom land (Berg, 2010). Det som derimot har blitt en utfordring med avtalen er at enkelte registreringsland som Hellas og Italia har fått store asyltilstrømninger på grunn av dagens flyktningkrise, og de andre medlemslandene ikke har bidratt like mye som forventet. Det har ført til tøffe forhold for asylsøkere i registreringslandene, og det har blitt uforsvarlig å sende dem tilbake dit for å få asylsøknaden ferdigbehandlet. Avtalen får dermed i praksis begrenset virkning på asylpolitikken annet enn at asylsøkerne må gjennom en lang og vanskelig asylprosess.

2.4 Sentrale strukturelle rammer

I tillegg til overordnede lover og konvensjoner er det også strukturelle rammer som er viktige for asylsøkere som lever uten oppholdstillatelse i Norge. Tilgang til helsetjenester, arbeidsliv og utdanning er noen sentrale rettigheter som har blitt trukket frem som betydningsfulle for avviste asylsøkeres levekår.

Helserettigheter for asylsøkere med endelig avslag

Hovedprinsippet for norsk helselovgivning og helseorganisering er at alle skal behandles innenfor ett og samme helsesystem med likeverdige helsetjenester (Hjelde, 2013). Rettigheter til helsetjenester og psykiske helsetjenester er stadfestet i FN-rettighetene som en

menneskerett. Men rettighetene varierer med innvandrerstater (flyktning, arbeidsinnvandrere, asylsøker, enslig mindreårig etc). Pasientrettighetsloven sier at alle har rett til likeverdige helsetjenester, men «alle» inkluderer ikke nødvendigvis alle innvandrere (ibid). I tillegg til dette kommer også økonomiske begrensninger og ulikt kunnskapsnivå om tjenester, noe som kan bli en utfordring for enkelte innvandrere. Vollebæk skriver i rapporten sin *sosialt arbeid med sårbare* migranter om rettigheter for personer uten lovlig opphold i Norge (Vollebæk, 2014). I forskrift om rett til helse -og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket står det at avviste asylsøkere over 18 år kun har rett til helsehjelp der det er helt nødvendig, og når de ikke kan vente utover en tidsperiode på tre uker. De er også nødt til å betale for helsehjelpen fullt ut (ibid). Dette utdypes i forskriftene til *pasient -og brukerrettighetsloven*. I §1. *Rett til vurdering fra spesialisthelsetjenester* står det at alle personer som oppholder seg i riket har rett til vurdering fra spesialisthelsetjenesten. I §3. *Rett til øyeblikkelig hjelp* står det at alle personer som oppholder seg i riket har rett til øyeblikkelig hjelp etter pasient -og brukerrettighetsloven. I §5. *Rett til helsehjelp som ikke kan vente* blir det trukket frem at alle personer som oppholder seg i riket har rett til følgende helsehjelp: A. helsehjelp som ikke kan vente ved at pasienten står i fare for død, nedsatt funksjonsevne, store smerter, alvorlige skader, psykisk ustabil. B. nødvendig helsehjelp tilknyttet fødsel. C. svangerskapsavbrudd tilknyttet abortloven. D. smittevern hjelp. E. helsehjelp som ikke bør vente til frihetsberøvelsen er opphørt. Til slutt står det i § 6. *Rett til nødvendig omsorgshjelp* at personer som ikke har opphold i riket og som ikke kan ha omsorg for seg selv, har rett til nødvendige omsorgstjenester etter pasient -og brukerrettighetsloven inntil vedkommende eller utlendingsloven har plikt til å forlate landet (pasient -og brukerrettighetsloven, uå). Kort oppsummert viser denne gjennomgangen av pasient -og brukerrettighetsloven at all helsehjelp for asylsøkere uten lovlig opphold i landet kun er nødrelatert. Hva sier lovverket om tilgang til skole og arbeidsliv for denne gruppen mennesker?

Tilgang til skole, utdanning og arbeidsliv

Ifølge *opplæringsloven § 2-1* har alle barn i Norge rett og plikt til grunnskoleopplæring. Det vil si at alle barn skal få muligheten til å fullføre ungdomsskolen, og det har ingen betydning om oppholdet i landet er lovlig eller ulovlig (opplæringsloven, uå). Når det gjelder videregående utdanning har ikke asylsøkerbarn med endelig avslag på asylsøknaden hatt automatisk rett til utdanning, men det blir opp til hver enkelt fylkeskommune å avgjøre

hvorvidt denne gruppen skal tilbys denne muligheten (NOU 2011: 10). Dersom en asylsøker med endelig avslag er fylt 18 år, har han ikke lenger tilgang til utdanning eller skole, med mindre saken er under klagebehandling (Vollebæk, 2009). Etter endelig avslag på asylsøknaden må asylsøkeren avslutte skolegangen. Asylsøkere med endelig avslag har heller ikke arbeidstillatelse med mindre de arbeider frivillig uten lønn (ibid). Dette har ført til at «svart arbeid» har blitt en utvei for mange asylsøkere uten oppholdstillatelse.

2.5 Organisasjoner og hjelpeapparat som jobber for asylsøkere med endelig avslag

Jeg har nå gitt en oversikt over de ulike konvensjonene, lovene og strukturelle rammene. Oversikten viser at rettighetene til asylsøkere uten oppholdstillatelse er veldig begrenset. Ulike organisasjoner har valgt å rette fokuset på å bistå avviste asylsøkere med støtte og hjelp i deres tilværelse. NOAS er en organisasjon som er uavhengig norske myndigheter, og har som oppdrag å forsvare og fremme asylinstituttet og sikre respekt og rettssikkerhet for asylsøkerne (NOAS, uåa). Arbeidsoppgavene til NOAS er å tilby asylsøkerne informasjon, veiledning og juridisk bistand. De skal også engasjere seg i flyktningpolitiske spørsmål. En av hovedoppgavene til NOAS er å fremme rettssikkerhet for asylsøkere, og de tilbyr dermed gratis rettshjelp i asylsaker. Har en asylsøker fått avslag på asylsøknaden fra UDI eller UNE, kan asylsøkeren sende saken til NOAS slik at de kan gjennomgå den. Mener NOAS at det kan være mulig å endre saken og få et positivt vedtak, skriver de til myndighetene på vegne av asylsøkerne og hjelper til på samme måte som en advokat. NOAS kan også vurdere om saker kan prøves for en domstol for å endre utfallet på asylsøknaden (ibid).

Når en asylsøker har fått endelig avslag kan han få tilbud om hjelp med frivillig retur til sitt hjemland. International Organization for Migration (IOM) arbeider direkte med returprogram (VARP) for asylsøkere som har sin asylsøknad til behandling. VARP arbeider med å assistere dem som ønsker frivillig retur til sitt hjemland. IOM arbeider med en visjon om at VARP skal tilby en velorganisert og verdig returmulighet (International Organization for Migration, uå). Organisasjonen tilbyr asylsøkerne som benytter seg av returhjelpen støtte før, under og etter retur. IOM skriver på sine nettsider at de tilbyr økonomisk støtte skreddersydd til individenes spesifikke behov (ibid).

Dersom en asylsøker ikke ønsker frivillig retur starter et usikkert liv og ofte med et behov for hjelp fra omgivelsene. Helsesenter for papirløse har vist seg å være svært betydningsfull for avviste asylsøkeres levekår. Helsesenter for papirløse springer ut fra stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo og Oslo Røde Kors (Kirkens bymisjon, uå). De driver et helsesenter for papirløse migranter, hvor de tilbyr vanlig helsehjelp der en kan møte sykepleier, lege, psykolog og fysioterapeut etc. for konsultasjon (ibid). All helsehjelp er gratis, og basert på frivillig arbeid. Helsesenter for papirløse er den eneste gratis helsehjelpen asylsøkere med endelig avslag kan motta dersom den ikke er akutt eller ansett som nød etter pasient -og brukerrettighetsloven (ibid). I tillegg til Helsesenter for papirløse har også Røde Kors bistått med humanitær hjelp for denne gruppen mennesker. Røde Kors arbeider direkte med asylsøkere som har fått endelig avslag ved å tilrettelegge for akutte overnattings -og sanitærtilbud. De tilbyr også støtte og samtaler der helsevesenet ikke streker til (Røde Kors, uå).

Utover helsetjenester og ulike tilbud fra Røde Kors og Helsesenter for papirløse, har Kirkens bymisjon også opprettet en egen organisasjon for papirløse. Batteriet er en organisasjon som arbeider for at papirløse asylsøkere skal samarbeide og arbeide politisk som en organisert gruppe (Batteriet, uå). De ønsker å rette fokuset mot at gruppen samlet skal oppnå rettigheter og goder. Den organiserte gruppen består i dag av 5-6 personer med endelig avslag på asylsøknaden og asylsøkere som tidligere har levd lenge med endelig avslag (ibid). Gruppen kaller seg for Limbo, med henvisning til den mellomstillasjonen de befinner seg i. Batteriet har til sammen fem ansatte med ulike utdannelser innenfor sosiologi, psykologi, sosionomer og siviløkonomer. Alle er gode på organisasjonsarbeid og bistår dermed med hjelp og støtte til Limbo sitt arbeid (ibid).

3. Teoretisk og tematisk rammeverk

Ut ifra eksisterende forskning på asylsøkeres livssituasjon, kommer det frem at det er høy andel av psykiske lidelser og generelle vanskelige levekår i oppholdstiden. Ulike artikler og rapporter viser til at det ofte har en sammenheng med usikkerhet omkring deres asylsøknad, og spesielt ved avslag på den. Å få frem erfaringene til asylsøkere som har opplevd slike opphold er dermed viktig bidrag på dette feltet. Det blir nå redegjort for tidligere forskning på feltet og studiens teoretiske rammeverk.

3.1 Forskning om asylsøkeres levekår og psykiske helse i oppholdstiden

En relevant kilde på dette feltet er boka *Flukt og eksil* til den norske psykologen Sverre Varvin. I denne boka redegjør Varvin for hva det vil si å være flyktning og asylsøker, og hvordan forholdene for dem kan legge til rette for vekst og utvikling (Varvin, 2015). Varvin trekker frem at det som skjer etter traumatiske livshendelser er avgjørende for hvordan det senere vil gå med asylsøkeres psykiske helse, integrasjon og utvikling (ibid). Betydningen av et slikt fokus på levekårene til asylsøkere blir også vektlagt gjennom ulike rapporter og studier. Hilde Moa skrev i 2010 en masteroppgave om asylsøkere og ulike stressfaktorer tilknyttet asylsøkeres psykiske helse (Moa, 2010). Hun trekker frem at foreløpige studier indikerer at det er stor forekomst av psykiske lidelser blant asylsøkere, hvor posttraumatisk stresslidelse og depresjon er blant de mest utbredte. Moa skriver at det er behov for at forskning på dette feltet i større grad fokuserer på kartlegging av personavhengige faktorer. Slike faktorer bør være deres sårbarhet i tillegg til deres egenskaper som bidrar til motstandsdyktighet og mestring av situasjonen (ibid).

I norske rapporter er det også blitt rettet et fokus mot asylsøkeres psykiske helse generelt, i mottak, og hvordan ulike tiltak kan skape en bedring av deres psykiske helse. En relevant rapport i den sammenheng er rapporten til Jacobsen, Sveaas, Johansen, Skogøy. Rapporten deres omhandler temaet psykisk helse i asylmottak, og er skrevet for Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (Jacobsen m.fl., 2007). I rapporten trekker Jacobsen m.fl. frem at kartlegging av deres helsetilstand er viktig for å få frem at det er et stort behov for helsehjelp til asylsøkere (ibid). I tillegg til Jacobsen m.fl. sin rapport på dette

feltet, skrev Berg, Sveaas, Lauritsen, Meyer, Neumayer, Tingvold en rapport i 2009 om asylsøkeres psykiske helse i asylmottak. De retter fokus på ulike tiltak som kan bidra asylsøkernes situasjon både helsemessig og psykososialt (Berg m.fl., 2009).

Utover norske studier og rapporter på dette feltet, er det også en del internasjonal litteratur om asylsøkere i oppholdstiden. De ulike studiene og rapportene har på dette feltet også som bakgrunn å tilføre bredere kunnskap om asylsøkeres levekår og psykiske helse. En del av de internasjonale studiene understreker alvorlighetsgraden av asylsøkernes psykiske helse ved å trekke frem at det er en økt sammenheng med selvmordsatferd. En artikkel som belyser asylsøkernes psykiske helse i oppholdstiden er «Mental health of detained asylum seekers» til Allen S. Keller m.fl. (Keller m.fl., 2003). Artikkelen er amerikansk og trekker frem at asylsøkere som ankommer USA ofte må vente lenge på behandling av deres asylsøknader. Undersøkelsen til Keller m.fl. viser til at denne oppholdstiden er preget av symptomer på stress, depresjon og posttraumatisk stresslidelse (PTSD) (og utvikles for det meste i denne perioden) (ibid). Robjant, Hassan, Katona belyser i likhet med Keller m.fl. at oppholdstiden er preget av psykiske lidelser grunnet deres usikkerhet rundt asylsøknaden (Robjant m.fl. 2009, Keller m.fl. 2003). Robjant m.fl. skriver en artikkel om hvilke implikasjoner avslag på asylsaken har for asylsøkeres psykiske helse (ibid). Studien til Robjant m.fl. avdekker en høy forekomst av psykiske lidelser i form av angst, depresjon og PTSD hos asylsøkerne. Disse psykiske lidelsene er også rapportert som grunner til selvskading og selvmordsforsøk blant asylsøkere (ibid).

Selvmondsatferd har også blitt belyst av andre forskere på dette feltet, blant annet Nicolas G. Protcer. Protcer skriver om sammenhengen mellom selvmordsatferd og utslagsgivende faktorer i asylsøkeres livssituasjon, som blant annet avslag på asylsøknaden (Protcer, 2005). Asylsøkerne befinner ifølge Protcer seg ofte i en re-traumatiserende tilstand, og for mange oppleves det å dra tilbake til hjemlandet som verre enn å dø. Å få avslag på asylsøknaden kan dermed bli en utløsende faktor for selvmordsatferd (ibid). I likhet med Protcet har psykolog Mia A. Stæhr og overlege Ebbe Munk-Andersen også skrevet en artikkel om årsaker til selvmordsatferd hos asylsøkere (Stæhr og Munk-Andersen, 2009). Fellestegn i forskning til Stæhr og Munk-Andersen, Protcher og Robjant er at asylsøkernes stressrelaterte tilstander kombinert med avslag på asylsøknaden, er de tydeligste årsakene til selvmordsforsøk hos asylsøkerne (Stæhr og Munk-Andersen 2009, Protcer 2005, Robjant m.fl. 2009). Ved

gjennomgang av en slik tematikk ønsker jeg å vise til mer forskning omkring livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag.

3.2 Forskning om livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag

Tidligere forskning om den erfarte livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag er et mer begrenset felt. Ofte handler forskning om asylsøkere med endelig avslag om deres rettigheter og hvordan asylsystemet og ventemottaksordningen fungerer. Anita Hvam Michelsen har imidlertid skrevet en masteroppgave som er relevant for min studie. Michelsen har skrevet en kvalitativ oppgave om avviste asylsøkeres livssituasjon og deres opplevelse av asylsystemet (Michelsen, 2015). I oppgaven skriver hun om viktigheten av å få frem avviste asylsøkeres opplevelser i en helhetlig kontekst. Studien til Michelsen viser at alle hennes informanter opplever det som svært utfordrende å leve livet «på vent». De blir hverken sendt ut av norske myndigheter eller får innvilget oppholdstillatelse. Michelsen sin studie viser at avviste asylsøkere lever et liv med tilgang til svært få rettigheter. De blir dermed tvunget inn i passivitet og er totalt avhengig av asylsystemet, noe de føler styrer hele livet deres (ibid).

Marko Valenta har skrevet om avviste asylsøkere og deres hverdagsliv i ventemottaksordningen (Valenta, 2012c). Valenta sine studier belyser også hvordan livssituasjonen til avviste asylsøkere fører til mye frustrasjon og fortvilelse fordi de mangler kontroll over egen tilværelse, og har få rettigheter. Valenta trekker frem at deres livssituasjon kan lede til en marginalisering og kriminalitet, og at deres mestring og handlingsvalg i stor grad blir påvirket av hvilke ressurser de har tilgjengelig (ibid). En annen relevant bok om livet til avviste asylsøkere er boka til Janne Kjellberg og Caroline Rugeldal. I boka til Kjellberg og Rugeldal følger man papirløse flyktninger over flere år og får et innblikk i hvordan mennesker overlever illegalt i Norge. Forfatterne belyser i boka hvordan papirløse i stadig større grad blir behandlet som kriminelle (Kjellberg og Rugedal, 2011).

Bosituasjonen til avviste asylsøkere blir relevant å få innsikt i ettersom den påvirker deres levekår. På dette feltet er det også gjort studier og skrevet rapporter. Cecilie Øien og Silje Sønsterudbåten har blant annet skrevet en rapport om avviste asylsøkere sine leveforhold og bosituasjoner (Øien og Sønsterudbåten, 2011). I 2012 foretok Øien en re-analyse av materiale fra sin tidligere rapport, hvor hun ser på grunner til at avviste asylsøkere velger å flytte ut av asylmottak (Øien, 2012). De avviste asylsøkerne oppgir at det handlet om å gjenvinne

kontroll over egen situasjon, mottakets plassering, friheten og unngåelse av uttransportering (ibid). Jan-Paul Brekke og Susanne Sørholt har også skrevet om avviste asylsøkeres bosituasjon (Brekke og Sørholt, 2005). Brekke og Sørholt trekker frem at boforholdene til avviste asylsøkere ifølge norske myndigheter skal gjøre oppholdet i Norge mindre attraktivt, og motivere til retur. Et virkemiddel til dette er innføringen av bortfallsordningen i 2004. Bortfallsordningen betyr at asylsøkere som ikke er innvilget opphold mister botilbud i mottak. Ordningens hensikt var å øke tempoet i returarbeid og virke preventivt på nye ankomster. Brekke og Sørholt sin rapport konkluderer med at ordningen kan ha gitt en signaleffekt, selv om den ikke førte til raskere eller flere returer. I rapporten beskriver de også at bortfallsordningen førte til helseproblemer og svekkede levevilkår (ibid) Ulike returfremmende tiltak er også blitt evaluert i en rapport fra Valenta, Thorshaug, Molden, Berg og Kjærre (Valenta m.fl., 2011). Evalueringsrapporten tar for seg hvordan ventemottaksordningen rolle er i returarbeid og hvordan den samhandler med norske myndigheter om returfremmende tiltak. I rapporten kommer det frem at returarbeid i sin helhet bør fokusere på aktive former for returfremmende arbeid med returrettede aktiviteter og kompetansegivende kurs (ibid).

I tillegg til rapporten om bortfallsordningen for avviste asylsøkere, har Brekke også skrevet en rapport i 2004 om deres livssituasjon. I denne rapporten belyser han asylsøkeres erfaringer og livssituasjon når de venter på svar på asylsøknaden i det svenske asylsystemet (Brekke, 2004) Studien viser til at asylsøkerne hadde lav «sense of coherence»³, lite innsikt i informasjon om deres asylsak, og de fleste så på returen som problematisk og uaktuell (ibid). En slik tilstand kan påvirke asylsøkernes psykiske helse i oppholdstiden med tanke på deres uforutsigbarhet og mangel på dekkede levekårsbehov. I en slik sammenheng er Trine Myhrvold artikkel om papirløse migranternes helsestatus og behov for helsetjenester relevant (Myhrvold, 2010). Artikkelen viser til ulike litteraturstudier av deres helsestatus både av sykdommer og psykiske lidelser. Hennes resultater i litteraturstudien forteller at det er få erfaringer og relativt liten kunnskap om papirløse migranternes særegne behov. Det er ifølge Myhrvold et altfor stort gap mellom deres sykdommer og lidelser og hva som tilbys av helsetjenester til papirløse migranter. Hun konkluderer med at det er et stort behov å styrke systemet rundt helsetjenester til papirløse, og at det er et behov for økt kunnskap om deres helsestatus (ibid).

³ Begrepet «sense of coherence» eller opplevelse av sammenheng, er et helsefremmende perspektiv med fokus på å oppnå en meningsfull tilværelse (Antonovsky, 1987).

Papirløses situasjon blir også belyst av forfatterne Line Ruud Vollebæk og Rune Berg Steen. Vollebæk har skrevet en håndbok for sosialt arbeid med papirløse, og en rapport for uteseksjonen om oppsøkende sosialt arbeid med blant annet papirløse (Vollebæk, 2014). Vollebæk har her redegjort for deres rettigheter og hvordan deres kontakt med hjelpeapparatet fungerer (Vollebæk, 2009). Steen har skrevet om de papirløse som en underklasse i det norske velferdssamfunnet (Steen, 2013). Boka til Steen er en kritisk stemme på asylfeltet hvor han argumenterer for at den norske asylpolitikken på enkelte områder er umenneskelig. Uten å ta noen stilling til hans politiske argumenter, finner jeg boken belysende til denne oppgaven fordi den inneholder papirløses personlige beskrivelser av deres erfarte livssituasjoner.

3.3 Teoretiske perspektiver

Avviste asylsøkernes livssituasjon preges av mange vanskeligheter knyttet til deres levekår. Deres grunnleggende behov som fører til stabilitet og trygghet i hverdagen blir som regel ikke dekket. Avviste asylsøkere kan da oppleve at de mister mening og sammenheng i tilværelsen og deres svekkede autonomi kan påvirke levekårene. I lys av dette trer «*sense of coherence*» - teorien til Aaron Antonovsky frem som svært relevant (Antonovsky, 1987). Som tidligere forskning viser til, ser vi at avviste asylsøkernes passivitet og mangel på rettigheter er et faktum. En slik tilstand kan gå utover deres verdighet. Med lav verdighet kan anerkjennelse av dem som individer og samfunnsborgere bli svekket. *Anerkjennelsesteorien* til Axel Honneth er i en slik sammenheng et relevant. Denne teorien får frem betydningen av det menneskelige perspektivet, og hvor viktig det er å anerkjenne hverandre (Honneth, 2003). Anerkjennelse er viktig å bruke i en helhetlig kontekst. For å gjøre det må man erkjenne at asylsøkernes kulturelle bakgrunn påvirker deres levesett i oppholdstiden. *Kulturforståelse* er et betydningsfullt perspektiv for å kunne forstå menneskers oppfatninger av, og handlinger i situasjoner (Eriksen og Arntsen, 2006). Et annet sentralt perspektiv er også asylsøkernes evne til å klare seg og mulighet til å håndtere omgivelsenes ulike tiltak og ressurser. Til tross for en vanskelig bagasje og tøffe levekår, kommer mange asylsøkere seg gjennom livet på en beundringsverdig måte. De viser da stor grad av *resiliens* (Varvin, 2015).

«Sense of coherence»

Aaron Antonovsky sitt helsefremmende perspektiv har hatt stor innflytelse på mange arenaer. Hans fokus på ulike ressurser og helseutviklingen hos mennesker som lever med store belastninger, har vist seg å ha stor relevans både i forskning og arbeidsliv. Ut ifra Antonovskys helsefremmende perspektiv har han utviklet teorien om salutogenese. Salutogenese viser til læren om hvilke faktorer som underbygger og opprettholder helse og velvære (Antonovsky, 1987). Et sentralt begrep i Antonovskys teori er «sense of coherence» (SOC). SOC handler om å finne en sammenhengende og meningsfull tilværelse, slik at man kan takle de utfordringer og stimuli man utsettes for (ibid). SOC har blitt oversatt til «opplevelse av sammenheng» på norsk (Antonovsky, 2012).

Antonovsky har definert SOC - begrepet slik:

The sense of coherence is a global orientation that expresses the extent to which one has a pervasive, enduring though dynamic feeling of confidence that 1) the stimuli deriving from one's internal and external environments in the course of living are structured, predictable, and exlicable; 2) the resources are available to one to meet the demands posed by these stimuli; and 3) these demands are challenges, worthy of investment and engagement (Antonovsky s. 19, 1987).

SOC kan med andre ord forklares som en overordnet holdning som uttrykker ulike følelser av tillitt (Antonovsky, 1987). En slik tillitt baserer seg på at stimuli som kommer fra menneskers indre og ytre miljø både er strukturerende, forutsigbar og forståelig. SOC innebærer også at man har nok ressurser til rådighet så man kan håndtere ulike stimuli, og at de ulike utfordringene man møter føles verdt å engasjere seg i. Ut ifra en slik definisjon har Antonovsky vektlagt tre sentrale faktorer i SOC begrepet. De tre ulike faktorene er «comprehensibility, manageability og meaningfulness» (ibid). Til å forklare dem har jeg valgt å bruke den norske oversettelsen av begrepene som er; begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet (Antonovsky, 2012).

Begripelighet handler om at man utsettes for ulike stimuli og opplever at de kan plasseres i en sammenheng og forklares (Antonovsky, 1987). Antonovsky forklarer at ved høy begripelighet vil man oppleve at stimuli i nåtid og fremtid er forutsigbare eller kan oppfattes som kognitivt forståelig, velordnet, strukturert og som klar informasjon (ibid). Stimuliet er ikke nødvendigvis ønskelig, men ansett som mulige hendelser og settes inn i en begripelig

sammenheng (ibid). En person med høy begripelighetssans klarer å oppfatte at vanskelige hendelser kan håndteres eller holdes ut.

Håndterbarhet vil ut ifra Antonovky sin forklaring bety at en person opplever å ha nok ressurser tilgjengelig til å kunne takle ulike stimuli han møter. (Antonovsky, 1987). Slike ressurser kan være de man selv har kontroll over, eller ressurser som kontrolleres av en annen som man har tillitt til (ibid). Håndterbarhet vil dermed si at en person ikke føler seg som et offer for sine omgivelser, men erkjenner at noen ganger møter man utfordringer, men klarer å stå i dem og bearbeide dem (ibid).

Meningsfullhet er den tredje faktoren tilknyttet SOC begrepet til Antonovsky. Meningsfullhet understreker betydningen av å være en del av ulike viktige livsområder som gir mening både kognitivt og følelsesmessig (Antonovsky, 1987). Ifølge Antonovsky vil en erfaring av meningsfullhet bety at man føler at livet er forståelig på et følelsesmessig plan, og at tilværelsens utfordringer er verdt å bruke krefter på. Når en person skårer høyt på meningsfullhet, kan han i en vanskelig situasjon ta utfordringen, finne en mening i den og gjøre sitt beste for å komme seg gjennom den på en god måte (ibid). Meningsfullhet kan anses som et motivasjonselement ved at omgivelsene rundt gir mening, og man søker etter å finne en slik mening i ulike livshendelser.

I tillegg til Antonovsky sin definisjon og forklaring av SOC begrepet ønsker jeg også å trekke frem Per Borgå sin tilføyelse til begrepet. Borgå er en svensk psykolog og skriver at et godt sosialt nettverk kombinert med noe meningsfylt å bruke hverdagen sin på øker menneskers SOC (Borgå 1993 i Berg 2010). Borgå mener punktene nettverk og sysselsetting også bør regnes med i Antonovskys helsefremmende begrep (ibid).

SOC begrepet til Antonovsky er sentralt fordi det har vist seg å være relevant for hvordan asylsøkere med endelig avslag erfarer sin livssituasjon. Teorien får frem betydningen av deres grunnleggende behov for å finne en opplevelse av sammenheng, mening i tilværelsen, og følelse av verdighet ved påvirkning og håndtering av den (Antonovsky, 1987). Betydningen av anerkjennelse i hverdagen er i en slik sammenheng også relevant. Dette har blant annet blitt belyst gjennom forskning til Varvin og Berg og Sveaas m.fl. (Varvin 2015, Berg og Sveaas m.fl. 2009) Mangel på verdighet og anerkjennelse kan føre til vanskeligheter med å mestre hverdagens utfordringer (Varvin 2015).

Anerkjennelse

Axel Honneth er en tysk filosof som er kjent for sin anerkjennelsesteori.

Anerkjennelsesbegrepet deler Honneth inn i tre ulike sfærer: pivatsfæren, den rettslige sfæren og den solidariske sfæren (Honneth, 2003). Anerkjennelse innenfor disse ulike sfærene utgjør individet, og en erfaring av anerkjennelse på alle de ulike sfærene gjør at individet kan føle god selvbevissthet. Et godt forhold til seg selv blir i den sammenheng nøkkelen til det gode liv (ibid). Honneth anser anerkjennelse som en grunnstein og utgangspunkt for en universell etikk. Han mener at anerkjennelse kan brukes normativt i samfunnet (som en slags rettesnor for mennesker) med bakgrunn i at det skaper det gode liv (Skjefstad, 2015). Et argument her er at anerkjennelse inkluderer kjærlighet, rettigheter og solidaritet, noe som Honneth mener er samfunnets ansvar overfor borgerne sine. Anerkjennelsens betydning blir spesielt vektlagt innenfor de tre sfærene kjærlighet, rettighet og solidaritet (Honneth, 2003). Det kan forklares med at anerkjennelse i kjærlighet er den emosjonelle anerkjennelsen og oppstår intersubjektivt og baserer seg på et gjensidig behov. Anerkjennelsen av rettigheter er et uttrykk for regler og fornuften. Anerkjennelse innenfor rettigheter fører til at det kan realisere individers autonomi som handlende rettssubjekt, noe som påvirker deres selvrespekt. Anerkjennelser gjennom solidaritet fungerer som regulerende av mellommenneskelige relasjoner og samhørighet. En slik anerkjennelse fører til at individet blir anerkjent som en bidragsyter til samfunnet som helhet (ibid). Honneth vektlegger spesielt anerkjennelse og kjærlighet med tanke på at det oppstår en gjensidig og emosjonell relasjon hvor anerkjennelsesbehovet dekkes gjennom den andre. Eksempler på dette er relasjoner mellom venner, ektefeller, mor og barn. Ved kjærlighet og emosjonell anerkjennelse forklarer Honneth at individet blir i stand til å utrykke seg som person og delta i samfunnsmessige fellesskap med innsikt i det moralske (ibid).

Skjefstad skriver i sin doktorgrad at Honneth mener at mennesker som nektes anerkjennelse, vil kjenne på en følelse av skam og krenkelse (Skjefstad, 2015). Det betyr at krenkelser har fravær av anerkjennelse, og for å overkomme krenkelser må man bli anerkjent. Dette kan begrunnes med at enhver anerkjennelse er forbundet med en moralsk krenkelse, og at en unngåelse av krenkelse derfor motiverer til anerkjennelse (Honneth, 2003) Et eksempel på krenkelse (eller fravær av anerkjennelse) kan være hvis minoriteter opplever at de ikke har de samme rettighetene som resten av majoriteten. Honneth argumenterer for at det er samfunnets ansvar å unngå dette og dermed legge til rette for anerkjennelse (ibid). Ved styrking av

anerkjennelse og verdighet kan mennesker som føler seg krenket oppleve mestring og evne til å reise seg igjen i en tøff livssituasjon. Dette kan knyttes til begrepet «resiliens».

Resiliens

Sverre Varvin forklarer resiliens som en utvikling hvor man kan klare seg tross mange og vanskelige påkjenninger (Varvin, 2015). Varvin sin forklaring viser til at menneskers resiliens er deres evner til å bruke de muligheter som finnes, til å søke hjelp og finne støtte (ibid). Resiliens fremhever dermed betydningen av ulike muligheter miljøet gir for hvordan man klarer å møte motstand i livet. Med hensyn til betydningen av miljøet rundt, blir menneskers relasjonelle forhold viktig for deres utvikling av resiliens. I boka *Flukt og eksil* trekker Varvin frem enn langtidsundersøkelse fra Hauser, som viser til at personers etablering av nære relasjoner med andre, og en oppfatning av å kunne påvirke livssituasjonen sin ligger til grunn for menneskers evne til positiv utvikling i motgang. Dette viser til viktigheten i å styrke det relasjonelle. En slik styrking kan ifølge Varvin føre til at personen blir tryggere i forhold til andre menneske, omgivelser og seg selv (ibid).

For å utvikle god resiliens blir det viktig å vurdere hvilken behandling eller rehabilitering personen behøver. Varvin viser i den sammenheng til viktigheten av å gjenvinne verdighet og respekt for seg selv for å kunne utvikle seg og bruke muligheter i omgivelsene (Varvin, 2015). Han forklarer at det også er viktig å finne mening og sammenheng i tilværelsen, slik som Aaron Antonovskys SOC - teori peker på. Å gjenvinne sammenheng i tilværelsen henger tett sammen med at man har kontroll over eget liv og mestrer dagliglivet, noe som kan bidra til at en også kan klare å mestre egen historie (ibid).

Asylsøkere har i mange situasjoner et liv som er eller har vært preget av at deres yteevne, tilpasningsevne og motstand stadig blir satt på prøve (Varvin, 2015). Under slike forhold blir det viktig å fokusere på deres evner til å stå i stormen og vektlegge de muligheter som finnes til å søke hjelp og støtte for å reise seg igjen (ibid). Med tanke på et slikt utgangspunkt kan det trekkes frem betydningen av et fokus på individers selvoppfattelse, mestring og utvikling. I tillegg blir det viktig å se betydning i omgivelsenes sosiokulturelle faktorer. Kulturforståelse er et sosiokulturelt perspektiv som er sentralt i asylsøkeres omgivelser i oppholdstiden.

Kulturforståelse

Kulturforståelse kan forklares som en dypere forståelse for hvordan kultur påvirker handlingsvalg og forandrer seg (Østby, 2011). Paulsen, Thorshaug og Berg forklarer kulturforståelse knyttet til den etniske minoritetsbefolkningers opplevelser slik: «Kulturell forståelse knyttes ofte til normer og praksiser hos den etniske minoritets befolkninger og innebærer å forstå handlinger i den referanserammen som kultur defineres som» (Paulsen m.fl. s.6, 2014).

Thomas Hylland Eriksen og Sajjad Arntsen skriver i boka «Kulturforskjeller i praksis» at kultur ikke bare er lært, men overføres fra generasjon til generasjon (Eriksen og Arntsen, 2006). Eriksen og Arntsen skriver at mange av de ferdigheter, regler og kunnskaper hver enkelt bruker i dagliglivet er lært av forrige generasjon. Avhengig av hvor man kommer fra, har man lært ulike ting. Det som er viktig å vektlegge i en slik kulturdefinisjon er at kultur stadig forandrer seg fordi den ikke er statisk. Kultur kan ofte forstås som noe mennesker har i møte med hverandre, men ofte vil man leve i flere enn en kultur og den vil dermed være dynamisk etter hvilket miljø man møter (ibid). I et slikt møte vil kulturer oppdages, endres og formes til nye kulturer. Kulturer kan forklares ut ifra Fredrik Barth sin teori om etniske grenser, ved at mye av egen kulturbevissthet oppstår i et møte med andre kulturer (Barth, 1969). Kultur blir da noe som oppstår i relasjon mellom grupper og er ikke en statisk egenskap ved en gruppe (ibid). Med en innsikt i at kultur påvirker individers handlinger -og tanke sett, kan et møte mellom mennesker med ulik kulturbakgrunn bidra til at de blir forstått i sin helhet. Ved et dynamisk perspektiv på kultur kan man bli bevisst at egne handlinger kan være kulturbetinget fordi andre opplever dem ulikt når man møtes. Skillet mellom «oss og dem» blir også utfordret fordi man ser på kultur som noe som skapes i møter mellom mennesker, istedenfor at ulike «verdener» kolliderer.

3.5 Oppsummering

Forskning viser at asylsøkeres livssituasjon kan bli alvorlig dersom deres levekår og psykiske helse ikke blir ivaretatt. Forskning til Varvin, Moa, Jacobsen m.fl., Berg m.fl. og Keller m.fl. viser at psykiske lidelser er vanlig i denne perioden fordi asylsøkerne ofte er preget av traumer og stress (Varvin 2015, Moa 2010, Jacobsen m.fl. 2007, Berg m.fl. 2009, Keller m.fl. 2003). Robjant m.fl., Protcer og Stæhr og Munk-Andersen sine studier belyser at

selvmordsatferd kan bli tilfelle dersom en asylsøker lever lenge «på vent», og i tillegg har fått avslag på asylsøknaden (Robjant m.fl. 2009, Protcher 2005, Stæhr og Munk-Andersen 2009). Forskning på livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag, avdekker at deres helserettigheter og levekårsbehov ikke blir tilstrekkelig dekket (Michelsen 2015, Brekke 2004, Øien og Sønsterudbråten 2011, Valenta 2012c, Myhrvold 2010, Steen 2013).

De ulike studiene, artiklene og rapportene på dette feltet kan brukes til å rette fokus mot et viktig og utfordrende tema. Det er viktig fordi det omhandler mennesker som lever i en ekstremt utsatt og sårbar situasjon, og ivaretagelse av dem blir nødvendig for både individene og samfunnet som helhet. Forskning på en slik tematikk kan også være utfordrende nettopp fordi det omfatter sårbare mennesker i en sårbar situasjon. Likevel kan en kartlegging og kunnskap om deres levekår og psykiske helse i oppholdstiden bidra til et fokus på tilrettelegging for en bedre hverdag. Behovet for anerkjennelse, evne til mestring, å bli møtt med kulturforståelse og oppleve en mening og sammenheng i tilværelsen, er betydningsfullt i en slik sammenheng.

4. Metode

Formålet med denne studien er å formidle livssituasjonen og erfaringer til asylsøkere som har fått endelig avslag. Valget av metode bør derfor harmonere best mulig med dette utgangspunktet. Narrativ forskning har et fokus på å utforske livet til et eller flere individer og fortelle deres historier så detaljert som mulig, ut fra informantenes egne erfaringer (Creswell, 2013). Med dette som bakgrunn valgte jeg dermed å bruke narrativ forskning som metode til oppgaven.

4.1 Metodebeskrivelse og metodeprosess

Metodebeskrivelse og design

Narrativ forskning samler historier fra individer og deres levde erfaringer og opplevelser (Creswell, 2013). Narrative historier er individuelle erfaringer og kan kaste lys over deres identiteter og hvordan de og andre oppfatter dem. En historie kan åpne for ny kunnskap og forståelse som danner et konkret grunnlag for analyse (Malterud, 2013).

Historiene i narrativ forskning blir ofte presentert som fortellinger som har et forløp med en serie av hendelser (Malterud, 2013). Selve presentasjonen kan derimot bli analysert på ulike måter. Enten kronologisk, tematisk eller direkte til en mottaker av historiene (Creswell, 2013). I denne oppgaven vil analysen være tematisk, men også inneholde to kronologiske caser som presenteres innledningsvis for å bli kjent med informantene og deres livssituasjoner. Casene har som formål i å presentere informantene, og samtidig gi et helhetlig bilde av deres livshistorier som utgangspunkt for den tematiske analysen. Den tematiske analysen baserer seg dermed på temaer og historier med utgangspunkt i deres livshistorier. Et slikt type design på oppgaven kalles «Case study-design» (Malterud, 2013). «Case-study designet» bygger på en eller flere enkelthistorier, slik som i denne oppgaven. I et slikt design er det viktig å kunne redegjør for hvilken plass de aktuelle historiene har i en større sammenheng, uten å generalisere (ibid). Å vise til hvorfor de ulike historiene er valide blir for min del viktig, slik at historiene og måten de blir presentert på kan demonstrere sin relevans.

Ofte vil narrativ forskning inneholde beskrivelser av hendelser eller «forstyrrelser» fra intervjuene som forskeren anser som betydningsfulle for historiene (Creswell, 2013). I denne analysen har jeg for eksempel valgt å beskrive informantenes reaksjoner og væremåter i et par intervjusituasjoner. Intervjuene mine har funnet sted på spesifikke steder og i spesifikke situasjoner, så oppmerksomhet rundt konteksten ble dermed viktig i min formidling av historiene.

Narrativ forskning er en studie av individers personlige erfaringer i form av enkeltepisoder eller flere episoder i livet. De ulike historiene er gitt innenfor en bestemt tidsperiode i livene deres (Creswell, 2013). Informantene mine forteller deres livshistorier fra oppholdstiden i Norge som asylsøker med endelig avslag, og tidsaspektet blir da avgrenset til dette. I starten på den ene casen har den ene informanten også valgt å ta med flukten i sin livshistorie, noe som har gitt en større og mer helhetlig forståelse av hans livssituasjon som avvist asylsøker.

Metodeprosess

Innenfor narrativ forskning handler det mye om å samle inn data basert på ulike temaer, gjerne på en uformell måte (Creswell, 2013). Malterud skriver i boka *Kvalitativ metode i medisinsk forskning* at det er viktig å redegjøre for forskerens posisjon i forskningsprosessen (Malterud, 2013). Ifølge Catherine Kohler Riessman finnes det viktige trinn i prosessen for å samle inn og analysere narrative data (Riessman, 2008). Jeg presenterer min metodeprosess med inspirasjon fra Riessmans beskrivelser av en narrativ metodeprosess i boka *Narrative methods for the human science* (ibid). Ut ifra hennes beskrivelser, har jeg valgt å dele denne metodeprosessen inn i egne trinn for å gjøre det mer oversiktlig. I de ulike trinnene bruker jeg egne beskrivelser fra forskningsprosessen.

1. Det første forskeren bør gjøre er å avgjøre om forskningen og problemstillingen passer til en narrativ studie.

Jeg startet forskningen min med å bestemme meg for hva det var jeg ville undersøke. Ut ifra fagfelt og interesse har jeg alltid hatt lyst til å skrive om livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag. Ønsket mitt om å få frem enkeltindividers unike historier og livserfaringer stod høyt. Jeg måtte dermed finne en metode som kunne få frem dette perspektivet best mulig. Deltakende

observasjon, fenomenologisk studie og narrativ studie var ulike metoder jeg vurderte som aktuelle. Med hensyn til tidsbegrensing og vanskeligheter med tilgang til informanter, endte jeg opp med å fokusere på den metoden som kunne tilføre studiens omfang mest. Valget mitt falt på narrativ metode. Dette for å vektlegge detaljerte historier og erfaringer fra individers livssituasjon.

2. *Deretter skal informantene velges og en relasjon opprettes.*

Valget av informanter stod i hovedsak mellom informanter som var under 18 år og over 18 år. Etter en vanskelig rekrutteringsprosess, fant jeg ut at det mest gunstige ville være å velge informanter over 18 år. Da kontakten var opprettet arbeidet jeg med relasjonene så godt jeg kunne for å skape en trygghet og tillitt omkring intervjuer og deltakelse i forskningen. Informantene mottok et informasjonsbrev og samtykkeskjema i forkant av intervjuene.

3. *Selve datainnsamlingen kan være alt fra feltarbeid, innsamling av brev og notater i form av egne dagbøker eller dybdeintervjuer.*

Datainnsamlingen min ble semistrukturerte dybdeintervjuer med opptak. Jeg hadde fokus på den gode samtalen uten å skrive notater underveis, men være en aktiv lytter i dialogen. Jeg erfarte at dette var en veldig god måte å gjøre det på. Informantene var komfortable med lydopptak og de endte opp med å fortelle mye om seg selv og livene sine. De første intervjuene bar preg av at vi møtte hverandre for første gang og settingen var litt usikker for dem siden det var første gang de deltok i et forskningsintervju. Dette fungerte bedre i min andre intervjurunde.

4. *Forskeren kan transkribere intervjuene inn i forskjellige kategorier og utvikle ulike historier. Transkriberingen kan også brukes som et verktøy for forskeren til å analysere egen rolle under intervjuet som en lytter eller en som stiller mye spørsmål. Samtalen mellom forsker og informant kan også analyseres relasjonelt og hvordan dette kan føre til tilgang og tolkning av informasjon.*

Under transkribering av intervjuene kunne jeg så smått starte analysen, i tillegg til å fokusere på informasjonen fra informantene. Da jeg var ferdig med første runde av transkriberingen, samlet jeg materialet og sorterte det i ulike temaer

som gikk igjen. Jeg kom da frem til ulike temaer som jeg kunne bygge videre på og forberede til neste intervju.

I min andre intervjurunde ble det mer fokus på informantens liv. En av informantene mine hadde forberedt seg til å snakke om ulike hendelser som hadde betydning for han i livet. Noe var vanskelig å snakke om, mens andre ting hadde han forberedt seg på å snakke om ettersom han ønsket å dele dette. Dette intervjuet fikk et enda dypere innhold hvor informanten førte samtalen selvstendig og målbevisst. Det var en utvikling fra det første intervjuet.

5. *Å samle informasjon om narrative data handler mye om konteksten til historiene og erfaringene.*

Konteksten til de ulike livshistoriene og intervjusettingene har vært viktig i denne studien. Jeg har vektlagt betydningen av informantenes kontekstuelle opplevelser av historiene de deler. Dette har vært alt fra beskrivelser av følelser og tanker om situasjoner, til omgivelsenes responser på dem. Jeg har også forsøkt å få dem til å beskrive fysiske og sosiale omgivelser i deres livssituasjon.

6. *Neste steg blir å analysere informantenes historier. Her kan forskeren ta en aktiv rolle og lagre historiene inn i et rammeverk som gir mening. Det vil si at nøkkelementer i historiene blir fremhevet i for eksempel tematiske kategorier som senere kan bli fremstilt kronologisk igjen. Ofte vil en slik kronologi være inndelt i fortid, nåtid og fremtid.*

Ved analysering av data, har jeg valgt å kategorisere tematisk etter hva som kom frem under intervjuene. Jeg lot derfor det transkriberte materialet «fortelle» meg hvordan jeg skulle kategorisere analysen. For å få gode beskrivelser av informantene som personer og livssituasjon, presenteres de i hver sine livshistorie-caser før den tematiske analysen.

4.2 Metoderefleksjoner og etiske utfordringer

John W. Creswell tar opp ulike utfordringer tilknyttet narrativ forskning (Creswell, 2013). Ifølge Creswell må forskeren blant annet samle mye informasjon fra informantene og etablere gode relasjoner med dem. Forskeren må også ha evne til å ha en tydelig forståelse av deres kontekstuelle livserfaringer, samtidig få frem essensen av historiene. Han må kunne drøfte informantenes historier samtidig som han reflekterer over egen forforståelse og bakgrunn. Det blir også viktig å reflektere over egen rolle i forskningen: Hvem eier historien? Hvordan fortelle den? Hvordan endre/forme ting? Hva kan historier fra individer brukes til å bidra med i et fellessamfunn? Er de valide og representative (ibid)? Kort oppsummert gjelder det å finne en balanse mellom forsker, informant og materiale slik at det blir en analytisk og troverdig fremstilling av informantenes livserfaring.

Forforståelse i forskningsprosessen

Researcher and the research participant are both producers of accounts. Their social location in the world influences how they come to experience and describe it. People have particular histories and occupy social positions, which means they do not see the world from another's standpoint – although they may understand each other across differences through dialogue (Temple og Moran s.39-40, 2006).

Sitatet over er hentet fra boka *Doing research with refugees* av Temple og Moran (Temple og Moran, 2006). Boka beskriver hvordan forskeren bør gå frem i situasjoner under forskningen, og annet som bør reflekteres over. Sitatet jeg har trukket frem viser til hvordan forskeren og informanten møtes i en dialog når de er deltakere i to ulike livsverdener. Man kan aldri se livet gjennom informantens øyner, men forsøke å forstå hverandre gjennom dialog og erfaringsutveksling. Som forsker i arbeid med asylsøkere har jeg forsøkt å være bevisst omkring egen forforståelse.

Forforståelse kan forklares som en «bagasje» forskeren tar med seg inn i feltet og forskningsprosessen. Forforståelse kan være en persons kulturelle bakgrunn, erfaringer, vitenskapelig kompetanse, motivasjon og moralske prinsipper tilegnet i egen sosialisering (Malterud, 2013). På en måte kan man derfor si at forforståelse legger et grunnlag for forskningens utgangspunkt, hvordan data samles i felten og tolkning og erfaring av materialet. Forforståelse kan også gi en unik mulighet i forskningsarbeidet ved at forskeren hele tiden bevisstgjør seg på sin egen posisjon i forskningsprosessen (ibid).

Ved refleksjon over egen forforståelse kan jeg se at den allerede har betydning i valg av tema, som bunner i interesse og tidligere erfaring. Utgangspunktet mitt for forskningen var interesse og empati for avviste asylsøkeres livssituasjon. Jeg innså tidlig at et slikt utgangspunkt også kunne føre til at jeg ble følelsesmessig engasjert i forskningen. Å reflektere over dette og være oppmerksom på mine egne følelsesmessige reaksjoner, bidro til at jeg kunne skape en selvforståelse av hvordan dette kan påvirke forskningsprosessen. Jeg forsøkte å være oppmerksom på mitt følelsesmessige engasjement i alt fra tematisk utgangspunkt, reaksjoner under intervjuene og reaksjoner i etterkant. I mitt tilfelle var det til tider utfordrende å tenke som en forsker og ikke en sosialarbeider når jeg møtte informantene mine. Samtidig opplevde jeg også at mine følelser kunne brukes som en styrke ved at informantene mine ble møtt med en forsker som bryr seg om deres livssituasjon og vil rette søkelys på den.

Utgangspunktet og rollen min som student og forsker opplevde jeg hadde en positiv påvirkning på mine informanter. De var motivert til å snakke fordi jeg hadde en agenda for samtalene. Begge informantene fortalte at de ikke hadde pratet med noen om sine liv før, men så dette som en mulighet og noe som hadde en nytteverdi siden det skulle skrives om i en masteroppgave. Informanten min Nadir sa dette til meg etter vårt første intervju: *Jeg har aldri fortalt noen så mye om min historie og mitt liv. Men når det skal skrives om og deles med andre vil jeg fortelle. [...] Jeg ønsker å si min historie, så det kan hjelpe andre.*

Både gjennom studier og arbeidserfaring fra asylmottak, har jeg opparbeidet meg kunnskap om asylsøkere og deres livssituasjon. Dette var en forforståelse jeg erfarte kom godt med da jeg skulle ta fatt på oppgavens problemstilling, tema, samtaler med informantene mine, og bearbeiding av data. Det gjorde at forskningsfeltet ikke var totalt ukjent. Likevel vil jeg som deltaker i en annen livsverden enn mine informanter aldri helt kunne forstå deres situasjon. Jeg har mulighet til å stille kritiske spørsmål basert på kunnskap, refleksjoner og sammenligning med egen livssituasjon, men aldri kunne fremstille deres liv helt subjektivt. Antropologene Kim Knibbe og Peter Versteeg skriver i sin artikkel «Assessing Phenomenology in an Anthropological Approach» Critique of Anthropologi» om forskerens erfaringer fra feltarbeid ut ifra deres ulike bakgrunner og forforståelser. I artikkelen argumenterer de for at forskere som er deltakere i to livsverdener har en vitenskapelig kompetanse som kan brukes til å reflektere rundt iboende erfaringer til informantene, og gjøre dem sammenlignbare med andre kulturer (Knibbe og Versteeg, 1999). Som forsker kan forforståelse også være en svakhet dersom jeg tolker og analyserer materialet etnosentrisk.

Etnosentrisk tilnærming vil i forskning bety at jeg bruker egen kultur og livsverden som målestokk for andre kulturer (Eriksen, 2010). En slik tilnærming kan føre til forskning med en bakenforliggende grunntanke om at egen kultur og livssyn er overlegen andre, noe som kan påvirke fremstillingen av andres livsverden. Refleksjoner omkring en slik forforståelse skapte en bevissthet rundt hvordan jeg kunne unngå en etnosentrisk formidling av informantens livsverdener. Det var derfor viktig for meg å forsøke å tenke kulturellevistisk under forskningsprosessen, være tro mot materialet og gi en troverdig fremstilling. Ved analysing av datamaterialet, ble det viktig for meg å forsøke å vise hvordan informantene opplever sin situasjon og basere drøftingene på dette.

Sårbarheten til informantene

Å utføre forskning sammen med mennesker i en utsatt livssituasjon kan føre med seg en del utfordringer. Mennesker som er i en sårbar situasjon blir ofte også sårbare. Sårbarhet dreier seg om en rekke ulike former eller forhold ved en person som kan bidra til en utsatt livssituasjon (Sveaas m.fl., 2012). Asylsøkere med endelig avslag lever i en veldig sårbar situasjon med tanke på deres bagasje og miljø rundt dem. En identifisering av dette kan være vanskelig fordi det ofte kan knyttes til fare, skam, ydmykelser, smerter eller ekstreme hendelser som er vanskelige å beskrive, og kan være traumatiserende (ibid). Sveaas, Vevstad og Brekke skriver i en artikkel at det finnes ulike formål med å identifisere sårbarhet hos asylsøkere, og at en slik identifisering er viktig. Identifiseringen av en slik sårbarhet kan ifølge Sveaas m.fl. henge sammen med et ønske om å registrere antall personer som befinner seg i en spesiell situasjon, for å øke tilrettelegging for dem (ibid). Det kan også omhandle å identifisere personer som har behov for spesifikke tiltak eller hjelp for så å iverksette tiltakene. Identifiseringen kan også bidra til å få frem informasjon som har betydning for selve asylprosessen (ibid). En slik identifisering kan i mine øyner også benyttes i forskning for å belyse og reflektere over deres livssituasjon.

Moran og Temple skriver om utfordringer i forskningsarbeid med «disabeled refugees» som for eksempel asylsøkere. Temple og Moran forklarer begrepet «disabeled» med individer som er hemmet på grunn av den sosiale organiseringen i samfunnet (Temple og Moran, 2006). De blir hemmet i den grad at samfunnet mislykkes i å verdsette forskjeller, noe som kan føre til psykiske, sosiale, politiske eller økonomiske barrierer for individer. Temple og Moran skriver

i sin forskning med asylsøkere, at de erfarte visse barrierer under intervjuene som de måtte ta hensyn til. Det var alt fra språklige barrierer til helsebarrierer knyttet til når de skulle snakke om spesifikke hendelser og erfaringer. De var også opptatte av at økonomiske utgifter til asylsøkerne i forbindelse med intervjuene skulle dekkes av dem. Temple og Moran mente at ved å ta hensyn til dette, kunne det bryte ned barrierer og få et godt utgangspunkt for forskning med sårbare informanter (ibid).

Utfordringene mine med å forske på sårbare informanter var i hovedsak å få tilgang til dem og ivareta dem best mulig under forskningsprosessen. Asylsøkere med endelig avslag har i utgangspunktet ikke rett til opphold i Norge og lever enten på mottak hvor de venter på uttransportering eller i skjul for myndighetene. Å rekruttere dem på en etisk riktig måte var derfor svært viktig for å ivareta dem i den sårbare situasjonen de befinner seg i.

Jeg var også opptatt av å skape en så forutsigbar setting for informantene som mulig med tanke på at de befant seg i en situasjon preget av traumatiske erfaringer. Det innebar god informasjon og kontakt med dem før og under intervjuene. Det var alt fra praktisk informasjon, til pauser hvor jeg passet på at de fikk samlet seg og la være å snakke om ting når de hadde behov for det. Jeg viet mye oppmerksomhet i å ivareta deres følelser under de vanskeligste samtaleemnene. I pausene stilte jeg dem enkelt og greit spørsmål om det går bra å prate om dette.

Livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag kan for mange være preget av usikkerhet med tanke på oppholdstillatelse og uttransportering. Det har derfor vært viktig for meg å ivareta informantenes anonymitet best mulig for ikke å avsløre deres identitet. Jeg har endret navnene deres og unngått å ta med alder og bostedskommune. I tillegg til dette har jeg også valgt å ikke ha kontakt med dem gjennom sosiale medier. Jeg har heller ikke oppbevart personlige opplysninger elektronisk eller i datamaterialet. Jeg har derimot valgt å etterkomme informantenes ønsker om å dele nasjonalitet, familiestatus og deres kontakt med omgivelsene sine. En slik anonymisering vil gjøre det vanskelig å føre opplysningene tilbake til informantene, men det kan diskuteres om nære venner av dem har mulighet til å gjenkjenne enkelte historier eller situasjoner dersom de leser studien. Informantenes ønsker om å dele sine livshistorier og opplevelser har vært av størst betydning når det gjelder å avdekke sårbare situasjoner og hendelser.

Jeg har i alle deler av forskningsprosessen vært opptatt av at informantene mine ikke skulle få en negativ erfaring av å bli med på forskningen, men jeg hadde selvfølgelig ingen garanti for at det ikke skulle skje. Utenom å forsøke å ivareta de menneskelige aspektene, ønsket jeg også å dekke deres eventuelle økonomiske utgifter de hadde for å delta i forskningen. Dette var vanskelig med tanke på at de ville ivareta deres verdighet med å være selvstendige og forsørge seg selv i møtene våre.

Asylsøkere med endelig avslag tilhører en sårbar gruppe. Det bør i mine øyner ikke hindre dem i å bli prioritert i forskning. Men å være *bevisst* på deres sårbare situasjon ble for meg et viktig fokus å ta hensyn til under hele prosessen.

Rekruttering av informanter

Rekruttering av informanter til denne masteroppgaven var jeg forberedt på kunne bli utfordrende. Utvalget som består av asylsøkere med endelig avslag på sin asylsøknad, oppholder seg ulovlig i Norge (utlendingsloven, uå). Utgangspunktet mitt var at det kunne bli vanskelig å komme i kontakt med informanter og få dem til å dele sin historie i frykt for å bli avslørt.

Fra egen arbeidserfaring på asylmottak var jeg også klar over taushetsplikten ansatte på asylmottak har overfor beboerne sine. Asylmottakene har i samarbeid med UDI strenge retningslinjer når det gjelder informasjon om beboere. Jeg valgte derfor å unngå å rekruttere informanter på asylmottak, og heller bruke mine private kontakter i miljøet. Til selve rekrutteringen fikk jeg hjelp av en kollega fra min tidligere arbeidsplass. Han tok kontakt med private venner og kjente som hadde fått endelig avslag på sin asylsøknad. Etter en kronglete og lang prosess, fikk jeg til slutt min første informant. Jeg opplevde denne rekrutteringen som ganske gunstig med tanke på at jeg ble «gått god for» av min tidligere kollega. Informanten min sa at han anså meg som en pålitelig person med gode hensikter siden kollegaen min hadde fortalt det.

For å få litt mer variasjon i utvalget forsøkte jeg også å få tak i flere informanter via andre kanaler. Etter litt undersøkelse på nettet kom jeg over en organisasjon for papirløse som heter Batteriet. Batteriet arbeider for at papirløse asylsøkere skal oppnå rettigheter og goder som en gruppe, og er en del av Kirkens bymisjon som er etablert i Bergen, Trondheim og Oslo

(Batteriet, uå). Jeg mottok kun respons fra Batteriet Oslo da jeg kontaktet dem. Denne responsen var positiv, så jeg valgte jeg å følge dette opp. Jeg fikk avtalt et møte med lederen på Batteriet for å kunne snakke med ansatte og møte et par av de papirløse asylsøkerne som er der. Jeg fikk etter hvert rekruttert min andre informant her, og avtalt et intervju med ham.

Intervjuet

Etter en del refleksjon omkring hvor og hvordan jeg skulle utføre intervjuer i kombinasjon med feltarbeid til oppgaven, landet jeg til slutt på å utføre dybdeintervjuer med informantene. I etterkant synes jeg dette passet bra med tanke på utgangspunktet mitt, tidsbegrensning og tilgjengelighet på informanter.

Kvale og Brinkman skriver i boka *Det kvalitative forskningsintervju* at de første minuttene av intervjuet er viktig (Kvale og Brinkman, 2012). Informanten vil ofte ha en oppfatning av intervjueren før han begynner å snakke fritt om sine opplevelser og følelser til en fremmed (ibid). Jeg startet dermed mine intervjuer med å ha litt uformell smalltalk om vær, vind og familie for å få en trygg og behagelig setting å prate i. Selve intervjuet var semistrukturert, som vil si at jeg ikke hadde en detaljert intervjuguide, men ba dem fortelle om sine liv. Ønsket mitt var å få dem til å fortelle om hendelser og følelser i sin livssituasjon og formidle sin livshistorie uten at jeg la for mye føringer på det tematiske. Dette fungerte veldig bra og jeg fikk fokus på den gode dialogen. Ifølge Kirsti Malterud er det nettopp det dialogiske rommet som styrker dynamikken og validiteten av historiene som fortelles (Malterud, 2013). Hun skriver videre at informantene justerer gjerne sin fortelling i forhold til responsen fra lytteren (ibid). Kvale og Brinkman fremhever at en god kontakt i intervjuet skapes ofte ved at forskeren viser interesse, forståelse og respekt for det informanten sier. Det har også betydning at forskeren er avslappet og klar over hva han vil med intervjuet (Kvale og Brinkman, 2012). Dette var noe jeg forsøkte å få til under intervjuene mine. Jeg gikk inn for å være en aktiv lytter med oppfølgings spørsmål, og laget små veiledninger inn på ulike temaer jeg ønsket å høre mer om. Jeg opplevde at min interesse og empati for informantenes situasjon bidro til større tillitt i samtalen.

Språk

Da jeg skulle ta fatt på denne studien, var jeg klar over at det kunne oppstå utfordrende språkbarriere mellom meg og mine informanter. Jeg brukte derfor mye tid på rekrutteringen av dem. Det var viktig for å kunne finne noen som jeg klarte å kommunisere godt med og få en god forståelse av det de fortalte. Da jeg til slutt fant dette, var det viktig for meg å ta hensyn til deres språk og uttryksmåter ved bruk av deres fortellinger i oppgaven.

Den ene informanten min prater godt engelsk, mens min andre informant har lært seg bra norsk. Jeg har hele veien hatt en god forståelse av det informantene fortalte, men jeg forstår at de opplevde begrensninger ved å ikke kunne snakke på morsmålet sitt. Uten tolk ble jeg derfor nødt til å gjøre det beste ut av situasjonen, og være tro mot deres formidling og språk i oppgaven.

Empirien i oppgaven bærer derfor preg av at jeg mest mulig har forsøkt å beholde informantenes språk og mening. Malterud trekker frem at godt empirisk materiale er preget av lojalitet til fortellerens eget språk (Malterud, 2013). Noe av empirien er derfor på engelsk siden et av intervjuene ble gjennomført på engelsk. Dette for å unngå feilaktige oversettelser, overse meninger, samtidig gi et autentisk bilde av informanten ved å ta hensyn til hans språk og uttrykk. Temple og Moran trekker frem språkets betydning og vanskeligheter med oversettelse i forskning med informanter:

Language is an important part of conceptualisation, incorporating values and beliefs, not just a tool or technical label for conveying concepts. It carries accumulated and particular cultural, social and political meanings that cannot simply be read of through the process of translation, and organises and prepares the experience of its speakers. It speaks of a particular social reality that may not necessarily have a conceptual equivalence in the language into which it is to be translated (Temple og Moran s.41, 2006).

Med et slikt rammeverk omkring språkets betydning og oversettelse, vektlegger jeg det i forskningen. Jeg har tatt hensyn til dette fordi jeg ønsker å være mest mulig tro mot mine informanter og den dataen jeg har fått av dem.

Kontekst og relasjon i møte med informantene

I mine første møter med informantene fikk jeg erfare hvor betydningsfull settingen rundt selve intervjuet er. Alle historier er kontekstuelle og hører sammen i tid og rom. Narrativer

har roller, struktur, temporalitet og plott. Narrativ analyse er et redskap for å se nærmere på hvordan disse forholdene påvirker fortellingen (Malterud, 2013). Temple og Moran skriver at i sin forskning med flyktninger, tilbød de alle informantene å velge hvor de ville intervjues. Dette med hensikt fordi deres sosiale og kulturelle behov skulle bli ivaretatt (Temple og Moran, 2006). Jeg tok også dette med i mine beregninger når jeg skulle avtale møte med informantene. Jeg lot derfor informantene lede an til hvor vi skulle prate sammen. En av informantene var hele veien opptatt av å være lett tilgjengelig ved å møte opp når og hvor jeg ville. Han bor på et mottak litt utenfor Oslo, og for at vi skulle møtes i Oslo måtte han betale for en busstur tur/retur i tillegg til å overnatte hos noen venner i byen. Dette synes jeg var mye å gjøre for et intervju, så jeg tilbød meg derfor å hjelpe til litt med den ekstra betalingen han måtte ut med. Det var uaktuelt for ham. For han handlet det om å kunne bruke seg selv, stille opp og føle seg som en ressurs. Det måtte jeg respektere, noe jeg selvsagt gjorde. Da vi skulle bestemme oss for en passende plass å ha intervjuet på, ville han også spandere kaffe - *det er riktig at jeg skal gjøre det*. Igjen takket jeg for det, selv om jeg innerst inne hadde håpet at jeg kunne gi litt igjen. Jeg fikk inntrykk av at dette ikke bare skapte en komfortabel setting for intervjuene, men også en større tilhørighet og likeverd i samtalene.

Etter refleksjoner rundt akkurat dette, har jeg innsett hvor viktig det er å bruke konteksten til å styrke relasjonen mellom forsker og informant. Her fikk det en betydning ved at det kunne bryte ned den litt «autoritære rollen» min som forsker. Karineli-Miller, Strier og Pessach tar for seg utfordringer ved maktforhold mellom forsker og informant i artikkelen «Power Relations in Qualitative Methods». En demokratisering av forsker -og informantrelasjonene kan ifølge Karineli-Miller m.fl. bidra til å minske et slikt maktforhold i felten (Karineli-Miller m.fl., 2009). Demokratisering av slike relasjoner betyr at man minimerer distansen mellom forsker og informant og blir likeverdige i relasjonen under samtalene. Det betyr at forskeren har reflektert over egen forforståelse og må innse at jo mer samtalen bygger på empati og forståelse, vil informanten føle seg mer involvert i prosjektet (ibid). Å bryte ned dette skillet litt, erfarte jeg gav mer tillitt under intervjuet og vi endte til tider opp med å bare være to mennesker i vanskelige, men viktige samtaler.

Gyldighet og pålitelighet av studien

Ordet reliabilitet blir brukt i forskning for å vise gyldigheten (Kvale og Brinkman, 2012). Det vil si at den beskriver troverdigheten i betydning om resultatene kan reproduseres av andre forskere (ibid). Innenfor kvalitativ metode er det ofte vanskelig å skulle etterprøve resultater fra forskningen fordi de som regel handler om erfaringer og vurderinger. I mitt tilfelle spilte relasjonen mellom meg og informantene en stor rolle for hva de har delt, og konteksten rundt har vært avgjørende for hvordan samtalene har forløpet. Informasjonen som har blitt produsert gjennom mine intervjuer er subjektive, og handler om deres egne erfaringer i situasjoner - ikke om objektive sannheter. Å skulle etterprøve identiske historier fra informantene av en annen forsker, kan i den sammenheng bli utfordrende. I en kvalitativ forskningsramme kan gyldigheten av forskningen min økes ved at jeg forklarer forskningsprosessen min og begrunner valgene mine (ibid).

Validitet i kvalitativ forskning handler om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke den den skal undersøke (Kvale og Brinkman, 2012). Det vil si at man stiller seg spørsmål om i hvilken grad metoden undersøker det den er ment til å undersøke, og om forskerens observasjoner og funn faktisk reflekterer det som undersøkes. Validitet kan forklares med pålitelighet i bruk av metode og dataanalysen (ibid). For å påvise pålitelighet blir det derfor viktig å være åpen om metode, fremgangsmåte og utvalg. Å beskrive intervjusettingen i forskningen og være tro mot det informantene deler, blir nøkkelen til å skape fortrolighet.

Malterud skriver at validitet handler om å ta stilling til studiens sannhetsverdi, hva metoder og materialet gir anledning til å si noe om, og hvilken rekkevidde og overførbarhet resultatene har (Malterud, 2013). I denne forskningen blir det ikke riktig å generalisere et system eller en livssituasjon som noe alle asylsøkere med endelig avslag erfarer. Jeg har valgt å bruke to ulike informanternes livshistorier som to subjektive representanter for sine livssituasjoner. Det er ikke mulig å sette to streker under svaret på at det er slik *alle* opplever det. Deres erfaringer kan likevel ha overføringsverdi til andre i liknende situasjoner.

5. Analyse

Analysen vil nå avdekke informantenes erfarte livssituasjon. Den vil belyse de ulike problemstillingene og drøfte relevant teori og forskning på feltet. Analysen har en tematisk fremstilling inndelt etter ulike underoverskrifter. De ulike temaene omhandler avvising, avmakt, behov for støtte, verdighet, sosiale relasjoner, psykisk helse, boforhold i asylmottak, stigma, kultursensitivitet og håp for fremtiden. De fire teoretiske perspektivene «sense of coherence», anerkjennelse, resiliens og kulturforståelse er sentrale i analysens drøfting. Annen relevant teori blir redegjort for løpende i analysen. Til å innlede analysen presenteres informantene Ahmed og Nadir med to caser om sine liv som avviste asylsøkere.

5.1 Presentasjon av Ahmed og Nadir

Ahmed

Ahmed møter jeg for første gang på Jernbanetorget i Oslo. Jeg står og venter nede ved tigeren og ringer han for å se hvem som tar opp telefonen så jeg kan gå bort og hilse. Da jeg får tak i Ahmed på telefon, ser jeg at han står i trappen sammen med en venn og vinker. Jeg har kommet i kontakt med han via en felles bekjent, så praten går lett om løst og fast når vi hilser. Ahmed slår meg som en reflektert, sosial og ressurssterk person når jeg møter han. Vi bestemmer oss for å finne en kafé for å prate. Han finner et sted og spanderer kaffe med et stort smil.

Ahmed starter med å fortelle litt om seg selv. Ahmed kommer fra Eritrea og forteller at situasjonen ikke er bra for de unge i landet. Han flyktet derfor fra landet for å få beskyttelse, og kom til Norge i 2010.

Familien til Ahmed bor fremdeles i Eritrea. Han har i dag mistet begge foreldrene sine, men hans bror og søster bor fortsatt der. En annen søster bor i Saudi-Arabia.

Ahmed forteller at ensomhet er det største problemet i livet hans nå. Han føler seg spesielt ensom når han tenker på familien, strever med å få nye venner og ikke har tilgang til det han ønsker seg i livet. Ahmed sier at ensomheten påvirker hans psykiske helse, spesielt når han tenker på fremtiden.

Siden 2010 har Ahmed bodd alene på mottak i Norge. Det er til sammen seks år. Ahmed fikk sitt første avslag på asylsøknaden i 2011. Grunnen var at han hadde ikke hadde noen identifikasjonspapirer. Norske myndigheter ber Ahmed få tak i papirer som kan sannsynliggjøre at han er fra Eritrea, aller helst et pass. Ahmed forsøker å få tak i papirer fra sin familie i Eritrea som kan bevise hans identitet. Han blir ikke trodd når han viser dem frem, og blir bedt om å få tak i et pass fra den eritreiske ambassaden. Ahmed låner penger fra vennene sine og mottar passet etter 12 måneder. Perioden frem til de mottar passet lever Ahmed et liv i usikkerhet med lange, tunge intervjuer med NOAS for å få juridisk hjelp. Han får til slutt en advokat fra NOAS som gir beskjed om at han ikke kan bli transportert ut før saken er avsluttet og de har bevis for at han er eritreisk. Livet til Ahmed er i denne perioden preget av mye usikkerhet, traumatiske hendelser og vanskelige leveforhold på asylmottaket. Ahmed mister moren sin og forteller at dette er veldig vanskelig for han.

[...] At that time I was in a really bad situation. Bad bad bad.. My mother died. Any situation I was sad. Every conversation with my friends, I was crying. I can't survive anything when they talk to me [...]

I dag lever Ahmed med endelig avslag på asylsøknaden, men uten umiddelbar fare for uttransportering fordi saken hans fortsatt er under behandling av NOAS. Ahmed snakker mye om hvor vanskelig det er å «stå utenfor samfunnet» uten å ha tilgang til norskkurs, utdanning, jobb eller bli integrert i et sosialt nettverk i Norge. Han har mange venner på asylmottaket som også er asylsøkere, men strever med å finne mening og sammenheng i hverdagen. *This is not life..*

Ahmed bestemmer seg i denne perioden for å bruke seg selv som den ressursen han kan være. En støtte for de rundt ham som trenger det. En som lytter og unner dem goder. Det blir hans motivasjon, mening og håp i hverdagen.

Yes. If I cant do things, an others can. I think «Ok, good for him». That's why I am happy with little things. That's my hope. This is a positive thinking in my life. With this thinking, I will be a better person in the future. But if I am killing my soul here, only thinking about the negative things and dont help others, I will not be satisfied. I didn't get satidfied with the Norwegian government, but let me saticfy others with myself. This is my way. The only thing, making me happy in Norway, are people and friends asking for my advice or tell them about their problems – and I can listen and use

myself. I have learned to understand people, like really understanding. Listening with my heart.

Livet og fremtiden til Ahmed avhenger av «papiret» fra norske myndigheter om han blir trodd eller ikke. Han har mistet håpet for fremtiden og motivasjonen for å bli en ressurs i samfunnet etter den lange og vanskelige ventetiden. *When you ask me about my future before.. I don't have any future.*

Når vi snakker om risikoen for å bli uttransportert ufrivillig i fremtiden dukker det frem et lite «krigeruttrykk» i ansiktet hans. Ahmed forteller meg at når politiet kommer må man være klar og «fit». Han vet ikke når eller hvordan det skjer, men at det kommer til å bli en tøff situasjon. Ahmed har hørt mye fælt om uttransporteringer, og blir fortvilet når han tenker på den.

Ahmed er ikke vant til å snakke om seg selv og saken sin til andre. Han forteller meg at han aldri har delt disse tankene før med andre utenom sine venner. Han har ikke sett en hensikt med det. Da han derimot fikk et tilbud om å være en ressurs for meg og min utdanning, var han ikke i tvil med å stille opp. Det at hans historie kan brukes til noe viktig, betyr mye for ham. *This is one reason for me to keep myself happy.*

Jeg sitter på bussen fra Oslo til sørlandet etter at intervjuet er ferdig. Jeg skal hjem til familien min og feire jul. Hjem til det trygge. Ahmed tar toget alene tilbake til mottaket. Hjem til det utrygge. Ventetiden er hverdagen, og usikkerheten er livsstilen. Meningen med å leve, er å unne andre det han aldri kan få.

Nadir

Nadir møter jeg tilfeldig på Batteriet som er en organisasjon for papirløse asylsøkere i Oslo. Jeg står og snakker med et par av de ansatte på kjøkkenet hvor de forbereder mat til et møte. Nadir kommer inn på kjøkkenet og tilbyr seg å hjelpe. Han snakker godt norsk og vi kommer fort i prat. Det viser seg at vi har en felles bekjent i Trondheim. Verden føles noen ganger veldig liten. Nadir forteller at han og familien nettopp har fått opphold i Norge og flyttet inn i ny leilighet etter seks år på ulike norske asylmottak. Han er veldig glad og letta nå. Nadir skryter mye av Batteriet og helsesenter for papirløse når vi snakker sammen. Uten dem, hadde han ikke klart seg sier han. Han er nå veldig engasjert i arbeidet på Batteriet, og jeg hører fra de andre at han er en stor ressurs der. Jeg forteller Nadir om hvorfor jeg er her og hva jeg skal skrive om i masteroppgaven min. Jeg spør om han har lyst til å fortelle mer om livet sitt som

avvist asylsøker så jeg kan bruke det i oppgaven. Det vil han veldig gjerne. Vi avtaler at vi skal møtes neste gang jeg er i Oslo.

Nadir er en familiefar fra Afghanistan. Han har kone og to barn. Han forteller at når han kom til Norge var de bare tre – han, kona og dattera. Sønnen hans er født i Norge. Jeg spør om Nadir kan fortelle litt mer om seg selv og sin historie. Han ønsker å starte med å fortelle litt om flukten.

Vi flyktet fra Afghanistan på grunn av egen situasjon. Den var spesiell. Og området. Vi flyktet derfor derfra. Jeg kan forklare litt hva vi så på veien når vi flyktet. Dagen vi flyktet og kom til området Girishk var det krig der med afghanske soldater og Taliban. De var på veien og skjøt på hverandre. Politiet forsøkte å stoppe alle bussene som var på veien. Nesten 50 busser stod på et sted siden veien ikke var trygg. Det var en skremmende og farlig situasjon. Vi så en buss som stod nesten 200 meter foran oss og ble truffet av en rakett fra Taliban. Bussen ble brent.

Da soldatene åpnet veien igjen, dro vi derfra og fortsatte mot målet vårt. Målet vårt var å flykte derfra. Vi kom til Iran og fikk hjelp med å komme oss dit. Deretter til Tyrkia og Hellas. Vi brukte mest bil og båt til Hellas. Etterpå tok vi fly til København. Mafiaer i Tyrkia og Hellas hjalp oss til å flykte. Alle vet om disse. Da vi kom til København utenfor flyplassen, tok vi buss til Malmø. Jeg hadde hørt om byen før, så tenkte det var bra. Målet var hele tiden Norge. Etter Malmø fant vi en taxi som hjalp oss til en annen busstasjon. Der fant vi en buss som skulle til Oslo. Vi kjøpte billetter og kom oss endelig på bussterminalen til Oslo. Derfra gikk vi til Politiets utlendingsenhet (PU). PU var første stopp. Vi var en natt der, og kona og dattera mi fikk ei natt på hotell. Morgenen etter ble vi avhørt av politiet alle sammen. Vi ble deretter kjørt til transittmottak. Der ble vi undersøkt av lege. Deretter ble vi sendt til et nytt transittmottak hvor vi hadde asylintervjuet. Vi var der i litt over 1 mnd. Etter 1 mnd fikk vi plass på et mottakssenter.

Nadir forteller om vanskelige levetilstander på mottaket de kom til. Familien fikk et rom på 10 kvm i starten, og de delte kjøkken, bad og dusj med de andre på mottaket. Mottaket lå også veldig øde, og de måtte gå langt for å komme til butikken og skolen. Nadir forteller at det var et gammelt bygg med mye skadedyr og at de kravlet inn i ørene på barna om natta.

Nadir forteller at de slet mye med den vanskelige bosituasjonen, spesielt når vennene deres flyttet derfra. Familien fikk på denne tiden også dublinstatus av UDI, og måtte stille til intervjuer som pågikk i flere måneder. Da de var ferdige med intervjuene ventet de nesten ett år før de fikk avslag på asylsøknaden. Nadir forteller hvordan han hadde det da han fikk beskjeden:

Ah... det var som en situasjon jeg opplevde i 2004. Et jordskjelv i Iran i Bam. Før bodde min familie der, jeg mistet min afghanske storfamilie [96 personer] i jordskjelvet. Den dagen som jeg fikk avslag fra UDI, var min følelse som den dagen jordskjelvet var.

Når det var jordskjelv var jeg i en annen by og så dette på nyhetene. Kroppen ble kald og tung. Etter det prøvde jeg å dra til Bam. Det var 20 timer med buss. Jeg forstod ikke hvordan de 20 timene gikk. Da jeg kom til Bam så jeg at hele byen var ødelagt. Alle husene til familiene mine var ødelagte og jeg fant bare igjen små gjenstander som var helt knuste. Deretter prøvde vi å ta ut alle de døde menneskene. En uke tok dette. Når vi gikk på gravplassen ble de døde menneskene fraktet med lastebil. 200 mennesker ble bare kastet i en grav. Vi lagde hull som 200 mennesker kunne ligge i. Oh... [sukker].. Jeg forsøkte å sette opp merker ved der familien min var begravet.

Den dagen [da de fikk første avslag] var som denne dagen her.

Nadir forteller at de anket det første avslaget med hjelp fra advokaten. De kunne i denne perioden også fortsette med norskkurs, men maks 250 timer. Fra de anket saken og til de fikk endelig svar tok de to år. Kona til Nadir sliter med store psykiske problemer i denne perioden, og hun ender opp med å få kraftige anfall. *Vi høre bare masse dårlige nyheter hele tiden der. Hun ble veldig syk.* Nadir fortsetter å fortelle om de kraftige anfallene til kona, i tillegg til at hun forsøkte å ta sitt eget liv med piller. Nadir og datteren klarte å få henne til sykehuset før det gikk galt.

To år er gått, og familien strever med å leve. Saken er ferdigbehandlet etter anken og Nadir får et brev i postkassen. Han åpner det ikke fordi han vet hva som står der. De har fått endelig avslag. Han tar brevet i jakkelomma si og sitter inne i huset mens kona arrangerer barnebursdag til en av ungene. Nadir vet ikke hva han skal gjøre. *Den dagen jeg fikk avslaget holdt jeg det hemmelig i 1 mnd. Det var tungt for meg og for henne [kona].* Kona til Nadir endte opp med å få nye anfall og han forteller at det var så kraftig at hun slet med å puste og

kunne ikke høre. Kroppen ble helt låst og hun falt rett i gulvet. Hun måtte igjen bli tatt hånd om av sykehuset.

Familien til Nadir fikk etter dette beskjed om at de ikke lenger hadde tilgang til fastlege, psykologer, distriktpsykiatrisk senter (DPS) eller skolegang. Nadir tok kontakt med UDI for å forklare hva som hadde skjedd. Nadir sier at UDI trodde kona provoserte frem sine anfall for å få opphold. De sa at hun kanskje ble bedre om de flyttet til Kabul og fikk medisiner der. Nadir og familien står nå helt alene uten noe hjelp. Nadir blir anbefalt å ta kontakt med helsesenter for papirløse. De har vært til stor hjelp for familien. *Fra den dagen tok jeg kontakt med dem, og begynte derfra med situasjonen vår. De aksepterte oss godt.*

Nadir forteller at det skjedde mye vanskelig i denne perioden. Ikke bare ble de fratatt de offentlige ressursene de så sårpt trengte i denne perioden, men barnevernstjenesten tar også kontakt. Nadir sitter på venteværelset på helsesenteret for å ta telefonen. De ber han og kona om å komme til et møte. Barnevernsinstitusjonen forteller at de skal overta barna.

Dette ble veldig vanskelig for Nadir og kona. De endte opp med å slite sterkt psykisk begge to uten noen mulighet for styring over egne liv og barnas liv. Nadir gjenopplever følelsene fra traumene ved jordskjelvet i Bam, og kona får igjen flere anfall. De strever nå med å få den støtten de trenger fra omgivelsene. Til slutt ender de opp med å droppe all kontakt med sitt sosiale nettverk. Nadir forteller at de hadde det veldig tungt, og kjente i tillegg på en skamfølelse over at de har mistet barna. De ønsket dermed ikke å ha kontakt med venner i frykt for hva de ville tenke om dem. Ingen vet dermed hva den lille familien går gjennom på dette tidspunktet. Nadir forteller at nå var det bare han og kona i kampen om å overleve.

Nadir er fortvilet og søker hjelp av både privatadvokat og rådgiver på flyktningkontoret. Han ønsker sterkt å få tilbake barna, og spør om veiledning og kurs i oppdragelse samtidig som rettsaken rundt dem fortsetter. Nadir hører aldri noe fra flyktningkontoret og ringer rådgiveren sin i fortvilelse. Han sier til meg at han snakker til henne med sterke følelser og at det var mye frustrasjon samtalen. To dager senere kom politiet på døra til Nadir og kona. Han ble anmeldt av rådgiveren for å ha truet henne.

Nadir er redd for at dette kan bli brukt mot ham i rettsaken. Han opplever å bli karakterisert som en farlig voldsmann, noe han ikke kjenner seg igjen i. Advokaten til Nadir og kona klarer å få sakkyndige til å undersøke saken nærmere, og de kommer frem til at barna kan flytte

hjem igjen til foreldrene. Familiens asylsak blir vurdert på nytt av UDI i sammenheng av deres totale situasjon. 2-3 uker etter at barna kom tilbake fikk familien opphold i Norge.

Nadir forteller at han tenker mye på de seks årene som han har levd i Norge uten oppholdstillatelse, og han føler at det er seks år av livet han har mistet. Som en konsekvens av lite hjelp fra ressursene rundt, ender Nadir opp med å fullføre en samfunnsstraff for sine anmeldelser for å «bare bli ferdig med alt». Det Nadir ikke har forstått før den dag i dag er at dette har gitt han store konsekvenser i etterkant med tanke på utdanning og jobb.

Nadir understreker hvor stor betydning det har å føle seg som en ressurs i samfunnet og opprettholde sin verdighet og utvikling som menneske.

Hvis kona mi hadde gått på skolen, kunne det hjulpet oss mye. Verdighet for seg selv og hver dag bli sterkere og sterkere. Sånn kan myndighetene gjøre at mennesker ikke blir syke og dreper seg selv.

5.2 Analyse av livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag

Ut ifra Ahmed og Nadir sine livshistorier avdekkes ulike temaer og situasjoner som nå vil bli drøftet. Et av temaene er det avgjørende punktet i livet til en avvist asylsøker når han mottar avslag på asylsøknaden. Livssituasjonen får en stor vending der tankene om nåtiden og fremtiden blir satt på prøve. Hvordan erfares dette av Ahmed og Nadir?

Avslaget og avmakten

I et samfunn preget av samhold og tilhørighet kan nok mange kjenne seg igjen i frykten for å bli avvist, utstøtt eller ensom. Jofrid Bjørkvik og Geir Nielsen skriver i sin artikkel «Psykologisk arbeid med selvaktelse i lys av interpersonlig teori» at mennesker med slike følelser står i fare for å bli frarøvet en opplevelse av mening i tilværelsen og utviklingsmuligheter (Bjørkvik og Nielsen, 2006). En asylsøker med endelig avslag på asylsøknaden sin, går gjennom flere avvisninger i løpet av sin oppholdstid. Nadir og Ahmed forteller på to ulike måter hvordan de erfarer avvisninger tilknyttet avslag på sine asylsøknader. Nadir forteller om avslagene med sterke følelser, mens Ahmed forteller om dem på en mer praktisk måte. De forteller om situasjoner preget av fortvilelse, maktesløshet og traumer.

Sverre Varvin beskriver at den eksistensielle usikkerheten og manglende evnen til å ha kontroll over eget liv og å ha mulighet for å planlegge for fremtiden, kan være nedbrytende for den fysiske og psykiske helsen (Varvin, 2015). Marko Valenta skriver om avmakt med tanke på asylsøkeres situasjon (Valenta, 2012a). Ifølge Valenta oppstår avmakt når en person opplever å ikke ha innflytelse eller kontroll over viktige betingelser i eget liv. Valenta trekker fram at den største følelsen av avmakt i det norske mottakssystemet oppleves av asylsøkere med endelig avslag (ibid). Mange asylsøkere med endelig avslag har ofte vært gjennom traumatiske opplevelser i sitt hjemland, utført en komplisert flukt og oppholdt seg i vertslandet i lang tid i en «ventetilstand». Søken etter stabilitet, trygghet og tilhørighet kan for mange asylsøkere være ankerpunktet i tilværelsen. Å la hele fremtiden sin hvile på et «søknadspapir» utfordrer det trygge ankerpunktet, noe som kan føre til psykiske belastninger for asylsøkerne. Når en person i tillegg ender opp med å få avslag på søknaden sin, kan traumatiske følelser tre frem.

Nadir beskriver som nevnt avslagene sine med veldig sterke følelser. For ham var det så vondt at han sammenligner det med et jordskjelv i Bam der han mistet store deler av familien sin. Nadir var far til to små barn og forsørger for sin kone som slet psykisk da han fikk avslag på asylsøknaden. Han mistet på dette tidspunktet kontrollen over eget liv og familiens fremtid. Selve avslaget og avvisningen ble så belastende for Nadir og familien at de ble syke. Kona endte opp på sykehuset etter kraftige angstanfall og Nadir med sterke hodesmerter i en uke. Avslagene til Nadir ser vi skaper store psykiske utfordringer, og Nadir erfarer alvorlige re-traumatisering av jordskjelvhendelsen noen år tidligere. Angsten for å måtte dra tilbake til Afghanistan, sammen med avmakten over ikke å kunne ta vare på seg selv og familiens fremtid, påvirket dem sterkt.

Ahmed på sin side forteller praktisk og detaljert om hvorfor og hvordan norske myndigheter gav ham avslag. Ut ifra Ahmed sine beskrivelser snakker han også om avslagsperioden som en tid der han var mye syk, sliten og frustrert over å ikke bli trodd. Ahmed sin fortvilelse over å måtte leve på vent i over seks år med kontinuerlige avslag og ankesaker med hjelp fra NOAS, har ført til at han sliter med å finne mening eller utviklingsmuligheter i tilværelsen. Han sier selv at han mangler kontroll over egen tilværelse, og det fratrar han så mange rettigheter og håp for fremtiden. Ahmed sier til meg at: *[...] living in Norway depends on the paper.. To have a future..*

En slik avmakt kombinert med gjentakende avvisninger på tilhørighet kan i stor grad føre til frustrasjon og traumatiske følelser. Jan-Paul Brekke trekker frem at asylsøkere med endelig avslag opplever en tilværelse preget av usikkerhet og ofte benektelse av uttransportering (Brekke, 2004). Valenta trekker frem at mange asylsøkere med endelig avslag ender opp med å ikke akseptere selve avvisningen, og at holdepunktet i tilværelsen er at de til slutt vil få opphold og at da kommer alt til å løse seg (Valenta, 2012c). Jeg opplever at Ahmed har anvendt en «fighter-innstilling» som en mestringsstrategi i sin livssituasjon. Ahmed forteller om hvordan han i seks år har kjempet en kamp mot myndighetene for å bevise hvem han er og hva han vil med sin asylsøknad. Han nekter å gi opp kampen og forteller meg at han ikke kan dra tilbake til Eritrea, men er motløs fordi han ikke kan styre sin egen livssituasjon: *I can't go back. So what can I do?*

Nadir på sin side opplevde mye frustrasjon i forbindelse med avslagene, og måtte holde motet oppe for kona og barna. Hadde han ikke gjort dette, er han redd for at kona hadde klart å ta livet sitt. Han forteller: *Jeg gav alltid kona mi håp og sa det gikk bra. Kona så alltid på meg. Hvis jeg ikke ga henne håp, ville hun ikke vært der.* For Nadir handlet denne perioden i livet om å klare å stå oppreist på vegne av hele familien, selv om han innerst inne bar på store bekymringer. I likhet med Ahmed fikk han også frem en «fighter-innstilling», og tok kontakt med advokater og leger for å unngå uttransportering. Kampen var aldri over for Nadir, til tross for nedbrytende avslag i en vanskelig tilværelse.

Mangelen på kontroll og opplevelse av sammenheng i tilværelsen ser vi relateres til Nadir og Ahmed sine avslag på asylsøknadene. Ut ifra Aaron Antonovsky sin teori om «sense of coherence», kan en slik tilværelse påvirke deres psykiske helse. Ved å ikke oppleve meningsfullhet i omgivelsene, ha tilgjengelighet på tilstrekkelige ressurser eller erfare en sammenheng i hverdagen, kan de ende opp med å streve med de stimuli de blir utsatt for (Antonovsky, 1987). Informantene mine beskriver en hverdag preget av slike utfordringer grunnet sine avslag, men at de også klarer å stå oppreiste for å overleve. Begge forteller at de motiveres av håpet om å få endret utfallet på asylsøknaden, og at de ikke kan gi opp mens det fortsatt er håp. Men for å klare dette er de avhengige av hjelp fra ressurser og relasjoner i omgivelsene. En slik tilpasningsevne viser høy grad av resiliens til tross for en opplevelse av lite verdighet og autonomi i hverdagen.

Mangel på kontroll: verdighet og utdanning

Som vi ser kan oppholdstiden til en asylsøker med endelig avslag innebære mangel på forutsigbarhet og kontroll i tilværelsen. Nadir forteller at hverdagen hans var preget av en avhengighet av andre og lite autonomi: *Livet var sånn alltid. Jeg ble styrt.* I en artikkel fra 1979 skriver Suzanne Kobasa om sammenhengen mellom personer som skårer høyt på stress, men ikke blir syke (Kobasa, 1979). Der kommer hun blant annet frem til at mangel på kontroll vil øke stress og maktesløshet (ibid). Nadir snakker mye om hvor tøft det er å ikke kunne ha kontroll over egen inntekt, utdanning, jobb eller fremtid. Han relaterer dette mye til verdigheten sin, og forteller hvor mye skolen har betydd for dem. *Bare nå har skolen gitt oss mye verdighet, vi kan gjøre noe!* Nadir forteller at hvis de hadde startet på skole og utdanning helt fra starten av, kunne de vært en ressurs allerede nå ved å ha yrkeskunnskap og evne til å forsørge seg selv og bidra økonomisk til myndighetene. Uten en slik mulighet til deltakelse i samfunnet svekkes deres autonomi og selvfølelse.

Ifølge Axel Honneth sin anerkjennelsesteori kan tap en god selvbevissthet og allmenne rettigheter minske en persons anerkjennelse (Honneth, 2003). Honneth mener at alle mennesker har et anerkjennelsesbehov, og at anerkjennelse er nøkkelen til det gode liv fordi da har man det bra med seg selv. Ved tap av anerkjennelse knyttet til verdighet og selvfølelse som her, kan det føre til en følelse av krenkelse. I dette tilfelle blir krenkelsen at Nadir ikke har mulighet til å kunne forme sin egen tilværelse, og bruke sine personligheter til å utvikle seg selv og få tilhørighet på ulike arenaer. Å være en del av meningsfulle omgivelser mener også Aaron Antonovsky styrker individet (Antonovsky, 1987). Når man blir fratatt disse omgivelsene, kan livssituasjonen til individene dermed føles uforutsigbar og meningsløs (ibid).

Ahmed forteller at hans store håp da han kom til Norge var å kunne studere. Han forteller at i Eritrea er ikke mulighetene til utdanning de samme, og å få en høyere utdanning er veldig krevende. Ahmed kunne ikke engelsk da han kom til Norge, men lærte seg dette selv samtidig som han tok norskkurs. Men etter sitt første avslag på asylsøknaden mistet han mye motivasjon, og fikk i tillegg et innskrenket undervisningstilbud.

Asylsøkere som ikke har fått innvilget oppholdstillatelse får ikke lenger tilgang til det obligatoriske introduksjonskurset i norsk og norsk samfunnsliv (Varvin, 2015). Eneste muligheten de har til norskkurs er gjennom eget initiativ på asylmottak, frivillige

organisasjoner eller via venner og kjente. Uten norskkunnskaper fratras de muligheten til å delta i meningsfulle aktiviteter som kurs, opplæring og arbeid. For mange kan det å ikke kommunisere med andre eller delta i slike aktiviteter gå utover deres verdighet og mestringsevne (Berg, 2010). De kan oppleve at de blir fratatt sin kontroll over egen situasjon og en mulighet til å strukturere hverdagen (ibid). Språkbarriere kan også føre til at de ender opp med å isolere seg fra lokalsamfunnet og få vanskeligheter med å utvikle seg selv og sine ressurser. Det kan igjen føre til motløshet og frustrasjon, noe Nadir understreker når han snakker om dette; *Jeg tenker mye på at vi mistet tiden [seks år på mottak].*

Psykisk helse etter endelig avslag

Gjennom samtaler med mine informanter, forteller de om en negativ utvikling av sin og andres psykiske helse i ventetiden. Nadir sin kone endret seg mye i denne perioden, og Nadir beskriver hennes forandring som veldig vond. *Kona mi ble dårligere for hver dag. Hun var som en blomst som visnet.*

Ventetiden er for mange asylsøkere deres største belastning. Asylsøkere som har fått endelig avslag vil ofte forbinde sitt midlertidige opphold med sorg og bitterhet (Varvin, 2015). I en forskning fra Stæhr, Munk-Andersen, Hallas, Hansen og Jørgensen kommer det frem at medisinsk personale har hevdet at lang oppholdstid på asylmottak er årsak til forverret psykisk helse (Stæhr m.fl., 2007). Sverre Varvin beskriver at den psykiske helsetilstanden hos asylsøkere ofte har en høy frekvens av posttraumatisk stresslidelse (PTSD), depresjon og angsttilstander (Varvin, 2015). Stæhr m.fl. hevder at PTSD vil stige med oppholdstidens lengde (Stæhr m.fl., 2007).

Nadir nevner ofte i samtalene våre at han og spesielt kona hans er deprimert. Ahmed forteller også at han slet mye med depressive tanker i perioden da han mistet moren og hadde fått avslag. *Any situation I was sad. Every conversation with my friends, I was crying. I can't survive anything when they talk to me.* Sverre Varvin beskriver symptomer på depresjon som nedstemthet, tap av interesse for omverden, irritabilitet, manglende appetitt, søvnvansker, manglende energi, konsentrasjonsvansker og håpløshet (Varvin, 2015). Nadir forteller at kona hans gråt mye, sov mye og slet med å takle hverdagen. Hun klarte ifølge Nadir ikke å finne håp for fremtiden og utviklet etter hvert en lyst til ikke å leve lenger. I tillegg til å være deprimert forteller Nadir at hun ofte fikk panikkanfall når de erfarte traumatiske hendelser. Her beskriver han hvordan et slikt anfall var:

Kona mi ble bare dårligere og dårligere. Hun ble veldig syk. En dag fikk hun masse anfall. Hun forklarte meg at det starter i fingrene og i magen. Det går oppover til halsen og hele kroppen blir lammet. Hun kunne ikke høre, puste. Anfallet fikk hun mange ganger. Dette var tungt for henne. Det var vanskelig. Det var som et «attackanfall». Når hun ble stresset over vanskeligheter startet det nede i foten og spredte seg utover og gikk oppover til halsen så hun ikke fikk puste eller kunne høre...

«Attackanfallet» som Nadir beskriver kan knyttes til panikk lidelse eller angstlidelse. Angstlidelser er nokså vanlig hos traumatiserte mennesker, og kan ofte forekomme i ulike typer av panikkanfall (Varvin, 2015). Noen av disse angst -og panikkfølelsene kan følge mennesker i alle livssituasjoner og begrense deres hverdag veldig, slik som det har gjort med kona til Nadir. Slike anfall kan knyttes til at mennesker opplever at de er eller har blitt krenket. Anfallet kan også bygge på tidligere traumatiske erfaringer uten at de selv er klar over det. Disse reaksjonene kan bli ekstremt stressende hvis asylsøkerne har en re-traumatisering av tidligere traumatiske hendelser de har vært gjennom (ibid). I Nadir sitt tilfelle opplever han gjentakende ganger re-traumatiseringer fra jordskjelvet i Bam. De samme følelsene han opplevde under jordskjelvet i 2004 ble vekket til live da han mottok samtlige avslag på asylsøknadene og barnevernet overtar omsorgen for barna.

Min følelse var som det jordskjelvet som jeg fortalte deg om i Iran. Sånn følelse hadde jeg igjen. Veldig tom. Usikker. Uten noen plan og veldig hardt. Og kona selvfølgelig mere. Bare gråter og gråter.

Mine informanternes utvikling av psykiske lidelser har sammenheng med deres livssituasjon. Nadir og Ahmed beskriver deres egen og familiens psykiske helse som veldig dårlig, og de sliter med depresjon, angstanfall og re-traumatisering i hverdagen. Å leve i en tilstand preget av ensomhet og isolasjon, har også ifølge mine informanter en negativ påvirkning på deres helsetilstander.

Isolasjon og ensomhet

Etter å ha levd seks år på vent i asylmottak forteller mine informanter at de kjenner mye på ensomhet. Ahmed forteller at ensomheten er hans største problem som avvist asylsøker, og at det går sterkt utover hans mentale helse.

Of course. Biggest problem [loneliness]. Even now when I have friends I feel lonely. Loneliness is the worst thing in my life. You can't get what you want. Not get easy friends. I am especially lonely when I think of my family. My siblings back in Eritrea. I feel really bad. After my mother died.. I don't know.. I was getting stressed and gained weight. Thinking of my future, loneliness and stress affected my health badly.

En slik ensomhet og isolasjon som Ahmed beskriver kan føre til at asylsøkere kjenner på tap av selvfølelse og mangel på å mestre egen utvikling og hverdag (Varvin, 2015). Per Morten Schifloe skriver at ensomhetsopplevelsen kan tappe en for kraft, selvværd, lykke og livsmot (Schifloe, 2015). Han forklarer ensomhet som at man har mindre eller dårligere kontakt med andre enn det en ønsker, og at ved å befinne seg utenfor et trygt og aksepterende fellesskap kan det føre til et problem for mange. (ibid). Berit Berg skriver at asylsøkere med endelig avslag kan bli ekstra utsatt for isolasjon og ensomhetsfølelse (Berg, 2010). Ofte er ordinære asylmottak plassert i utkanten av tettsteder hvor det blir vanskelig å oppsøke og få sosial kontakt med lokalmiljøet (ibid). Både Nadir og Ahmed forteller at dette har vært en av mange utfordringer ved å bo i mottak, og at deres sosiale hverdagsliv har blitt hemmet av en slik isolasjon.

Ifølge Antonovsky har mennesker evner til å takle store påkjenninger eller mentale skader ved å sette stressfaktorene inn i en meningsfylt sammenheng (Antonovsky, 1987). Som asylsøker med endelig avslag kan dette være en stor utfordring med tanke på ensomhet og psykisk helse. Å finne mening i en slik situasjon kan for mange være utfordrende. Ahmed forteller at hans måte å finne en meningsfullhet i sin livssituasjon er å forsøke å *unngå ensomheten* og være der for andre mennesker som ikke har det bra.

I didn't get satisfied with the Norwegian government, but let me satisfy others with myself. This is my way. The only thing, making me happy in Norway, are people and friends asking for my advice or tell me about their problems – and I can listen and use myself. I have learned to understand people, like really understanding. Listening with my heart. I listen to people living in the camps, and people in Norway talking about stress. When they are talking to me listening I can see in their faces that something is changing. Like a «thank you». To me that is more than enough.

Meningskomponenten til Antonovsky handler om i hvilken grad man føler livet er forståelig rent følelsesmessig, at i hvert fall noen av tilværelsens problemer og krav er verdt å bruke

krefter på og å engasjere seg i (Antonovsky, 1987). For Ahmed ser vi at han fant en meningskomponent og brukte det som en mestringsstrategi for å takle hverdagslivet i hans livssituasjon.

For andre mennesker kan isolasjon og ensomhet bli umulig å komme seg bort fra i en slik situasjon. Schifloe skriver at mange kartlegginger dokumenterer at ensomme har dårligere helseutvikling enn andre, og at psykiske problemer, depresjoner og selvmord forekommer hyppigere blant dem enn i den øvrige befolkningen (Schifloe, 2015). Nadir forteller om flere selvmord som ble begått blant asylsøkere med endelig avslag, og at de var preget av isolasjon, ensomhet og psykiske problemer. Han forteller at de som tok livene sine ikke lenger klarte å leve i egne tanker og bekymringer.

Selv mord og selvmordsforsøk

Samtalene med Nadir om selvmord og selvmordsatferd i oppholdstiden er følelsesladde. Nadir forteller at han aldri har hatt disse tankene selv, men at nære venner og familie av ham har. Nadir har med andre ord levd tett på dette under sin oppholdstid i Norge, og jeg forstår at det er noe som har tynget ham. Det er vanskelig å snakke om, også litt tabubelagt. Men da jeg spør Nadir om det går bra å snakke om dette sier han at folk må vite, og at han har trent på å si det til noen som kan videreformidle det. *Det er viktig å fortelle hvordan vi har det.*

Anita Hvam Michelsen trekker frem ulike kilder på at selvmord er en av de vanligste dødsårsakene for asylsøkere. Michelsen viser til at det foreligger mye spekulasjoner om temaet, men har lite funn på det selv. Hun mener det derimot er viktig å trekke frem fordi det forteller noe om deres livssituasjon (Michelsen, 2015). Mia Stæhr og Ebbe Munk-Andersen har foretatt en retrospektiv undersøkelse på dette temaet i Danmark (Stæhr og Munk-Andersen, 2006). Formålet deres var å undersøke selvmordsatferd blant asylsøkere i Danmark, der de har hentet data fra Danske Røde Kors Asylafdeling. Stæhr og Munk-Andersen har i sin analyse funnet ut at antallet selvmordsforsøk er 3,4 ganger større for asylsøkere enn det forventede i forhold til den fastboende befolkningen (ibid). Undersøkelsen deres har tatt utgangspunkt i årene 2001-2003. I løpet av denne perioden fant de ut at selvmordsforsøk raten bare har steget. Økningen av selvmord og selvmordsforsøk i perioden 2001-2003, kan ifølge Stæhr og Munk-Andersen ha en sammenheng mellom antall asylsøkere som har fått avslag på asyl i denne perioden, samtidig som at antall utsendelser har økt (ibid).

Analysen til Stæhr og Munk-Andersen viser også til at stressrelaterte tilstander utgjør $\frac{3}{4}$ av diagnosene blant suicidale asylsøkere (Stæhr og Munk-Andersen, 2006). Lang oppholdstid kombinert med avslag ser i denne sammenhengen ut til å medvirke til hurtig utvikling av selvmordsatferd etter avslaget. Resultatene fra denne undersøkelsen viser også til at hos 1/3 av asylsøkere med selvmordsatferd, handler det om bekymringer omkring asylsaken. Det er også påvist i undersøkelsen deres at asylsøkernes psykiske lidelser økes med oppholdstiden i asylsystemet (ibid). I analysen til Stæhr og Munk-Andersen viser resultatene deres at selvmordsforsøk er hyppigere blant kvinner enn menn, og at selvforgiftning er den hyppigste metoden blant selvmordsforsøkene (ibid).

Kona til Nadir viste symptomer på psykiske påkjenninger etter deres første avslag på asylsøknaden. Dette var alt fra stressanfall, selvmordstanker til selvmordsforsøk. Nadir forteller at hun var så deprimert at hun ønsket å ta sitt eget liv med tabletter etter de mange stressanfallene hennes.

[...] Hun [kona til Nadi] forsøkte senere å ta livet sitt. En lege ga henne tabletter mot depresjon.. Jah.. En dag det var kveld og jeg gikk mot doen.. da så jeg at hun hadde spist mange tabletter. Jeg klarte å slå hånden hennes så hun ikke spiste alle. Jeg prøvde å ta vekk tablettene fra gulvet, men hun klarte spise et par av dem også. Jeg ringte ambulansen. Men da jeg kom inn igjen sa dattera mi at hun hadde spist flere tabletter. Jeg vet ikke.. kanskje 20-25 tabletter spiste hun.. Men vi var heldige. Ambulansen kom og fikk tatt henne til sykehuset hvor de vasket fordøyelsen.

Nadir er opprørt når han snakker om dette. Det har vært en stor påkjenning for han at kona ikke ønsket å leve mer under oppholdstiden i Norge. Historien til Nadir viser tydelig hvordan asylsøkernes psykiske belastning omkring avslag og oppholdstid kan medvirke til selvmordsforsøk. Nadir forteller at han er skuffet og oppgitt over at det har kunnet gå så langt, uten at de har blitt trodd eller fått hjelp av norske instanser.

I samtalene våre forteller Nadir også om andre venner og beboere på asylmottak som tok livet sitt på grunn av uutholdelige livssituasjoner. Felles for samtlige selvmord som Nadir forteller om, er at de kan settes i sammenheng med avslag på asylsøknaden og varige, vanskelige opphold på mottakssentre.

Mottakssenteret [navn på mottak] er veldig farlig for mennesker. Det er min opplevelse. To år og 10 mnd. [stopper litt opp]. Jeg synes man generelt blir et sykt menneske der. En av min kones venner drepte seg selv der. Han ble syk.

Jeg spør Nadir om han kan fortelle litt mer om vennen sin. Jeg forstår av Nadir at dette var en bra mann, en venn det var vondt å miste. Nadir forteller meg at han synes det er vondt at ressurssterke mennesker med hele livet foran seg, ender opp med å avslutte det.

Han var en av dem som var vant til å like livet. Han var fra Iran. Han var 25-26 år gammel. Han var veldig snill. Han hadde en sterk følelse i hjertet. Han hadde en stor troverdighet om regimet i Iran. Han kom til Norge etter en stor demonstrasjon i Iran for å endre systemet og korrupsjon. Det var mye uroligheter i Iran når han kom til Norge på dette tidspunktet. Vi satt sammen på youtube og tv. Han var ikke en sånn sulten menneske. Han hadde en liten familie med god økonomi og hadde god utdanning, men da han kom til Norge og ikke fikk opphold ble alt veldig vanskelig. Jeg forsto han veldig godt. De hadde det veldig bra der de bodde og flyttet hit for de tenkte at de kunne gjøre noe. Og han går ut av systemet i tillegg til livet på mottaket... Selvfølgelig du blir syk. Etter noen måneder han drepte seg selv. Han sa aldri noe til meg.

Nadir ønsker å fortelle mer. Det er så mye fælt som har skjedd, sier han. Så mye fælt, som aldri kommer frem. Nadir forteller at han flere ganger opplevde at andre beboere på mottak tok livet sitt mens han bodde der.

Jeg kjente også to personer som drepte seg selv etter det hadde fått opphold på mottak...

Hvis man ikke er syk, blir man syk. De [beboerne] opplevde vanskeligheter i midten og kunne ikke ta opp igjen livet etter opphold. Han ene drepte seg på rommet sitt med.. [viser til at han hang seg]. En av dem kastet seg fra fjellet. De som tok livet sitt hadde fått avslag under sin asylprosess.

Nadir blir plutselig litt mer stille. Jeg spør om det går bra, forstår han vil fortelle mer, men at det er vanskelig.

En av dem jeg kjente, som jeg ble godt kjent med bodde ikke langt fra byen Bam. Når jordskjelvet skjedde, startet de også og jobber der. Han var et ansvarsfullt menneske,

han alltid var en som tenkte på familien sin. Sånn kjente jeg han. Han var veldig opptatt av jobb og spille fotball. Men etter opphold han... Jah, han er kanskje en av de menneskene som kjenner... Jeg vil ikke gå mer inn på det.. [litt opprørt].

Livet til en asylsøker med endelig avslag kan ofte føre med seg en opplevelse av meningsløshet og manglende tro på bedring, håndterbarhet av vanskelige situasjoner og tro på sammenheng i livssituasjonen. Som vi ser vil en slik tilstand ofte føre med seg psykiske vansker, og noen ganger så store at selvmordstanker, forsøk og utførelse dessverre oppleves som eneste utvei. Psykolog Kenneth Haugjord påpeker at selvmord ofte er relatert til situasjonelle faktorer, stressorer og traumatiske opplevelser (Haugjord, 2007). En asylsøker med endelig avslag, opplever ofte en eller flere av disse tilstandene. Så hvordan finne mening i en så utfordrende livssituasjon? Finnes det tiltak systemet rundt kan sette inn? Stæhr m.fl. skriver i sin rapport *Opholdstiden i asylcentre og psykisk sykdom hos asylansøgere - sekundærpublikasjon* at deres resultater tyder på at asylsøkeres psykiske lidelser kan forebygges ved kortere oppholdstid og forbedring av deres mentale trivsel (Stæhr mf.fl., 2007). Det samme kommer også fram i en rapport fra Berg m.fl. hvor de kartlegger ulike tilstander på asylmottak for å kunne trekke frem forslag til tiltak (Berg m.fl., 2009).

For en asylsøker med endelig avslag er støtteapparatet begrenset, og de har kun rådighet til å yte akutt helsehjelp. Terskelen for å forebygge selvmord og selvmordsforsøk blir svært høy ettersom de ikke har rettigheter til forebyggende støtte og hjelp. Som vi ser er tilfeller av selvmordstanker og selvmordsforsøk høy blant asylsøkere med endelig avslag. Hvor langt skal det gå før dette blir gjort noe med? Kan det godtas at mennesker med store psykiske lidelser og selvmordstanker blir overlatt til seg selv fordi de i teorien ikke har «rett til å bo her»?

Betydningen av systemets fravær og tilstedeværelse

Asylsøkere med endelig avslag lever i en sårbar livssituasjon, og grensen for hva et menneske tåler kan dermed bli testet til det ytterste. Informantene mine beskriver at livssituasjonen ofte er preget av maktesløshet og usikkerhet. Til tider føler de seg avhengig av ressurser i omgivelser og systemet rundt dem for å kunne håndtere hverdagen. I Nadir og Ahmeds tilfeller er systemet beskrevet som ulike instanser og velferdsordninger i Norge. Systemet blir som et slags sikkerhetsnett til å ta vare på dem når de trenger det. Hva skjer med dem når de ulike instansene og velferdsordningene plutselig blir fraværende?

Nadir og familien opplever at de etter endelig avslag mister retten til skole, får avslag fra distriktpsykiatrisk senter (DPS) og mister etter hvert tilgang til psykolog, fastlege og advokat. Nadir forteller om en dag da sønnen hans var syk, oppsøkte de legevakten og erfarte at de måtte sitte over tre timer og vente fordi de ikke hadde noen fastlege. I denne perioden blir barna til Nadir og kona også tatt fra dem av barnevernet, og kona sliter med selvmordstanker og angstanfall. Nadir har blitt anmeldt for å ha truet en rådgiver og kona for barneoppdragelse i strid med norske lover. I den tøffe situasjonen opplever Nadir og kona at de står helt alene uten mulighet til støtte fra det norske velferdssystemet. Aaron Antonovsky sin «sense of coherence» - teori beskriver at når en person opplever å ikke få tilstrekkelig ressurser som kontrolleres av andre man har tillitt til, kan det minske en person sin håndterbarhet. Det vil si at en person føler seg som offer for omgivelsene, og kan ende opp med å ikke takle de stimuli han blir utsatt for (Antonovsky, 1987). Axel Honneth sin anerkjennelsesteori støtter opp om «sense of coherence» - teorien ved at tap av allmenne rettigheter kan oppleves som en krenkelse og dermed fravær av anerkjennelse (Honneth, 2003). For en asylsøker med endelig avslag ser vi at en slik situasjon fort kan oppstå. Grunnleggende ressurser som helse og utdanning, trekker Nadir og Ahmed frem som to ting de erfarer store problemer med at kuttes. De erfarer at det går utover deres håndterbarhet av situasjonen og deres personlige anerkjennelse og verdighet. Hva sier så det norske lovverket om deres rettigheter til slike ressurser i omgivelsene?

Ifølge pasient -og brukerrettighetsloven har asylsøkere over 18 år med endelig avslag rett til akutt helsehjelp, men må i utgangspunktet stå for utgiftene selv. Samme lov sier også at de har rettigheter til vurdering fra DPS og rett til hjelp fra omsorgstjenestene dersom de ikke klare å ha omsorg for seg selv (pasient og-brukerrettighetsloven, uå). Ifølge det norske lovverket om helsehjelp ser vi at asylsøkere med endelig avslag over 18 år har rett til ulike tjenester, men at de i ulike tjenestene i praksis blir lite tilgjengelige. Dette kan skyldes ulik praksis i kommuner eller at endringer i deres asylsaker og situasjon trumfer deres tilgang til helsetjenester.

I tillegg til begrensninger av helsetjenester i denne perioden, får Ahmed og Nadir m/familie begrensninger til utdanning. Ifølge opplæringsloven § 2-1 har alle barn i Norge rett og plikt til grunnskoleopplæring og de skal få muligheten til å fullføre ungdomsskolen. Dette gjelder for alle som oppholder seg i landet - lovlig eller ulovlig. Dersom en asylsøker med endelig avslag er fylt 18 år, har han ikke lenger tilgang til utdanning eller skole (opplæringsloven, uå).

Ahmed, Nadir og kona blir nektet skolegang i denne perioden, noe som jeg har beskrevet tidligere går sterkt utover deres selvfølelse, autonomi og verdighet.

Oppholdet i Norge blir for mine informanter preget av at deres problemer ikke ivaretas av den norske velferdsstaten slik de har behov for. Ahmed forteller at han ikke er «satisfied» med norske myndigheter og deres involvering i hans situasjon. Nadir forteller om tilgang til velferdsordningen: *Den dagen vi hadde endelig avslag, da var alt stengt for oss.* Ahmed og Nadir sin håndterbarhet av hverdagen ser vi i deres skildringer tydelig preges av at omgivelsene rundt ikke bistår tilstrekkelig med ressurser. Marko Valenta trekker frem at utestenging fra mottakslandenes arbeidsmarkeder og offentlige tjenester kan anses som indirekte tvangsmidler til retur for avviste asylsøkere (Valenta, 2012c). Valenta trekker frem at manglende tilgang til velferdstjenester og arbeid kan føre til marginalisering av illegale innvandrere, og at det igjen kan føre til en skamfølelse for asylsøkerne (ibid).

Støtten fra omgivelsene

Hva skjer så når Nadir og Ahmed opplever at enkelte organisasjoner stiller opp for dem i deres tøffe situasjon? Ifølge Antonovsky sin teori vil dette kunne påvirke deres håndterbarhet ved at det bidrar til at de ikke føler seg som et offer for sine omgivelser, men kan stå i situasjonen og tenke fremover (Antonovsky, 1987). Resiliensperspektivet viser til at en slik påvirkning fra omgivelsen kan føre til en positiv utvikling av selvet og trygghet på seg selv og andre (Varvin, 2015). Anerkjennelsesteorien til Honneth beskriver at solidaritet og kjærlighet bidrar til økt anerkjennelse og et godt liv for den enkelte (Honneth, 2003). Nadir forteller at Helsesenter for papirløse, Batteriet og NOAS er organisasjoner som har hjulpet dem masse, og gitt dem mulighet til å få positiv stimuli og ressurser fra omgivelsene. Helsesenter for papirløse er drevet av Kirkens Bymisjon og Røde Kors, og tilbyr gratis helsehjelp med sykepleier, leger, psykologer, fysioterapeuter og konsultasjoner (Røde Kors, uå). Helsesenter for papirløse er basert på frivillig arbeid av mennesker innenfor ulike yrkesgrupper. Nadir forteller: *De aksepterte oss godt, spesielt min kone og de gav henne en fastlege og en fast psykolog som hun kunne møte hver uke.* For Nadir og kona ble dette redningen.

Både Nadir og Ahmed mister støtte til vanlig advokat etter det endelig avslaget. Begge forteller at de tok kontakt med NOAS slik at de kunne hjelpe dem med saken deres og bistå med juridisk hjelp og rådgivning. NOAS arbeider for å fremme rettsikkerheten til asylsøkere, og de tilbyr gratis juridisk hjelp etter at de har sendt en klage til utlendingsnemnda (UNE) (NOAS, uå). Nadir forteller at han sendte dem all dokumentasjon både i barnevernssaken

deres og asylsaken. Ahmed forteller at han fortsatt får hjelp fra advokater i NOAS, og har møtt på gode rådgivere som har hjulpet ham masse. Nadir forteller meg at Batteriet har gitt ham mye. Ikke bare har han fått mulighet til å stå opp for sine rettigheter, men organisasjonen har også bidratt til at han har kunne bruke seg selv som en ressurs. På den måten har han fått opparbeide seg større verdighet.

De ulike organisasjonene har vært viktige ressurser i Nadir og Ahmed sin hverdag. De har hjulpet dem med å håndtere vanskelige omgivelser, tenke fremover og inkludert dem i et solidarisk og anerkjennende fellesskap.

Boforhold på asylmottak

Begge informantene mine har bodd på mottak under oppholdstiden som asylsøkere med endelig avslag. Boforholdet i asylmottak har for Nadir sin familie og Ahmed vært en påkjenning som har medvirket til en utfordrende og til tider maktesløs oppholdstid.

Småbarnsfar i asylmottak med nøktern standard

Over halvparten av eksisterende asylmottak er etablert i perioden 1998-2001 som var en periode med stor økning av asylsøkere (Berg, 2010)⁴. Mange av de sentraliserte asylmottakene er bygninger som tidligere ble brukt som institusjoner (psykiatriske sykehus eller sykehjem etc). Desentraliserte mottak er blitt mer benyttet de senere årene, og er mer som ordinære leiligheter/bofellesskap hvor selve mottaksfunksjonene ivaretas av en personalbase i området (ibid).

Selve mottaksbyggene har nøktern standard for å ikke være for innbydende for asylsøkerne (Berg, 2012). Hensikten med å holde standarden nøktern er at det skal være et midlertidig tilbud. Nadir forteller litt om hvordan mottaket han og familien bodde på var.

Vi bodde på mottaket i 2 år og 11 mnd. Vi fikk et rom på 10kvm. Vi mistet også venner fra forrige mottak. Kona var trist, men vi forsøkte å leve der. Vi levde der. De ansatte gav etter hvert oss et større rom. Det var på 14kvm. Kjøkken, bad og dusj delte vi med alle på mottaket. Vi hadde også bare to vaskemaskiner der. Når vi skulle vaske klærne måtte du være nøye på tiden. De andre kunne gå inn og kaste klærne over

⁴ Etter de store asylankomstene høsten 2015 ble det opprettet mange nye mottak, men de fleste av disse er nå under avvikling på grunn av reduserte ankomster i 2016 (Utlendingsdirektoratet, 2016).

tørkemaskinene om vi ikke var der til å ta klærne. Dusj, toalett og kjøkken var også utfordrende.

Mottaket var et veldig gammelt bygg. Det hadde mye kakerlakker. Vi isolerte alltid alt mot kakerlakkene. De ansatte prøvde å få bort kakerlakkene, men fikk det ikke til. To ganger fikk kona mi kakerlakker [viser at hun fikk dem i øren]. Jeg brukte melk til å helle melk over øret til kona mi, da kom de ut. En gang fikk dattera mi det også. Alltid på nettene når de sov, prøvde jeg å putte bomull i ørene. Legene visste om dette og vi viste det til UDI ansatte.

Nadir sine beskrivelser av boforholdene på mottaket er sjokkerende. Det er forståelig at Nadir sitt ønske om å skåne barna mot slike levekår, står høyeste på hans ønskeliste i denne perioden. Berit Berg skriver i sin avhandling at foreldre opplever mottakssituasjonen som veldig vanskelig (Berg, 2010). Mange asylsøkere kan føle hjelpeløshet ettersom de har mangel på innflytelse i eget liv, og strever med å gjenskape trygghet og sikkerhet for barna sine (ibid). Mangel på innflytelse og sammenheng i tilværelsen, kan dermed være avgjørende for hvordan foreldrerollen erfares og utføres. Rapporten *Psykisk helse for barn i asylmottak* legger vekt på at mottakene skal støtte foreldrene i deres omsorgsoppgave og tilrettelegge for at de kan ivareta sitt foreldreansvar (Kommunal og regionaldepartementet, 2005). I Nadir sin situasjon, ser vi at han blir handlingslammet i sin foreldrerolle fordi han har liten innflytelse og påvirkning på sin situasjon. De tar opp problemene med bostandarden med leger og UDI ansatte, men det blir ikke gjort noe med det. Hans boforhold kan påvirke foreldrerollen i den grad at barnas grunnleggende behov ikke blir dekket, og det anser han som sitt ansvar. En situasjon han som familiefar forteller er vanskelig å takle.

Beliggenhet

Mange av dagens asylmottak ligger avsides, og kan føre til isolasjonsfølelse og praktiske utfordringer i hverdagen for asylsøkerne (Berg, 2010). Nadir forteller om utfordringer knyttet til mottakets fysiske beliggenhet, og de begrensninger som følger med at det ligger avsides. Han forteller at det var vanskelig å være småbarnsfar på et asylmottak når mottaket ligger avsides, og dattera hadde lang vei til den lokale barnehagen.

Området hadde ikke butikker i nærheten. Det var 23 km til nærmeste butikk for å kjøpe et brød. Det var en skolebuss der som gikk kl. tre. Mistet du bussen fikk du problemer. Hver 3 time gikk det en buss. Det var masse problemer der. Det var en

turistcampingplass beregnet til dem som hadde bil. For oss var det vanskeligere. Dattera mi gikk i barnehage på den tiden. Fra mottaket til barnehagen måtte hun gå over et fjell, i 25 min hver vei, tre dager i uka.

Cecilie Øien skriver i sin rapport *A Sense of Control: Why Rejected Asylum seekers move out of Reception Centres* om hvorfor asylsøkere med endelig avslag velger å flytte ut av mottakene (Øien, 2012). Øien trekker blant annet frem at en grunnleggende årsak er mottakenes beliggenhet. Mange asylsøkere føler seg «fengslet» i mottaket, og ved å flytte ut av mottakene ønsket de å komme seg bort fra følelsen av å være isolerte og fremmedgjorte (ibid). Nadir og familien levde på dette mottaket i over to år, og han beskriver det som en veldig vanskelig tid. I løpet av denne tiden på mottaket, flyttet vennene deres også bort. Nadir og familien levde under tøffe forhold, men forsøkte å holde motet oppe. Etter at kona til Nadir fikk et panikkanfall, bestemte han seg likevel for at det ikke fungerte mer. Nå måtte de bytte mottak, og de kjempet for å bo nærmere andre venner og kjente.

Som Nadir forteller har mottakets beliggenhet mye å si for deres rutiner og gjøremål i hverdagen. Å bli isolert fra lokale aktiviteter og muligheten til å klare seg selv med innkjøp på butikken og å følge barna til barnehagen, kan føre til lite autonomi og mestring av egen hverdag. Ut ifra ulike teoretiske perspektiver fremheves betydningen av å kunne være selvstendig og delaktig i hverdagens aktiviteter og gjøremål. Liten delaktighet i hverdagens aktiviteter og gjøremål kan føre til lav resiliens og «sense of coherence», noe som igjen kan gå utover deres psykiske helse. Mottakenes beliggenhet kan dermed være av stor betydning for asylsøkernes håndtering av hverdagen.

Stort mangfold på mottak

I motsetning til den store avstanden mellom asylmottak og lokalsamfunnet rundt, lever asylsøkerne som regel tett på andre mennesker (Berg, 2010). På mange mottak er det ofte små rom og mange mennesker som bor på samme plass. Det kan føre til store utfordringer i livssituasjonen til asylsøkere (ibid). Et tydelig kjennetegn i livet til en asylsøker på mottak er at beboerne også tilbringer store deler av, eller hele døgnet sitt der (Berg, 2012). Her lever de tett på mennesker fra mange ulike nasjonaliteter og kulturer, i samme frustrerende og usikre situasjon. Asylmottak har rammer som setter klare begrensninger for de som bor der, i tillegg til at det knyttes forpliktelser til selve «boformen» (ibid). Både Ahmed og Nadir beskriver

boformen på asylmottak som utfordrende fordi de må forholde seg til mange mennesker med ulike kulturer, nasjonaliteter og etnisiteter. Ahmed forteller:

I have always lived in reception centre. Arrived in [mottaksnavn]. All kind of different people and cultures. I lived with 8 people in one room. Everyone have different attitudes. You can't learn, sleep and have to be nice to all of them.

Nadir forteller at familien forsøkte å skape gode hverdagsrutiner for barna, men opplevde problemer med å leve så tett på andre mennesker.

Der var kulturforskjeller og andre problemer. Vi forsøkte å legge oss tidlig pga. barna, men levde også sammen med single personer, de hadde ingen muligheter eller håp og satt oppe lenge på natta. Det var vanskelig å få dem til å forstå at vi ville sove.

Som asylsøker på mottak med mange beboere og stort mangfold, kan det være vanskelig å komme overens med andre, samtidig som man blir nødt til å fokusere på seg selv og sine nærmeste. Ingen av informantene mine trekker frem at de har opplevd å være i konflikt med andre beboere på grunn av deres etnisitet, nasjonalitet eller kulturforskjeller. De forteller at det dreide seg mer om vanskeligheter med å tilpasse seg mange mennesker med ulike kulturelle bakgrunner, og situasjoner omkring deres asylsaker. Som foreldre i et mottak preget av utfordrende tilpasninger til andre menneskers levemåter, påvirket det i stor grad deres familieliv. Den lille familien måtte hele tiden tilpasse seg andre mennesker, og hadde ikke mulighet til å trekke seg helt unna. Å leve sammen som en familie på et 10 kvm rom, kan nok bidra til mye frustrasjon både med tanke på hverandre og egen situasjon. De fysiske begrensingene i mottakslivet kan også begrense barnas lek og selvstendighet.

Gruppedannelser og kulturforskjeller

Marko Valenta skriver om tilpasninger og relasjoner mellom beboere og at de ofte kan påvirkes av gruppedannelsesprosesser. Forskjellige grupperinger av mennesker vil som regel oppleve å ha likhetstrekk (Valenta, 2012a). Thomas Hylland Eriksen forklarer at det er gjennom kontakt med andre at man oppdager hvem man selv er, og i møte med andre vil man danne seg grupper preget av likheter og forskjeller (Eriksen, 2010). Eriksen skriver om etniske grupper, og at for å danne en slik gruppe må medlemmene i gruppen ha noe til felles/noe å samhandle om. Han skriver også at slike grupper oppstår når kulturelle forskjeller gjøres relevante i samhandling (ibid). Nadir og familien opplevde å gå gjennom en slik gruppedannelse med en annen afghansk familie som bodde i samme mottaksblokk. I denne

gruppedannelsen oppsøkte Nadir og familien et fellesskap fordi de opplevde utfordringer knyttet til kulturforskjeller og familieliv på mottaket. Nadir og familien erfarte en trygghet i den andre familien. For det første var de også fra Afghanistan og delte samme kultur. I tillegg delte de også samme bosituasjon som to småbarnsfamilier. Deres gruppedannelse ble en form for mestringsstrategi for å takle et krevende boforhold på mottaket.

Ahmed kom alene til Norge, og var veldig opptatt av å oppsøke kontakt med mange andre beboere og nordmenn. Han opplevde store utfordringer med akkurat dette i starten på grunn av språk og kulturforskjeller.

Don't understand anything. I spoke bad english, but the main problem was to connect with people. Culture, different citizen, cannot get friends.

When I arrived I was silent, wanted to listen before talking. I wanted to understand the people and culture in the start. I didn't know anyone. Connecting with culture and people the first problem.

Til tross for utfordringer med å få «innpass» på alle arenaer, forteller Ahmed meg at han også er takknemlig for å ha møtt så mange mennesker med ulike kulturelle bakgrunner.

I learn from camp and meet a lot of friends. I am sure that we will never meet in other places. The positive things. A lot of people and lifestyles! Thinking about different people, how do they think in difference? Their different colour, nations. How can you meet and develop yourself. I have learned to live with other people. I get this from camp in Norway.

Ahmed beskriver her at han oppsøkte mangfoldet for å bruke det til å styrke egen kunnskap og sosial forståelse. Marianne Gullestad skriver i sin bok *Det norske sett med nye øyne* at slike kulturmøter handler om møtet mellom mennesker med delvis ulike erfaringer, heller enn et møte mellom statiske kulturer (Gullestad, 2002). I Ahmed sitt tilfelle handler det om at møtet med andre menneskers kulturelle erfaringer gjorde det vanskelig for ham å etablere sosial kontakt i starten. Han så det derimot etter hvert også som en styrke, og noe som bidro til å utvikle seg selv i møtet med mennesker av ulik kulturell bakgrunn.

Betydning av nære relasjoner og sosialt nettverk

Som vi ser har de sosiale omgivelsene betydning for Nadir og Ahmed sin livssituasjon. For en asylsøker med endelig avslag, er det derimot sterke begrensinger i tilgang til ulike sosiale nettverk. De har ingen tilgang til arbeidsliv, skole eller andre fritidsordninger siden de oppholder seg ulovlig i landet. Valenta skriver om at den uformelle sosiale støtten er blant de viktigste faktorene avviste asylsøkere baserer livene sitt på. Dette kan være hjelp fra andre asylsøkere, venner eller slektninger (Valenta, 2012c). Per Morten Schifloe skriver i boka *Sosiale landskap og sosial kapital. Nettverk og nettverksforskning* at nære relasjoner og sosialt nettverk kan anses som viktig for å finne mening i en tøff og ensom livssituasjon. Han viser til at vellykket sosial involvering gir mening, tilfredsstillelse og lykkefølelse (Schifloe, 2015). Den direkte effekten kommer til uttrykk gjennom bedre mental helse, større motstandskraft mot ytre påkjenninger og mindre tilbøyelighet til å utvikle psykiske lidelser. Nære relasjoner til andre som kan gi støtte og hjelp, er avgjørende når man møter vanskeligheter i livet (ibid). Per Borgå skriver at et godt sosialt nettverk og noe meningsfylt i hverdagen, øker «sense of coherence» (Borgå 1993 i Berg 2010).

Ahmed arbeider for å oppnå sosialt nettverk på egenhånd. Han forklarer at han finner stor støtte i sine sosiale relasjoner med venner og andre asylsøkere. Ahmed har klart å knytte sitt eget sosiale nettverk på mottaket. *In Norway I have friends like my family. Happy with my friends, but not my lifesituation.* Ahmed har fordel i at han er en selvstendig, sosial og ressurssterk person som er god til å etablere relasjoner med andre mennesker. Det er derimot ikke en selvfølge at andre mennesker som er i samme livssituasjon som Ahmed, har samme egenskaper. For enkelte kan det faktisk være så vanskelig å leve i sin situasjon at de trekker seg unna det lille sosiale nettverket som de har tilgjengelig. Nadir forteller at han og kona gjorde dette på et tidspunkt i livene deres.

Omsorgen for barna til Nadir og kona ble på et tidspunkt overtatt av barnevernet. Det førte til at de endte opp med å isolere seg enda mer.

Vi har egen kultur og vil ikke snakke med noen andre. Det betyr at bare jeg og kona delte denne vanskeligheten. Det var vår bagasje, ikke mere de andre. Aldri ingen vet hva som har skjedd hos oss. Vi slettet kontakt med vennene våre og levde bare oss to sammen. Vi mistet nettverket. Det betyr ikke at de ikke ønsket å ha kontakt. Men vi

ønsket det siden vi hadde en flau følelse. Vi tenkte at de tenker sånn over oss. Fra den dagen og i to uker hadde vi det veldig veldig tungt.

Nadir forteller her at hans brudd med sitt sosiale nettverk er knyttet til en skamfølelse over hva de går gjennom. Han forteller at dette var et frivillig valg, for at de skulle unngå å bli stigmatiserte. Vi ser her at både Nadir og Ahmed har uformelle sosiale nettverk de støtter seg på for å takle hverdagen, og at det har betydning for dem. Men de bruker også ulike strategier knyttet til sine nettverk når det stormer som verst, noe som kan gå ut over deres verdighet. Ahmed forteller at han deler mye av livet sitt med vennene sine, og at de har hjulpet ham med penger når det har vært nødvendig. Nadir på den annen siden trekker seg unna sitt uformelle sosiale nettverk i frykt for å føle mer skam dersom de vet hva familien går gjennom. Vi ser her at sosiale nettverk har stor betydning for tillitt og anerkjennelse. Og for asylsøkere med endelig avslag, kan deres uformelle sosiale nettverk være i størrelse fra stort til ikke-eksisterende.

Sosiale relasjoner i møte med myndigheter og instanser

Ahmed opplevde meningsfullhet i enkelte relasjoner i ulike instanser i omgivelsene. Brekke og Sørholt beskriver at den uformelle støtten er blant de viktigste faktorene som asylsøkere med endelig avslag baserer livene sine på (Brekke og Sørholt, 2005). Ahmed forteller meg at advokaten hans i NOAS betydde mye for ham i en tøff periode og gav ham mye støtte. Han beskriver at hun brydde seg om ham som menneske, og ble derfor som en slags søster for ham.

She gave me advices like a sister, not like a lawyer. She is doing her work, but with me she is not like a lawyer. She talk to me. Even out of work, we met and talked something else. To make me happy. She was my friend. Personally.

For Ahmed har hans tillitsrelasjon med advokaten hjulpet ham gjennom en tøff periode i livet. Ahmed forteller at på det tidspunktet mistet han moren sin og fikk avslag på asylsøknaden. Advokaten hans trådte da frem som en støtte. For Ahmed handlet det ikke om den juridiske hjelpen på dette tidspunktet, men at hun så han som et menneske og behandlet ham deretter. Nadir forteller også om to andre betydningsfulle relasjoner i en tøff livssituasjon. Etter at Nadir og kona hadde fått endelig avslag på søknaden, blitt fratatt barna fra barnevernet og blitt anklaget av det norske rettssystemet som farlige foreldre, ble det svært tunge tider for dem. Nadir ønsket på dette tidspunktet å få hjelp fra sin rådgiver på flyktningkontoret og de

fikk til et møte sammen. Nadir og kona følte dessverre at de ble møtt på en vanskelig måte, og ting så veldig mørkt ut for dem. På dette tidspunktet forteller Nadir at han ble tatt vare på av en miljøarbeider som også var tilstede i møtet med flyktningkonsulenten.

Miljøarbeideren var der også [møtet med rådgiveren]. Og når jeg reiste meg fikk kroppen min alarm og ble urolig på grunn av stress. Jeg gikk ut av kontoret og traff miljøarbeideren og tenkte at han er snill og trygg. Jeg begynte å gråte da. Jeg klarte ikke kontrollere meg og klemte og han gråt.

Nadir forteller også om den betydningsfulle relasjonen til konas lege rett etter at de ble fratatt barna.

Jeg ringte til konas fastlege. Han er veldig snill! Ahh.. Han veiledet oss og besøkte oss hjemme. Han behandlet kona mi, støttet oss og trøstet oss.

Når informantene mine forteller om hvordan de har blitt møtt med slik varme av andre mennesker, forstår jeg at det har hatt stor betydning for dem. Schifloe skriver at slike relasjoner og sosiale nettverk kan bidra til at mennesker som utsettes for stress i møter med store vanskeligheter gjøre dem sterkere og mer robuste (Schifloe, 2015). Valenta trekker frem avviste asylsøkeres relasjoner til sine støttespillere i stor grad påvirker deres handlingsvalg og hverdagsliv (Valenta, 2012c). Axel Honneth vektlegger anerkjennelse og kjærlighet i relasjoner. Dette med tanke på at det oppstår en gjensidig og emosjonell relasjon hvor anerkjennelsesbehovet dekkes gjennom den andre (Honneth, 2003). Kjærlighet og emosjonell anerkjennelse kan i en slik sammenheng føre til at individet blir i stand til å utrykke seg som person og delta i samfunnsmessige fellesskap med innsikt i det moralske (ibid). For avviste asylsøkere kan erfaring av tillitsrelasjoner på et slikt plan føre til større meningsfullhet, trygghet og påvirkning av riktige handlingsvalg og deltakelse i hverdagen (Valenta, 2012c).

For en asylsøker med endelig avslag kan det også være vanskelig å ha tillit til andre mennesker ettersom de ikke alltid vet hvem de skal stole på. Ahmed beskriver at hans tillit til politiet og myndighetene er svekket fra tidligere erfaring med eritreiske myndigheter *I know the government would like to destroy you*. Til tross for at han synes Norge er et veldig trygt og godt land å bo i sammenlignet med Eritrea, ble hans tillitt til norske myndigheter satt på prøve når han ikke ble trodd på. Ahmed forteller også at norske myndigheter endret på hva de hadde sagt til ham tidligere om at de trodde på at han var eritreisk, og hva de krevde av ID dokumenter for å tro på han. Ahmed vet ikke lenger hva han skal gjøre for å bli trodd.

Nadir forteller om mistillit til ansatte i det offentlige systemet i Norge. Et eksempel på dette er relasjonen hans til en rådgiver på flyktningkontoret. Nadir og familien flytter mye på seg under oppholdet i Norge. Denne gangen skulle de flytte til et nytt mottak etter ønske fra barna fordi de hadde fått et nettverk i barnehagen og på skolen. Nadir fikk hjelp til dette av rådgiveren. Underveis opplevde Nadir vanskeligheter med henne. Rådgiveren gav mye feilinformasjon om praktiske ting som hadde gitt familien store utfordringer om ikke Nadir hadde vært våken og sjekket opp ting på egenhånd. Men Nadir forteller at da han skulle ta dette opp med henne, følte han at hun hadde en aggressiv tone mot dem. *Første dag når vi dro dit var hun veldig aggressiv mot oss. For henne var det ingenting, men for oss var det veldig stort.*

Nadir og familien har til slutt fått nok og de oppsøker henne for å spørre om de kan bytte rådgiver. De opplever at rådgiveren kommer med en truende kommentar til dem når de tar dette opp:

Hun [rådgiveren] sa ja det er ikke noe problem. Hun reiste seg og gikk ut av kontoret og kom inn igjen. Setter seg ned og ser på meg og barna mine og sier: «dere har en barnevernssak, ikke sant»?

Da hun sa dette forteller Nadir at han følte seg veldig varm og stresset og spurte henne hva hun mente med det. *Nei, ingenting. Jeg bare mener at vi må ha samarbeid og kommunikasjon.*

Nadir prøver å fortelle henne at han ikke vil henne noe vondt, men at familien har mye stress i livene sine og at hun gjør ikke ting bedre for dem. Nadir forteller at han forlater kontoret og knekker helt sammen. Møtet med rådgiveren vekket frem vonde følelser igjen, han ble redd og ønsket bare å flykte vekk fra alt igjen. *Jeg ble deprimert i en måned på grunn av dette.*

I denne relasjonen ser vi at det oppstod en mistillit i relasjonen mellom Nadir og rådgiveren ettersom han føler at hun bryter ham ned med maktmisbruk i en vanskelig samtale. Erving Goffman beskriver samhandlingssituasjoner som har likhetstrekk med det Nadir beskriver (Goffman, 1992). Goffman forklarer at en samhandlingssituasjon innebærer en ansikt-til-ansikt kontakt med andre aktører hvor det eksisterer et mønster av verbale og non-verbale handlinger som uttrykker hvordan en aktør opplever en situasjon. Dersom det skjer et brudd i det eksisterende mønsteret i situasjonen, kan det føre til at aktøren føler seg angrepet og emosjonelt utsatt dersom det går utover tilliten (ibid). Rådgiveren til Nadir brøt i denne situasjonen mønsteret i situasjonen med en truende verbal handling som førte til at Nadir følte

seg angrepet og emosjonelt utsatt. En slik samhandlingssituasjon kan dermed bidra til at maktforholdet i samtalen føltes skjevt ved at Nadir blir utsatt for en krenkende oppførsel av rådgiveren. I dette tilfellet kommer det frem at dersom rådgiveren ikke har innsikt i egen rolle i samtalen og makt kan det gå hardt utover klienten, slik som i dette tilfellet. En slik relasjon kan føre til mistillit til myndighetene om de erfarer dette som måten å bli møtt på. Slike mistillitsrelasjoner og maktforhold i samtalen ser vi i Nadir sitt tilfelle førte til mye vondt for han og familien.

Identitetsfrarøvelse og stigma

Ahmed og Nadir har gjennom livet sitt i oppholdstiden fått erfare at deres personlighet har endret seg, og at andres oppfatning av dem har påvirket deres selvfølelse. Sverre Varvin forklarer at eksil er en kompleks psykososial prosess som kan gi varig innvirkning på identitet og selvoppfattelse (Varvin, 2015). Identitet er ikke noe fastlagt, men en prosess der selvbildet stadig justeres i interaksjon med andre (Jenkins, 2007). Som en nyankommer i ny kultur må man ta stilling til mange vanlige situasjoner som om de var nye hele tiden og forholde seg til fremmede. I en slik situasjon kan ens selvoppfattelse utfordres ved at tidligere identitetsbekreftende forhold i omgivelsene endres eller svekkes (Varvin, 2015). Man kan bli en fremmed i et nytt miljø og kanskje også en fremmed for seg selv. Identiteten blir utfordret, noe som kan føles som tap, forvirring eller tristhet (ibid). Ahmed forteller at de fleste som bor på mottak endrer «attitude», og at det er en vanskelig situasjon å være i. Sverre Varvin poengterer at mennesker har grunnleggende behov for identitet og bekreftelse. Personligheten må bli respektert og en må kunne uttrykke seg for å skape og forme tilværelsen, og kjenne tilhørighet. Å bli frarøvet slike muligheter og tilfredsstillende kan føre til at menneskeverdet føles redusert (ibid). Jeg spør Nadir om han i løpet av sine 6 år i Norge som asylsøker med endelig avslag, har mistet litt av sin identitet. *Åh.. Identitet.. Aaaalt!* Og i den sammenheng forteller han at mye av verdigheten hans også forsvant.

I tillegg til å kjenne på en identitetsfrarøvelse som avvist asylsøker, kan asylsøkere med endelig avslag oppleve stigma i hverdagen (Valenta, 2012b). En person som er stigmatisert er en som avviker fra normalen i samfunnet og får tilegnet seg lavstatussegenskaper som kan føles uønskede og skambelagte (Goffman, 1963). Marko Valenta skriver at avviste asylsøkere ofte erfarer stigma knyttet til følelsen av at de er rettsløse, som vil si at de nektes grunnleggende rettigheter (Valenta, 2012b). De er ekskludert fra arbeidsmarkedet og har ikke

tilgang til de velferdsordningene andre norske borgere har (ibid). Ahmed beskriver livssituasjonen: *You have everything in front of you, but you can't touch it*. Valenta skriver at flere avviste asylsøkere kjenner på en sterk følelse av ofte å bli mistenkeliggjort, være uønsket og føle seg mindreverdige på grunn av sin livssituasjon (ibid). Ahmed forteller at han opplevde store problemer med å passe inn i det norske samfunnet da han kom: *I can change my life, but not where I come from*. Ahmed påpeker videre at han syntes det var vanskelig å få kontakt med andre mennesker og få venner, men at han var villig til å endre seg for å tilpasse seg kulturen. For Ahmed gjaldt det i mange sosiale situasjoner å ikke avvike fra normalen for å bli en del av fellesskapet.

Nadir på sin side forteller om en spesiell episode hvor han følte seg stigmatisert, og at dette følte som et karakterdrap. Hendelsen Nadir sikter til er da han var i et møte med fylkesnemnda. Nadir og kona har fått anklager om vold mot barna i tillegg til at Nadir er anmeldt for å ha truet en rådgiver på flyktningkontoret. Da Nadir leser anklagene og beskrivelsene, går det hardt inn på han.

Jeg kjenner ikke meg igjen i denne saken. Noen ganger når jeg sier til meg selv: «Er jeg sånn? Nei, jeg er ikke sånn!». Hvem tenker over meg? Hvem tenker over min familie? Hvordan kan noen gjøre så mye mot oss? Vi er ikke roboter! Vi spør første gangen hva har vi gjort? Det var vår feil, men ikke så farlige og voldelige som vi blir beskrevet. Jeg tror aldri på de tingene. Jeg skal ikke akseptere de tingene jeg eller kona mi ikke har gjort. Jeg har ikke denne karakteren som dere viser meg på dette papiret.

I denne situasjonen har Nadir og kona avveket fra samfunnets definerte rammer og forventninger i sosiale situasjoner (Goffman, 1963). Med tanke på hvordan situasjonene foregikk, føler Nadir at det som er skrevet om ham ikke stemmer med virkeligheten, og han blir stemplet som en farlig voldsmann. Nadir føler i den grad at det er en uoverstemmelse mellom den tilsynelatende (virtual) og den faktiske (actual) identiteten (Goffman, 1963). Nadir sin identitet blir assosiert med enkelthandlinger eller egenskaper istedenfor de totale personlige egenskapene han besitter. Et slikt stigma kan føre til at personen føler seg overvåket, og enhver avvikende handling fra «normalen» vil kunne tolkes som en bekreftelse på hans stigma (Valenta, 2012b). I en slik situasjon kan den stigmatiserte dermed risikere å aldri bli kvitt sitt stigma. Nadir forteller at til tross for at han ikke kan bli uttransportert, blir han ansett for å være kriminell i Norge. Han kan for eksempel aldri arbeide som vakter eller

med barn og unge i fremtiden. Nadir synes det har vært mye urettferdighet knyttet til denne saken, og selv om de vant den til slutt vil den alltid henge over han og familien: *De har skrevet mye farlig om oss.*

I lys av dette ser vi at identiteten og selvfølelsen til Nadir og Ahmed blir påvirket i denne livssituasjonen. Ved tap av identitet og et tilegnet stigma fra omgivelsene, forteller Nadir at han har mistet deler av verdigheten sin. I en livssituasjon preget av mange utfordringer, traumatiske hendelser og krenkelser, kan tap av selvfølelse, verdighet og anerkjennelse gi store konsekvenser for et menneske. For Nadir og Ahmed har disse utfordringene preget dem sterkt, og troen på dem selv blitt testet utallige ganger. Selvoppfattelse, verdighet og anerkjennelse bør i den grad anses som viktig å ivareta, for til syvende og sist er det dem selv som må kjempe kampen.

Kultursensitivitet og kommunikasjon i møte med systemet

Språk –og kommunikasjonsproblemer er en klar barriere i relasjonen mellom norske velferdstjenester og minoritetsspråklige brukere (Paulsen m.fl., 2014). Ofte handler dette om manglende språkkompetanse, problemer med tolk eller personers ulike referanserammer for en samtale. I møte med minoritetsspråklige blir det skriftlige, verbale, nonverbale, men også det implisitte, kulturelle og kontekstuelle viktig i kommunikasjonen (ibid). Sylvia Söderström tar opp dette i sin artikkel hvor hun fremhever betydningen av kultursensitiv kommunikasjon i flerkulturelt arbeid (Söderström, 2012). Kultursensitiv kommunikasjon handler om å bruke både affektive og kognitive aspekter i samhandlingen. Det vil si å ha en aksepterende og lyttende holdning til den andre. Man kan ikke bare fokusere på ordene som blir uttalt, men heller forsøke å forstå intensjonen og meningen bak ordene som blir uttalt (ibid). I et møte med en rådgiver i flyktningkontoret, opplevde Nadir utfordringer i kommunikasjon og samhandling. Han følte at hans intensjon og mening i samtalen ble overskygget av egen formidling og tjenesteyterens manglende kultursensitivitet.

Til slutt en dag ringte jeg henne [rådgiveren] fordi jeg hadde mye trist følelse i magen. Jeg var på helsesenteret og ringte henne. Jeg kom til telefonsvareren. Jeg la igjen en beskjed om hun kunne ringe meg tilbake. Hun ringte meg tilbake og jeg snakket med henne. «Hva har skjedd? Du avtale med meg om å få kurs. Jeg har veldig trist følelse. Du er søstera mi, kan du være så snill å hjelpe meg. Jeg vet at du ikke kan gjøre noe alene, men det jeg spør deg. Dette er noe jeg ønsker å lære. Jeg spør spesielt til deg

siden du behandler vår sak». Jeg gråt og sa til henne: «vær så snill». Jeg snakket fra hjertet. Med følelser i samtalen. Jeg snakket veldig menneskelig. Jeg la frem et dårlig eksempel. Det ble dårlig for meg.

Etter telefonen var ferdig kom politiet til meg etter to dager. Hun hadde klaget til politiet og sendt dem et varsel om at jeg hadde truet henne. Politiet kom til meg og gav meg et brev om at jeg ikke kan kontakte henne på 6 måneder.

Nadir forklarer at meningen bak denne samtalen hans er et desperat forsøk på å bli sett og hørt som et menneske i en vanskelig situasjon. Han ønsket å få rede på hvorfor barna ble tatt fra han og kona, samtidig fortelle at han har det vanskelig og ønsker hjelp. Söderström skriver at dersom en person har manglende evner til å uttrykke seg så presist og nyansert på norsk som de ønsker, kan ordene/tegnene/symbolene som brukes gi helt andre assosiasjoner enn det som kanskje er meningen (Söderström, 2012). Nadir og rådgiveren hadde i denne samtalen ulike referanserammer, og Nadir følte at hans språkbruk ble tolket veldig bokstavelig uten å ta hensyn til ulike kulturelle forklaringsrammer og det kontekstuelle i situasjonen. Samtalen utviklet seg slik at det følelsesmessige og språklige opplevdes som et hinder for Nadir i kommunikasjonen. Nadir foreller at det oppstod misforståelser som fikk store konsekvenser for ham.

Nadir erfarte denne situasjonen som desperat og vanskelig, og han opplevde å ikke bli møtt med språklig eller kulturell forståelse. Hans opplevelse illustrerer betydningen av å tenke helhetlig og kultursensitivt i kommunikasjon med asylsøkere. Som Söderström argumenterer for, blir det viktig å trekke ut meningen og intensjonen i samtalen, uten å tillegge språkbruken all vekt (Söderström, 2012). Nadir opplevde også en lignende episode med barnevernet hvor han følte at kulturforskjeller ble et stort hinder.

Barnevernet og kulturforståelse

I tiden etter at Nadir fikk endelig avslag på asylsøknaden skjedde det mye. Blant annet ble familien involvert med barnevernstjenesten mens en advokat arbeidet med saken deres.

En dag i 2014 eller 2013. En torsdag 22. eller 23. januar. Ringte noen meg. Jeg satte meg på venteværelset for å ta telefonen. Det var den lokale barnevernsinstitusjonen. De ville avtale en time med oss. Akkurat den dagen som kona hadde hatt anfall dro vi til barnevernsinstitusjonen. Vi sitter og snakker med dem og til slutt gav de oss

nyheten: dere kan ikke ha barna. Vi skal flytte barna fra dere. Jah.. Dere kan bruke advokat sa de. Fra den dagen flyttet de barna ut av barnehagen og skolen... Til et beredskapshjem..

Nadir blir litt urolig når han snakker om dette og ser seg rundt i lokalet for å forsikre seg om at ikke de rundt hører han. Det er tydelig at dette er et vanskelig tema å snakke om. Jeg spør Nadir hvorfor barna blir flyttet og han svarer at det var i forbindelse med oppdragelse av barna, og at dette hadde kommet ut på en måte han ikke gjenkjente fra virkeligheten.

Det som du tenker og det som du har hørt nå er ikke helt riktig tenkte jeg. Men vi ville samarbeide med barnevernstjenesten. De hørte ikke oss. For eksempel spurte jeg om veiledning, men de ga oss det aldri. De sa en gang at de hadde et kontor og vi kan ringe en mann der. Vi kan be han om veiledningskurs. Saksbehandleren gav meg nummeret og ble bedt om å bli oppringt. Etter 1,5 måneder hørte jeg aldri noe fra dem. Jeg ringte dem igjen og snakket med saksbehandler. Saksbehandleren gav meg ikke noe konkret svar. Jeg sa til saksbehandler: Du skal hjelpe meg, jeg spørre deg om hjelp. Jeg spør deg om hjelp til veiledning som du skulle gi meg. Når skal jeg få dette veiledningsmøtet? Jeg vil jo lære. Dette er dårlig. Hun bare som alltid ikke hjalp oss. Hun sa ok, du kan google og finne den kurs du vil.

Nadir og kona fikk hjelp av advokaten og helsesenter for papirløse for å kjempe for deres rettigheter til å møte barna. De fikk tilbud om ulike kurs av helsesenter for papirløse om oppdragelse og kultur. Fylkesnemnda innrømmet etter hvert at det var mye usikkerhet i saken. De valgte dermed til slutt å la to sakkyndige undersøke saken igjen. Nadir følte at det var mye som ikke var riktig i saken mot dem og at han ble behandlet urettferdig. Han følte at vurderingene fra fylkesnemnda var preget av mye misforståelser med språk og kulturforskjeller.

Til slutt sa de at også at det er hennes [konas] oppdragelse som gjør at hun har gjort de tingene hun har gjort, hun forstår ikke mere pga annen kultur. Hun oppdrar barna sine som best hun kan, ikke gjøre dem vondt. Men selvfølgelig det er feil i Norge. De vurderte og så, men så at de har en trygg og nær familie og at barna er trygge hos oss. Det er ikke noe usikkert mellom foreldre og barn. Denne vurderingen går opp til fylkesnemnda, og fylkesnemnda bestemmer til slutt at barna må komme tilbake med litt hjelp og støtte. Jah....

Møtet mellom barnevernet og innvandrere blir ofte trukket frem som en kjent utfordring. Utfordringene knyttes ofte til språk, kommunikasjon, manglende felles referanserammer, manglende informasjon om kulturell bakgrunn, kjønnsroller og årsaker til migrasjon (Paulsen m.fl., 2014). Minoritetsfamilier kan på sin side ofte oppleve skam og frykt ved en inn gripen fra barnevernet, og kan også bli preget av feilaktige oppfatninger. I denne saken var det barneoppdragelsen til Nadir og kona som ble utfordrende. Barneoppdragelse er ofte et sentralt tema mellom barnevern og innvandrere (ibid). Nadir forteller at han og kona opplevde deres barneoppdragelse som riktig i eget hjem og kultur, og de visste ikke at det var noe som var galt ifølge norske lover før i etterkant.

Nadir sin opplevelse av møtet med barnevernet understreker betydningen av kulturforståelse i møtet med det offentlige systemet som asylsøker. Betydningen av å ha kulturforståelse blir en viktig faktor for å kunne ha en dialog om barneoppdragelse og familiemønster i ulike samfunn (Berg og Ask, 2011). Uten kulturforståelse og kontekstuell forståelse, legges stereotypier og forenklete forståelser til grunn for fortolkning (Paulsen m.fl., 2014). Fredrik Barth fremhever hvordan forskjellsmarkører kan bidra til å opprettholde myter, fordommer og sementerte kategorier (Barth, 1969). Barneoppdragelse, språk, religion og synspunkter på rettferdighet kan være eksempler på forskjellsmarkører som kan føre til et skille mellom «oss» og «dem» (Berg og Ask, 2011). En slik «andregjøring» kan ved bruk i barnevernet redusere deres legitimitet hos innvandrere fordi de blir stigmatisert ut ifra gruppeegenskaper (ibid). For å unngå dette er det viktig at barnevernet tilbyr kultursensitive tjenester. Söderström skriver at tjenesteyterne i det offentlige systemet må innstille seg på å ta i bruk en fordomsfri, aksepterende og lyttende innstilling til innvandreren (Söderström, 2012). Det blir viktig å se den kontekstuelle og kulturelle situasjonen for å kunne arbeide kultursensitivt (Paulsen m.fl., 2014). I tillegg til å arbeide kultursensitivt viser denne historien også betydningen av å anerkjenne den helhetlige livssituasjonen til hver enkelt asylsøker.

Nadir sin historie forteller om et liv med mange prøvelser. I familiens situasjon med barnevernet, ser vi at hverken Nadir eller kona forstod det som skjedde. På mange måter kan man si at de på dette tidspunktet mistet litt fotfeste i deres livssituasjon, og deres roller som foreldre ble utfordret på mange måter. Dette gjelder alt fra håndtering av tøffe boforhold, psykiske lidelser, dårlige fram tidsutsikter og tap av anerkjennelse og verdighet. Da de opplevde at barna deres ble fratatt, forteller Nadir at de begge endte opp med å få store

psykiske problemer. Ut ifra hva Nadir forteller meg, hadde de i starten av saken ingen ressurser, og opplevde å ikke bli møtt med en dialog til å håndtere situasjonen.

Saken mellom Nadir sin familie og barnevernet er kompleks. Hensikten er ikke å fremstille den som kritikk av barnevernets håndtering av den, eller argumentere for at Nadir og konas barneoppdragelse er riktig. Den belyser deres opplevelse av saken. Ut ifra deres opplevelser dukker det opp viktige poenger som kan være betydningsfulle i slike situasjoner. Nadir sin historie kan formidle hvor viktig det er at barnevernet viser til kulturforståelse og kontekstuelle situasjonsforklaringer før det utføres drastiske tiltak. Med et slikt perspektiv menes det ikke at barnevernet skal godta all barneoppdragelse til asylsøkere og innvandrere i Norge, men bygge opp en forståelse av *hvorfor* ting skjer, og ut ifra det arbeide forebyggende med en imøtekommende dialog om situasjonen. Fokus på flerkulturell kompetanse i barnevernet både gjennom videreutdanninger, dialoggrupper, informasjonsstrategier og rekruttering av ansatte med minoritetsbakgrunn kan være konkrete grep til å øke kunnskap i barnevernets møte med innvandrere (Paulsen m.fl., 2014). Denne situasjonen kan fremheve betydningen av å arbeide ut ifra brukernes kontekst og livssituasjon. Som vi ser i Nadirs tilfelle, har deres livssituasjon vært preget av mange tøffe utfordringer. Ved å se helheten i deres situasjon kan det bidra til å øke en forståelse av deres handlinger, følelser og opplevelser av systemet. I tillegg kan en slik innsikt brukes som en ressurs til å håndtere lignende utfordringer i fremtiden.

Håp, fremtid og motivasjon

Ønsket om et normalt liv og et håp for fremtiden har Ahmed mistet etter mange år som avvist asylsøker i Norge: *This is not life.. The life is work, learn, meeting someone, marry.. a lot of things..* Ahmed forteller at det er veldig vanskelig å tenke på fremtiden fordi han ikke kan oppnå dette selv.

How can I be thinking about the future? That is killing my mind.. [pause] Because I know many young people here. It is not easy to me to see work, learning, meeting friends is slipping from me.. Nothing normal.. nothing..

Ahmed forteller meg at fremtiden hans avhenger av papiret om han får oppholdstillatelse eller ikke: *I cannot do anything [kort pause]. So, I don't have a future right now..But I have a big*

bright future.. But I tell you, it depends.. it depends.. Ahmed forteller også at han er forberedt på at framtidssiktene hans mest sannsynlig er å bli uttransportert av norske myndigheter.

You have to be ready.. So.. when that time coming.. you don't know.. When they are coming, you have to be fit. Ok.. So until that day coming, you are going hard situation. That is where I am going. I know bad things.. bad things and situation.. But if I give up on this bad situation, When that day coming.. I cannot do anything.

Jan-Paul Brekke skriver at avviste asylsøkere sin ventetid på uttransportering er preget av usikkerhet og ofte benektelse av at de kan bli sendt ut (Brekke, 2004). Mange nekter å godta et avslag på asylsøknaden fordi det medfører et avslag på deres fremtidsplaner (ibid). I motsetning til det Brekke beskriver med henvisning til sine informanter, er Ahmed innforstått med muligheten for uttransporteringen. Han er allerede blitt utestengt fra flere arenaer og støtteapparater, og kan ikke gjøre noe annet enn å vente. Michelsen trekker i sin masteroppgave frem hvordan livet på vent gjør at avviste asylsøkere lever i en fastlåst situasjon. Hennes informanter beskriver situasjonen som ekstremt vanskelig, og de lurer på om til og med dyr kan ha det bedre enn dem fordi de lever uten muligheter og støtte til å klare seg (Michelsen, 2015). Ikke kan de ha et liv i mottakslandet, og ikke kan de transporteres tilbake til hjemlandet. Informantene hennes beskriver denne situasjonen som veldig tung fordi de nå er «ingenting» i Norge, og mangler tilhørighet (ibid).

Ahmed forteller om hans store fortvilelse i det å ikke lenger kunne fortsette utdanningen og sikre seg en fremtid. *I had big hope when I came to Norway. Day by day this hope is being killed.* Ahmed lever nå i en situasjon hvor livet hans kun handler om å vente, og lever i frykten for å ende opp med å bli transportert ut av landet. Til tross for dette har Ahmed fortsatt troen på utdanning, og hans største ønske er å lære. *I'm still young, fresh hope, learning. I want to make money here. To do that I need to be learning.* Nadir forteller også at hans framtidssikter er preget av håpet om å kunne ta en utdanning, arbeide og at familien får et trygt liv i Norge.

Min opplevelse som jeg har hørt fra mine andre venner som har kartlagt livet er at jeg skal begynne på utdanning. Og jeg vil ikke være avhengig mer av myndighetene. Jeg vil få den introduksjonsprogram, og etter introduksjonsprogram en utdanning. Ved siden av det jobb.

Nadir og familien har etter 6 år med avslagsstatus, fått opphold i Norge. Nadir forteller at han er veldig glad for å være her og gleder seg til å oppleve nye ting. Men Nadir er også veldig fortvilet etter deres seks år i landet, det har kostet dem mye.

Vi mistet 6 år i Norge, dette var noe meg og kona mi snakket om. Hvis vi hadde hatt rett til å gå på skole, ikke nødvendigvis opphold, men hatt en sjanse til skole eller jobb. Hvis vi ikke bare hadde sittet på mottak i 6 år kona ikke blitt syk først. Vi hadde hatt en ting å gjøre. Hatt verdighet for seg selv. Nummer to: ha en kunnskap. En mål som man har. 6 år er ikke liten tid. Hvis jeg og kona hadde begynt på skolen, jeg og kona kanskje hadde noen i bagasjen. Og direkte gå på systemet og samfunnet, da trenger ikke myndighetene å bruke budsjett over meg. Ikke sant? Kanskje jeg i dag hadde vært en sykepleier eller være noe annet som jeg eller kona har drømt om. Men nå vi skal begynne fra null!

Nadir forteller også at det er vanskelig for ham å kunne jobbe med det han vil ettersom han har fått anmeldelser under oppholdet, og tatt samfunnsstraff uten å vite hva han gikk til eller hvilke konsekvenser det gav ham. Dette har resultert i at Nadir sine framtidsutsikter blir begrenset, i tillegg vil han alltid ha en «kriminell merkelapp» på seg. Nadir forteller at det har vært vanskelig å bli møtt på denne måten av det norske systemet.

Det er et fint system i Norge. Men det betyr ikke hundre prosent at det ikke er noe feil. Det jeg opplever er veldig rart. Vi kommer fra en annen kultur og et annet system og tenker at alt her må være riktig. Men når vi opplever ting som ikke er riktig blir det rart for oss.

Nadir avslutter samtalen våre med en optimistisk holdning til fremtiden. *Jeg gleder meg til å oppleve.* Måten Nadir snakker om fremtiden sin på, viser tydelige trekk av resiliens. Menneskers resiliens er deres evner til å stå i stormen når det raser som verst, men klarer å reise seg opp igjen og bruke de muligheter og støtte som finnes rundt dem (Varvin, 2015). For å utvikle en slik resiliens er miljøet og relasjoner rundt viktig. Det handler på mange måter om å bli tryggere på andre mennesker og omgivelser (ibid). Nadir og Ahmed snakker også mye om verdighet og selvrespekt, og at tap av dette har gått veldig inn på dem. For å gjenvinne dette mener de begge at utdanning, arbeid og tilhørighet til samfunnet er nøkkelen. Ved en slik innflytelse kan de også ha mulighet til å påvirke egen livssituasjon og gjenvinne en viss kontroll over den. Antonovsky forklarer det med at mennesker har større evner til å

oppretholde helse og velvære ved å opprettholde en sammenheng i tilværelsen (Antonovsky, 1987). En slik meningsfylt sammenheng er avhengig av at den indre og ytre stimuli er strukturerende, forutsigbar og forståelig (ibid). For Nadir, har dette til slutt blitt mulig ettersom han har fått oppholdstillatelse og tilgang til ulike støtteapparater, utdanning og sosiale arenaer.

For Ahmed derimot, er livet hans ennå preget av usikkerhet og håpløshet for fremtiden. Han har ikke mulighet til å gjenvinne kontroll over egen livssituasjon, og belager seg på at norske myndigheter styrer den. Sammenlignet med Michelsen sine funn finner jeg i likhet med henne at denne mellomstiasjonen som avviste asylsøkere befinner seg i har forandret dem. Alle hadde forventninger om et bedre liv da de flyktet, men opplever nå at livet og framtidssiktene deres ikke lever opp til de forventningene de hadde (Michelsen, 2015). Å leve meningsfullt og erfare sammenheng i deres livssituasjon utfordres her i den grad at deres framtidssikter er så usikker og uforutsigbar.

6. Avslutning

Asylsøkere med endelig avslag lever i en situasjon svært få kan forstå. Jeg har i denne studien formidlet to menneskers erfaringer av en slik livssituasjon. Ut ifra deres fortellinger og studiens analyse, ser vi at livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag inneholder mange utfordringer.

6.1 Oppsummering av studiens analyse

De ulike utfordringene preges blant annet av store *påkjenninger* gjennom ekstreme opplevelser, tap og avvísninger. Ved endelig avslag på asylsøknaden opplever Ahmed og Nadir en avmakt i deres livssituasjon fordi de ikke har mulighet til påvirkning og kontroll over sin tilværelse og fremtid. De lever i tillegg i en nøktern bosituasjon som gjør det utfordrende å leve et fullverdig liv med en opplevelse av autonomi og sammenheng i hverdagen. Ahmed og Nadir snakker også mye om påkjenninger knyttet til psykisk helse, og at deres livssituasjon har ført til en forverring av den. Ahmed forteller at ensomhet, sorg og passiviteten er det vanskeligste å håndtere. Nadir forteller om tøffe erfaringer med depresjon, angstanfall og selvmordsforsøk. Ahmed og Nadir sine historier viser at ulike påkjenninger kan få store konsekvenser ettersom de lever i en sårbar og risikofylt situasjon.

I tillegg til asylsøkernes ekstreme påkjenninger preges også oppholdstiden av mye *usikkerhet*. Dette er usikkerhet tilknyttet deres asylsak, situasjon i hjemlandet og hva fremtiden vil bringe. En slik usikkerhet over egen livssituasjon har informantene mine beskrevet som håpløs, og de føler seg til tider maktesløse. De har blitt avhengige av det norske systemet for å klare seg i hverdagen, men dessverre viser systemets instanser og velferdsordninger seg å svikte på enkelte og svært kritiske punkter. Jeg sikter da spesielt til ivaretagelse av deres psykiske helse og veiledning og støtte i vanskelige enkeltsaker. I enkelte tilfeller har Ahmed og Nadir på ulike måter også følt mistillit, stigma og krenkelser. Dette har ført til at de har erfart utfordringer omkring egen identitet og selvfølelse. I møte med omgivelsene kommer det også frem at kulturforståelse er betydningsfullt for mine informanter. Ahmed og Nadir lever tett på andre mennesker og kulturer i deres livssituasjon. For Ahmed har kulturelle forskjeller påvirket det sosiale livet, mens Nadir forteller om utfordringer knyttet til manglende kultursensitivitet i systemets velferdsordninger.

Når det er sagt, ønsker jeg også å trekke frem at omgivelsenes anerkjennelse og støtte har hatt stor betydning for Nadir og Ahmed. Det gjelder støtte i eget sosiale nettverk, familie, frivillighet eller i norske organisasjoner og enkeltrelasjoner i systemet. I et håpløst kaos forteller de at slike støtter har bedret deres livssituasjon på flere områder.

Asylsøkere med endelig avslag besitter til tross for en utfordrende livssituasjon ofte et stort *potensial*. I mine øyner har Nadir m/familie og Ahmed potensial som individuelle ressurser, og ressurser innenfor sosiale nettverk og i ulike tjenesteapparater. Nadir sin historie viser blant annet hvor mye potensiale kona hans hadde etter at hun fikk mulighet til å gå på skole. Til tross for mange vanskeligheter og store psykiske belastninger klarte hun å fullføre et toårig norskkurs på fire måneder! Nadir forteller at hun ble som et nytt menneske, og erfarte mye verdighet gjennom skolegangen. Å få bruke seg selv som ressurs på denne arenaen forteller Nadir har hatt stor betydning. Ahmed forteller at noe av det vanskeligste i hans livssituasjon nettopp er det å aldri kunne få ta del i samfunnet ved å bruke seg selv som en ressurs. Ahmed har gått på skole i hjemlandet, og vet at han kan være en stor ressurs. Å stå på utsiden og se alt man ikke kan ta del i, er ifølge Ahmed hjerteskjærende.

6.2 Studien knyttet opp mot forskning på feltet

I likhet med eksisterende forskning på asylsøkeres psykiske helse og levekår, viser denne analysen at asylsøkeres psykiske helse svekkes i oppholdstiden (Varvin 2015, Moa 2010, Jacobsen m.fl. 2007, Berg m.fl. 2009, Keller m.fl. 2003). Dette kan ha bakgrunn i at asylsøkere i oppholdstiden er mennesker som lever i en sårbar situasjon med stor sannsynlighet for traumer og stress i tilværelsen (Varvin, 2015). Denne studien bygger også opp om andre artikler og rapporter hvor det redegjøres for en sammenheng mellom avslag på asylsøknaden og selvmordsatferd (Robjant m.fl. 2009, Protcher 2005, Stæhr og Munk-Andersen 2009). En slik sammenheng kan knyttes opp mot asylsøkernes psykiske helse og vanskeligheter med å håndtere avvisning og avmakt i nåtiden og fremtiden. Ved avslag på asylsøknaden kan det oppleves som at håpet for fremtiden blir borte, og asylsøkeren ender opp i en maktesløs, frustrerende og skremmende situasjon (Michelsen, 2015, Valenta 2012c, Brekke 2004). I denne studien avdekkes det at avviste asylsøkeres helserettigheter, verdighet, anerkjennelse, opplevelse av mening, håndterbarhet og sammenheng i tilværelsen ikke er tilstrekkelig. Det har sammenheng med deres levekår og oppholdstid preget av

uforutsigbarhet og «venting», noe som også belyses i andre rapporter, studier og artikler på feltet (Michelsen 2015, Brekke 2004, Øien og Sønsterudbråten 2011, Valenta 2012c, Myhrvold 2010, Steen 2013). Behovet for å bli møtt med kultursensitiv kommunikasjon og kulturforståelse i hverdagen beskrives også som nødvendig for å kunne mestre hverdagen som avvist asylsøker. I denne studien blir dette fremhevet i asylsøkernes sosiale nettverk og i møte med systemet rundt dem. Betydningen av kultursensitivitet og kulturforståelse i liknende tilfeller blir belyst av blant annet Söderström, Paulsen m.fl. og Berg m.fl. (Söderström 2012, Paulsen m.fl. 2014, Berg m.fl. 2009). Mine informanters evne til mestring og resiliens i hverdagen er noe som kan trekke sammenligninger til Varvins beskrivelser om behovet for fokus på å kunne styrke deres robusthet og håndtering av omgivelsenes stimuli (Varvin, 2015).

Videre forskning om avviste asylsøkeres erfaringer, blir betydningsfull for å kunne trekke sammenligninger til hva som har blitt belyst i denne studien. Ut ifra egen studie ser jeg betydning i å vie mer oppmerksomhet til forskning på asylsøkeres psykiske helse, spesielt knyttet til selvmord ettersom dette har kommet frem som et sentralt fenomen i avviste asylsøkeres livssituasjon. Her kan det også være relevant å belyse situasjonen ut ifra systemnivå for å få et enda mer helhetlig fokus.

I mine avsluttende refleksjoner vil jeg redegjør kort for utfordringer i avviste asylsøkeres situasjon sett ut ifra et individ og samfunnsperspektiv. Dette for å trekke frem de litt større linjene i situasjonen.

6.3 Avsluttende refleksjoner i et individ og samfunnsperspektiv

I lys av studier omkring livssituasjonen til asylsøkere med endelig avslag kommer det frem et behov for økt kunnskap på dette området. En slik kunnskap kan oppstå ved innsikt i avviste asylsøkeres opplevelser av sine levekår. Dette skaper muligheter for at omgivelsene rundt kan bidra til å håndtere situasjoner. Det kan også ha betydning for å fremme hvordan kunnskapen kan brukes i praksis både på et individ og samfunnsnivå.

Ved å belyse livssituasjonen til Ahmed og Nadir ser vi at manglende ivaretagelse av dem som individer har ført til store vanskeligheter i deres livssituasjon. Ivaretagelse av avviste asylsøkeres psykiske helse kan i beste fall være forebyggende mot psykiske problemer og

selvmordsatferd hos enkelte. Forutsigbarhet, tydelige retningslinjer og kultursensitivitet i arbeid med asylsaker og enkeltsaker, kan bidra til at asylsøkerne føler tilværelsen håndterbar. En slik håndterbarhet kan føre til at usikkerheten i tilværelsen blir mindre og troen på seg selv større ved at de kan ta ansvar for egen situasjon. Bruk av asylsøkernes potensial og ressurser blir verdifullt. Verdifullt fordi det kan øke deres mestringsfølelse her og nå, samtidig som det kan gi dem en «grunnmur» for fremtiden. Om utfallet på asyløknaden resulterer i oppholdstillatelse, et evig liv «på vent» eller uttransportering, vil ivarettatte mennesker stille sterkere i møte med fremtidens utfordringer enn de som ikke er ivarettatte.

På et politisk plan eksisterer det ulike implikasjoner på håndtering av livssituasjonen til avviste asylsøkere. Som jeg nevnte innledningsvis virker det som at mange ikke helt vet hvordan situasjonen kan gripes fatt i på politisk hold, slik at det ender opp med at det ikke gjøres noe i det hele tatt. Det hele ender opp med å bli en usikker situasjon for både asylsøkeren og systemet rundt. Hva kan gjøres innenfor de satte rammene, og hva kan gjøres utenfor? Systemet rundt avviste asylsøkere er et slags lappeteppe der ulike aktører forsøker å kompensere for manglende rettigheter. Helse-systemet tilbyr kun hjelp innenfor svært begrensede rammer, og det har derfor oppstått et helsesenter for papirløse som baserer seg på frivillighet for å bidra der det offentlige systemet ikke strekker til. Rettssystemet tilbyr kun tjenester til en ankemulighet for asylsøkeren etter endelig avslag, rettshjelp utover dette må asylsøkeren dekke selv. NOAS er en aktør uavhengig av norske myndigheter som tilbyr gratis rettshjelp til dem som trenger det utover det statlige. Opplærings-systemet stopper helt opp etter endelig avslag på asyløknaden. Det betyr avviste asylsøkere mister tilgangen til skole og norskkurs. Ulike frivillige organisasjoner tilbyr gratis kurs og enkelte asylmottak har egne språkkurs for å opprettholde læringen. Når det gjelder det rent sosialfaglige, er det lite bidrag på området knyttet til asylsøkere med endelig avslag. Ettersom det er en usikker og komplisert situasjon, kan det være vanskelig å vite hvordan sosialt arbeid kan bidra på best mulig måte. Jeg stiller likevel spørsmål om det ikke bør skapes et større fokus på dette innad i fagfeltet.

Denne studien viser at tilbud til gratis helsetjenester, skolegang og arbeidsplasser (enten frivillig eller lønnet) kan føre til bedre levekår for avviste asylsøkere. Dette ved at det øker deres meningsfullhet i tilværelsen, verdighet og autonomi. Gjennom et samfunnsperspektiv blir det viktig å belyse at slike tilbud er knyttet til de økonomiske midlene som stilles til rådighet. Tiltak som dette betyr økte utgifter i statskassen. Et argument mot slike tiltak kan da

være at det statlige først og fremst skal prioritere dem som har lovlig opphold i Norge fordi de har en fremtid i landet. Med tanke på dagens arbeidsledighet, vil nok noen også mene at det heller bør fokuseres på å skaffe norske borgere arbeidsplasser. Med andre ord kan man ikke bare fremme forslag om ulike tilbud uten at det får konsekvenser for den helhetlige økonomiske prioriteringen. På en annen side blir det også viktig å anse asylsøkernes som ressurser i samfunnet. Avviste asylsøkere kan bidra med arbeidskraft på nødvendige områder, akademiske ferdigheter og sosiokulturelt mangfold i ulike sammenhenger. Deres deltakelse i arbeidslivet kan også bidra til å redusere kriminalitet (og kostnadene omkring dette) ved at de livnærer seg på lovlig vis. Det aller største utbyttet blir nok likevel den styrkende effekten det har på asylsøkernes psykiske helse og de gevinstene det gir å styrke dem i deres sårbare situasjon. Dette kan være forebyggende for psykiske lidelser og uønskede handlinger i forbindelse med dette.

Avslutningsvis ønsker jeg å fremheve at situasjonen omkring asylsøkere med endelig avslag er kompleks, og en løsning på de ulike sakene kan være vanskelig å komme frem til. Men ved et innblikk i enkeltindividers liv, følelser og opplevelser kan og *bør* det menneskelige perspektivet få et mer fremtredende fokus innenfor dette feltet. Mine narrativer viser to mennesker som flyktet fra en vanskelig tilværelse og forsøker å overleve ved å skape en ny start i Norge. De ønsker å leve et verdig liv, men opplever mange utfordringer i møte med ulike instanser og det norske velferdssystemet. Som Nadir sier er reglene viktige, men til syvende og sist er *vi* tross alt bare mennesker.

Litteraturliste

- Antonovsky, Aaron (2012): *Helsens mysterium. Den salutogene modellen*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- Antonovsky, Aaron (1987): *Unraveling the mystery of health*. Jossey-Bass, San Francisco, California.
- Barth, Fredrik (1969): *Ethnic groups and boundaries. The social organization of cultural differences*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Batteriet (uå): *Om Batteriet*. Hentet 06.11.2016 fra: <http://www.batteriet.no/om-batteriet/>
- Berg, Berit (2010): Fra flukt til mottak. Ventetid og usikkerhet. *Eksilets stoppesteder. Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv*. Doktoravhandling ved NTNU 2010:112. S. 151-205.
- Berg, Berit (2012): Mottakssystemet – historikk og utviklingstrender. Berg, B (red). *Asylsøker – i velferdsstatens venterom*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Berg, Berit og Ask, Torunn (2011): *Minoritetsperspektiver i sosialt arbeid – en introduksjon*. Minoritetsperspektiver i sosialt arbeid. Ask, Torunn (red). Universitetsforlaget, Oslo.
- Berg, Berit (red), Sveaas Nora, Lauritsen Kirsten, Meyer Melinda, Neumayer Sissel Marie, Tingvold Laila (2009): «Det hainnle om å leve..» *Tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak*. NTNU Samfunnsforskning AS, Trondheim.
- Bjørkvik, Jofrid og Nielsen Geir Høstmark (2006): *Psykologisk arbeid med selvaktelse i lys av interpersonlig teori*. Tidsskrift for norsk psykologforening. S. 932-939, volum 43.
- Blom, Svein (2015): *Holdninger til innvandrere og innvandring 2015*. Statistisk sentralbyrå, Oslo – Kongsvinger.
- Borch, Guri Waalen (2016): *Nei, Listhaug. Din tommel opp er grotesk*. Hentet 08.12.2016 fra: <http://www.dagbladet.no/kultur/nei-listhaug-din-tommel-opp-er-grotesk/65283865>
- Brekke, Jan-Paul (2004): *While we are waiting. Uncertainty and empowerment among asylum-seekers in Sweeden*. Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Brekke, Jan-Paul og Sørholt, Susanne (2005): *I velferdsetatens grenseland. En evaluering av ordningen med bortfall av botilbud i mottak for personer med endelig avslag på asylsøknaden*. Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Creswell, John W (2013): *Qualitative Inquiry and Research Design*. Sage Publications, California

Eriksen, Thomas Hylland (2010): *Små steder - store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Universitetsforlaget, Oslo.

Eriksen, Thomas Hylland og Arntsen, Sajjad T (2006) *Kulturforskjeller i praksis - perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Gyldendal Forlag, Oslo.

FNs høykommissær for flyktninger (UNCHR). Hentet 13.09.2016 fra: <http://www.fn.no/FN-informasjon/Fond-og-programmer/FNs-hoeykommissaer-for-flyktninger-UNHCR>

FNs konvensjon om flyktnings stilling (Flyktningkonvensjonen) av 28.juli 1951.Hentet 13.09.2016 fra: <http://www.fn.no/FNinformasjon/Avtaler/Flyktninger/Flyktningkonvensjonen>

FN – sambandet (2016): *Flyktnings situasjonen i verden*. Hentet 21.11.2016 fra: <http://www.fn.no/Tema/Flyktninger/Flyktnings situasjonen-i-verden>

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter av 10. desember 1948. Hentet 13.09 2016 fra: <http://www.fn.no/FN-informasjon/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>

Forvaltningsloven: Lov av 10. februar 1967 nr. 10: *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker*. Henter 13.09.2016 fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10>

Goffman, Erving (1963): *Stigma – Notes on the Management of Spoiled Identity*. Penguin Books, New Jersey.

Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig. En studie av hverdagslivets dramatik*. Pax Forlag, Oslo.

Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med nye øyne*. Universitetsforlaget, Oslo.

Haugjord, Kenneth (2007): *Workshop: Selvmord blant flyktninger og asylsøkere*. Psykososialt team for flyktninger i sør. Lillehammer, 2007. Hentet 12.11.2016 fra: <http://www.med.uio.no/klinmed/forskning/sentre/nssf/aktuelt/arrangementer/nasjonale-konferanser/5.%20nasjonale%20konferanse/Haugjord.pdf>

Hjelde H, K (2013): Migrasjon, kultur og psykisk helse. Norvoll, K (red). *Samfunn og psykisk helse*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Honneth, Axel (2003): *Behovet for anerkendelse. En tekstsamling*. Hans Reitzels Forlag, København.

International Organization for Migration (uå): *IOM Norway*. Hentet 06.11.2016 fra: <http://iom.no/no/om-iom/iom-oslo-no>

Jacobsen Marianne, Sveaas Nora, Johansen Eide Lars Erik, Skogøy Elin (2007): *Psykisk helse i mottak: Utprøving av instrumenter for kartlegging av psykisk helse hos nyankomne asylsøkere*. Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress A/S, Oslo.

Jenkins, Richard (2007): *Social Identity*. 3 utg. Routhledge, London

Karnieri-Miller, Orit, Stier, Roni og Pessach, Liat (2009): *Power realtions in Qualitative Methods*. Sage Publications. S. 279-289, volum 19.

Keller Allen S, Rosenfeld Barry, Trinh-Shevrin Chau, Meserve Chris, Sachs Emily, Levis Jonathan A, Singer Elisabeth, Smith Hawthorne, Wilkinson Jogn, Kim Glen, Allden Kathleen, Ford Douglas (2003): *Mental health of detainee asylum seekers*. Hentet 07.11.2016 fra: http://www.survivorsoftorture.org/files/pdf/keller_etal2003.pdf

Kirkens bymisjon (uå): *Helsesenter for papirløse migranter*.

Kjellberg, Janne og Ruggedal, Caroline (2011): *Illegal. Papirløs i Norge*. Spartacus forlag, Oslo.

Knibbe Kim og Versteeg Peter (2008): "Assessing Phenomenology in an Anthropological Approach" *Critique of Anthropolgy*. Sage Publications. S. 47-62, volum 28.

Kobasa, Suzanne (1979): *Stressful Life Events, Personality, and Health*. Journal of Personality and Social Psychology. S. 25-41, volum 42.

Kommunal og-regionaldepartementet (2005): *Psykisk helse for barn i asylmottak. Anbefalinger fra em interdepartemental arbeidsgruppe*.

Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend (2012): *Det kvalitative forskningsintervjuet*. 2 utg. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo

Malterud, Kirsti (2013): *Kvalitativ metode i medisinsk forskning*. 3 utg. Universitetsforlaget, Oslo.

Michelsen, Anita Hvam (2015): *Et liv på vent. En kvalitativ studie av avviste asylsøkeres livssituasjon og opplevelse av asylsystemet*. Høyskolen i Oslo og Akershus, Oslo.

Moa, Hilde (2010): *Premigrasjonstraumer og postmigrasjonsstress: - en drøfting av stressfaktorer implikasjoner for psykiske helse hos asylsøkere*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Trondheim.

Myrvold, Trine (2010): *Illegale ved sin blotte eksistens. Om papirløse migranternes helsestatus og behov for helsetjenester. En systematisk litteraturstudie*. Vard i Norden, Nordic Journal Nursing Research. S. 38-43, volum 30.

NOU 2011: 10: *I velferdsstatens venterom – Mottakstilbudet for asylsøkerne*. Justis -og politidepartementet, Oslo.

Norsk Organisasjon for Asylsøkere (uåa): *For rettsikkerhet og respekt for asylsøkere*. Hentet 13.09.2014 fra: <http://www.noas.no/noas/om-noas/>

Norsk Organisasjon for Asylsøkere (uåb): *Retts hjelp fra NOAS*. Hentet 13.09.2014 fra: <http://www.noas.no/hjelp-fra-noas/om-hjelp-fra-noas/>

NRK (2016): *Gutten i Facebook-stormen krever opphold i Norge*. Hentet 02.12.2016 fra: <https://www.nrk.no/ostfold/masoud-7-og-familien-gar-rettens-vei-for-opphold-1.13238475>

Opplæringsloven: Lov av 1998-07-17-61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæring. Hentet 06.11.16 fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>

Pasient -og brukerrettighetsloven: Lov av 1999-07-02-63. *Lov om pasient -og brukerrettigheter*. Hentet 07.11.2016 fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63>

Paulsen Veronika, Thorshaug Kristin og Berg Berit (2014): *Møter mellom innvandrere og barnevernet. Kunnskapsstatus*. Mangfold og inkludering, NTNU samfunnsforskning, Trondheim.

Politiet (2015): *Internasjonal politisamarbeid*. Hentet 06.11.2016 fra: https://www.politi.no/kripos/internasjonalt_politisamarbeid/

Protcer, Nicolas G (2005): «*They first killed his heart (then) he took his own life*». Part 1: A review of the context and literature on mental health issues for refugees and asylum seekers. International Journal of Nursing Practice. S. 289-291, volum 11.

Regjeringen (2016): *Prop. 90 L (2015–2016) Endringer i utlendingsloven mv. (innstramminger 2)*. Hentet 31.10.2016 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-90-l-20152016/id2481758/sec1>

Riessman, Catherine Kohler (2008): *Narrative methods for the human science*. Sage Publications, Los Angeles.

Robjant Katy, Hassan Rita, Katona Cornelius (2009): *Mental health implications of detaining asylum seekers: systematic review*. The Royal College of Psychiatrists.

Røde Kors (uå): *Flyktninger og innvandrere*. Hentet 06.11.2016 fra: <https://www.rodekors.no/vart-arbeid/migrasjon/>

Schifloe, Per Morten (2015): *Sosiale landskap og sosial kapital. Nettverk og nettverksforskning*. Universitetsforlaget, Oslo.

Skjefstad, Nina S (2015): *Sosialt arbeid i overgangen til NAV – utfordringer for en anerkjennende praksis*. Norges Teknisk-naturvitenskapelig universitet, Trondheim.

Steen, Rune B. (2013): *Svartebok over norsk asylpolitikk*. Forlag Manifest, Oslo.

Strand, Tormod (2015): *Minst 18 000 uten lovlig opphold: - Ble tvunget til å stjele*. Hentet fra:

https://www.nrk.no/norge/minst-18.000-uten-lovlig-opphold_-ble-tvunget-til-a-stjele-1.12406627

Stæhr, Mia A og Munk-Andersen, Ebbe (2005): *Selv mord og selvmordsadfærd blant asylansøgere i Danmark i perioden 2001-2003. En retrospektiv undersøgelse*.

Ugeskrift for læger, København.

Stæhr, Mia A og Munk-Andersen Ebbe, Hallas Peter, Hansen Anne R, Jørgensen Henrik L (2007): *Opholdstiden i asylcentre og psykisk sygdom hos asylansøgere - sekundærpublikation*. Statens institutt for folkesundhed, København.

Sveaas Nora, Vevstad Vigdis, Brekke Jan-Paul (2012): *Sårbare asylsøkere i mottak – identifisering og oppfølging*. Berg, B (red). *Asylsøker i velferdsstatens venterom*.

Universitetsforlaget, Oslo.

Söderström, Sylvia (2012): *Kultursensitiv kommunikasjon. Om å søke etter ordenes intensjon og mening*. Berg, B (red). *Innvandring og funksjonshemming Minoritetsfamilier i møte med tjenesteapparatet*. Universitetsforlaget, Oslo.

Utlendingsloven: Lov av 15.mai 2008 nr. 35: *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her*. Henter 13.09.2016 fra: <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2009-10-30-1324>

Utlendingsdirektoratet (2015b): *Dublin-samarbeidet*. Hentet 24.11.2015 fra:

<http://www.udi.no/ord-og-begreper/dublin-samarbeidet/>

Utlendingsdirektoratet (2016): *UDI legger ned 7000 mottaksplasser*. Hentet 07.11.2016 fra:

<https://www.udi.no/aktuelt/udi-legger-ned-7-000-mottaksplasser/>

Utlendingsdirektoratet (2015a): *Utvisningsvedtak etter statsborgerskap og grunnlag (2015)*.

Hentet 31.10.2015 fra:

<https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/utvisningsvedtak-etter-statsborgerskap-og-grunnlag-2015/>

Valenta, Marko (2012a): Hverdagsliv og sosiale relasjoner på asylmottak. Berg, B (red). *Asylsøker – i velferdsstatens venterom*. Universitetsforlaget, Oslo.

Valenta, Marko (2012b): Asylsøkeres opplevelse og mestring av stigma i hverdagen. Berg, B (red). *Asylsøker – i velferdsstatens venterom*. Universitetsforlaget, Oslo.

Valenta, Marko (2012c): Avviste asylsøkere, kamp mot uttransportering og livet utenfor mottakssystemet. Berg, B (red). *Asylsøker – i velferdsstatens venterom*. Universitetsforlaget, Oslo.

Valenta Marko, Thorshaug Kristin, Molden Thomas H, Berg Berit og Kjærre Halvar A (2011): *Avviste asylsøkere i Norge: Ventemottaksordningen og andre returmotiverende tiltak*. Tidsskrift for samfunnsforskning, Trondheim.

Varvin, S (2015): *Flukt og eksil. Traume, identitet og mestring*. Universitetsforlaget, Oslo.

Vollebæk, Line R (2014): *Sosialt arbeid med sårbare migranter. Mindreårige og voksne asylsøkere, papirløse, EØS-borgere og mulige ofre for menneskehandel*. Velferdsetaten, Oslo.

Vollebæk, Line R (2009): *Oppsøkende sosialt arbeid i et internasjonalt gatemiljø. Arbeid med unge asylsøkere, irregulære migranter og mulige ofre for menneskesmugling*. Rusmiddeletaten, Oslo.

Øien, Cecilie og Silje Sønsterudbråten (2011): *No way in, no way out? A study of living conditions of irregular migrants in Norway*. Fafo, Oslo.

Øien, Cecilie (2012): *A sense of control: why rejected asylum seekers move out of reception centres*. Fafo, Oslo.

Østby, Lene (2011): «Sånn er de». Om kategorisering og samhandling med etniske minoriteter. *Minoritetsperspektiver i sosialt arbeid*. Berg, B og Ask, T (red). Universitetsforlaget, Oslo.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide/temaliste til masterprosjekt 2015/2016:

«Livet som avvist asylsøker»

Uformelt møte med informanter: opplyse og skape trygg stemning

- Formål med intervju/forskning
- Informasjonsskriv --> forklare dette grundig
- Frivillighet, oppfølging
- Informantens rolle i forskning, min rolle
- Fortelle kort om temaer og evt unngå temaer informantene ikke vil bevege seg inn på
- Forklare narrativt intervju og fremstilling

Starten av intervjuet

- Briefing (Lydopptaker, spørsmål)
- «Idag tar vi for oss...», «stopp når du vil», «still spm» osv...

Hva er hensikten min?

- Personlig engasjert og interessert. Erfaring fra mennesker på mottak
- Viktig å få frem deres situasjon → formidle for å få folk til å se bak fordommer
- Hvorfor vil jeg vite det jeg spør om? Tenke gjennom temaknagger og hvorfor de er viktige å belyse.

INTERVJU BATTERIET

- Hvordan arbeider dere med «papirløse»?
Utdypende spm om arbeidsmetoder
- Hva slags situasjon er de fleste i som er her?
Utdypende spm om hvem de «papirløse» er og deres livssituasjon

INTERVJU INFORMANTER

Starte der informanten er:

- Hvordan er hverdagen din?
- Hvordan er livet i limbo?
➔ Gå rundt grøten for å komme inn på temaknagger.

Hva mener du med det? Kan du si noe mer om det? Kan dette relateres til..?

TEMAKNAGGER

1. Fortid

a. Hjemland, situasjon og flukt

Hvordan er situasjonen i hjemlandet?

Familie/venner?

Hvorfor flyktet du? (Med hvilke håp, drømmer, planer?)

Kan du fortelle litt om flukten?

2. Nåtid

b. Boforhold og helsetilstand

Mottak/asyl/venner/familier/sosialt nettverk?

Psykiske og fysiske helse?

c. Sårbar situasjon

Ekskludering (arbeid, utdanning, helse, andre offentlige tjenester)?

Diskriminering?

Ensomhet?

Grunnleggende behov fratatt?

Byrde istedenfor ressurs?

d Fordommer, stigma og fremmedgjøring

Kategorier definerer individer. Hvordan erfarer dette?

Selvfølelse som avvist asylsøker

Veien til kriminalitet – hvorfor/hvorfor ikke? Stigma betydning for dette?

Syn på nordmenn og system

3. Fremtidstanker

e. Avvisningen

Usikkerhet?

Skam?

Maktesløshet?

Motivasjon?

Håp, drømmer – hva nå?

Aksept og benekt av situasjon?

f. Uttransporteringen

Frykt?

Frivillig vs tvangsretur?

Innsikt i de ulike prosessene? Hva skjer under og etter (eventuell) retur?

Valg som papirløs istedenfor uttransportering. Hvorfor?

Vedlegg 2: Inquiry to the informants

Inquiry to the informants in the study of the lifeconditions of rejected asylumseekers

Background and purpose of the project and interviews

This project is a Master's degree in social work with the focus on rejected asylumseekers and their lifeconditions. I want to highlight individual and subjective experiences.

The purpose of this project and study

1. Convey individuals experiences of lifesituation.
2. Contribute to reduce alientation of rejected asylumseekers.

The project belongs to NTNU social science and the institute of social work. There will not be any other partners of cooperation. The project will be available for everybody to read as a monography.

This project will not on any circumstances affect the different cases. I have neither any connection to the government. The information will therefore not be reported or used in any negative way. All the information will be anonymous.

This is an arena for to share experiences so that I can use them in my study.

Hopefully this study can contribute to insight and reflections about rejected asylumseekers lifeconditions.

The participation on this study

I want the interview to be an arena for the informants to talk much about different themes. I hope to interview 1-4 different persons in 3 interviews each. I will use a sound recorder

during the interview, this will be confidential.

The monography will consists of different narratives from the informants linked to the different themes. I want the interwievs to be a safe place to share honest information about the lifeconditions.

All the information and the data I store will not contain any personal information (name, phonenumber, email etc). It will not be able to recognize the informants in the publication of this study or during the research. When this study is finished, all of the trancripted information will be confiscated.

It is volunteer to participate in this study, and you can any time withdrawe.

Different themes

1. Past

Homeland, situation and refuge

2. Present

Health -and livingcondition

Voulnarble situation

Stigmatizing, prejudize and alienation

3. Future

The rejection

Deportation

Consent to participation in the study

I have recieved the information, and are willing to participate.

(Signed by participant, date)

If you have more questions please contact:

Maren Gulowsen (researcher): 97112744, marengulowsen@gmail.com

Berit Berg (supervisor): berit.berg@svt.ntnu.no

Best Regards,

Maren Gulowsen

(Student and projectleader).

Vedlegg 3: Kvittering fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Berit Berg
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 28.08.2015

Vår ref: 44075 / 3 / HIT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 20.07.2015. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 14.08.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>44075</i>	<i>Livet som avvist aylsøker.</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>NTNU, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Berit Berg</i>
<i>Student</i>	<i>Maren Gulowsen</i>

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Hildur Thorarensen

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Maren Gulowsen marengulowsen@gmail.com

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 44075

Vi kan ikke se at det behandles personopplysninger med elektroniske hjelpemidler, eller at det opprettes manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten etter personopplysningsloven.

Det ligger til grunn for vår vurdering at alle opplysninger som behandles elektronisk i forbindelse med prosjektet er anonyme.

Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken:

- direkte via personentydige kjennetegn (som navn, personnummer, epostadresse el.)
- indirekte via kombinasjon av bakgrunnsvariabler (som bosted/institusjon, kjønn, alder osv.)
- via kode og koblingsnøkkel som viser til personopplysninger (f.eks. en navneliste) - eller via gjenkjennelige ansikter e.l. på bilde eller videoopptak.

Personvernombudet legger videre til grunn at navn/samtykkeerklæringer ikke knyttes til sensitive opplysninger.